MART 2021 • YIL: 4 • SAYI: 34 • 15 TL

YENİ GELEN.

RED. KURGU. ÜTOPYA

"Rosa Luxemburg 150 Yaşında", Ressam: Haydar Özay

Rosa Luxemburg, Emperyalizm ve Osmanlı Devleti
TANER TİMUR

Katilinin Sponsorluğunda Maktülü Anmak ve Rosa
TAYLAN KARA

Bir Büyük Âşık Olarak Rosa Luxemburg
FİRDEVS GÜMÜŞOĞLU

Rosa Luxemburg'un 150. Doğum Yıldönümü İçin
DETLEV QUİNTERN

Devrimin Solmayan Kızıl Gülü
YEŞİM ZUHAL YOLCU

Devlet ve Hürriyet İçin Kısa-Söz
YALÇIN KÜÇÜK

Yüksek Doz Magazinle "An"ı Yaşamak
HASİP AKGÜL

Giderken Geleceğe Bıraktıklarıyla Tanju Cılızoğlu
ASIM ÖZTÜRK

Bobby Sands'ten İki Şiir
MAHİR ERGUN

Halkın Arzuhalcisi
B. SADIK ALBAYRAK

TAYLAN KARA,

BU TOPLUMA SİSTEMATİK BİR ŞEKİLDE UYGULANAN **İDEOLOJİK ŞİDDETİ** GÖSTERMEYE DEVAM EDİYOR!

TÜM KİTAPÇILARDA!

"Bu toplum, ince bir bilinç terziliğinin, son derece hassas bir 'sosyal nanoteknoloji'nin son ürünüdür. Bu topluma kaba şiddetin dışında son derece programlı ve sistematik bir ideolojik şiddet uygulanmıştır. Edebiyatla Ahmaklaştırma Felsefeyle Çökertme serisi bu ideolojik şiddeti göstermeye çalışmaktadır."

bulut YAYINLARI

Bulut Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
Osmanağa Mah. Yoğurtçu Parkı Caddesi Yonca Apartmanı 64/2 Kadıköy – İstanbul
Tel: 0216. 330 59 24 – 414 21 75 **Faks:** 0216 330 30 59
E-Mail: bulutyayinlari@gmail.com

bulutyay98
bulutyayinlari / bulutcocukkitap
bulutyayin / bulutyayinlari
www.bulutyayin.com

YENİ GELEN.

RED. KURGU. ÜTOPYA

YIL: 4 • SAYI: 34 • MART 2021
AYDA BİR YAYIMLANIR
ISSN 2619-9432

YAYIN SAHİBİ
YURDANUR ALBAYRAK

YAYIN TÜRÜ
YAYGIN SÜRELİ AYLIK GAZETE

GENEL YAYIN YÖNETMENİ VE YAZIİŞLERİ MÜDÜRÜ
B. SADIK ALBAYRAK

ÖYKÜ EDİTÖRÜ:
EVİN OKÇUOĞLU

EGE TEMSİLCİSİ:
AHMET KALE
akale5@gmail.com

YENİ GELENLER
ALİ EŞKİ
AYSUN ADALI
B. SADIK ALBAYRAK
ELİF YILMAZ
MAHİR ARDUÇ
UBEYDULLAH GÜNEL
ULVİ ÖZDEMİR

KAPAKTAKİ TABLO:
"ROSA LUXEMBURG 150 YAŞINDA",
RESSAM: HAYDAR ÖZAY

GRAFİK TASARIM
FATİH MUTLU

YÖNETİM YERİ
TOPÇULAR MAH. OKUR SOK. NO: 5/2,
EYÜP / İSTANBUL
TEL: 0537 240 55 54
WEB: www.yenigelen.com
E POSTA: yenigelendergisi1@gmail.com

BASKI
CEYLAN MATBAA
MALTEPE MAH. DAVUTPAŞA CAD.
GÜVEN SAN. SİT. B BLOK,
ZEYTİNBURNU, İSTANBUL

ABONELİK İÇİN
YURDANUR ALBAYRAK
TEB-TÜRK EKONOMİ BANKASI
TR580003200000000037975929
HESABINA VEYA
YURDANUR ALBAYRAK, 15719029
NO'LU POSTA ÇEKİ HESABINA
200 TL YATIRILDIKTAN SONRA ADRES
BİLGİLERİNİN VE ÖDEME MAKBUZUNUN
KOPYASININ E-POSTA İLE İLETİLMESİ
YETERLİDİR.
YURTDIŞI ABONELİK 100 AVRO
KARŞILIĞI TL.DİR

İÇİNDEKİLER

2 • **4. YILDA ORTAKLARA BİLANÇO**
B. SADIK ALBAYRAK

3 • **"KÜPELERİMLE GÖMÜN BENİ"**
AHMET ÖZER

4 • **DEVLET VE HÜRRİYET İÇİN KISA-SÖZ**
YALÇIN KÜÇÜK

10 • **YÜKSEK DOZ MAGAZİNLE "AN"I YAŞAMAK**
HASİP AKGÜL

15 • **İLKBAHARA ÇAĞRI**
HALİL YENİ

16 • **ROSA LUXEMBURG, EMPERYALİZM VE OSMANLI DEVLETİ**
TANER TİMUR

22 • **KATİLİNİN SPONSORLUĞUNDA MAKTÜLÜ ANMAK VE ROSA LUXEMBURG**
TAYLAN KARA

25 • **VİRGİNİA WOOLF ESİNTİSİ**
NURAY GÖK AKSAMAZ

26 • **BİR BÜYÜK ÂŞIK OLARAK ROSA LUXEMBURG**
FİRDEVS GÜMÜŞOĞLU

37 • **NEHİR ÇIKMAZI**
RIDVAN YILDIZ

38 • **ROSA LUXEMBURG'UN 150. DOĞUM YILDÖNÜMÜ İÇİN**
DETLEV QUİNTERN

42 • **DEVRİMİN SOLMAYAN KIZIL GÜLÜ: ROSA LUXEMBURG**
YEŞİM ZUHAL YOLCU

44 • **BOBBY SANDS'TEN İKİ ŞİİR**
MAHİR ERGUN

46 • **VİRÜSTEN KAÇILAN GÜNLERDE KİTAP OKUMAK-9**
DR. ULVİ ÖZDEMİR

50 • **ÇEHOV'UN "BİR SANATÇININ ÖYKÜSÜ"NDE SANAYİ TOPLUMU ÜSTÜNE ÇARPIŞAN FİKİRLER**
CUMALİ BÜKER

55 • **BİR IŞIK / GÜZELLİKLERİN TILSIMI**
MUSTAFA GÖKSOY

56 • **EYLEM KULLANMADAN ŞİİR YAZMAK**
ÖZCAN TEMEL

59 • **AVŞAN TOKUŞ**
HÜSEYİN ÖZDEMİR

62 • **İLHAN BAŞGÖZ USTAYA SELAM, SEVGİ VE SAYGI**
A. KADİR PAKSOY

64 • **KİM VAR İMİŞ BİZ BURADA YOĞ İKEN**
RECEP BABAYİĞİT

68 • **GİDERKEN GELECEĞE BIRAKTIKLARIYLA TANJU CILIZOĞLU**
ASIM ÖZTÜRK

72 • **NARTEKS ELİMİZDEN DÜŞMESİN! DÖRT HÜMANİST İÇİN BİR ANIT TASARISI**
HAKKI AVAN

74 • **TEK BAŞINA BİR OKUL: MUZAFFER İLHAN ERDOST**
ALİ EKBER ATAŞ

77 • **MADDEYE DEVİNİM YAKIŞIR / SADELEŞTİRME**
VASIF TURHAN KAYACIK

78 • **HALKIN ARZUHALCİSİ**
B. SADIK ALBAYRAK

81 • **HEİDE DEYİŞLERİ**
HAYRETTİN ÖKÇESİZ

4. YILDA ORTAKLARA BİLANÇO

İç Anadolu'nun büyükçe bir köyünde yaşayan abonemiz Aycan, dergisi ay sonuna doğru postayla ulaşınca sevinçle telefon eder. Yeni Gelen çıktığında ilk abonelerimizden biri Aycan olmuştu; koskoca ülkedeki yaklaşık 35 bin köyde yaşayan milyonlarca insanın arasından Yeni Gelen'i düzenli okuyan beş on kişiden biridir. Aycan, okuyup öğrendikçe geliştiğini fark ettiği Yeni Gelen'den başkalarının da yararlanması için büyük çaba harcıyor. Akrabalarını, komşularını, uzak şehirlerdeki tanıdıklarını dergimize abone olmaları için ikna etmeye çalışıyor. Olumlu bir cevap alamasa da inadını sürdürüyor. Geçenlerde aradığında yine bu durumdan yakındı. Yeni Gelen'e abone olmalarını önerdiği akrabaları Aycan'a, "Niye bu kadar uğraşıyorsun, yoksa bu derginin ortağı mısın?" diyorlarmış.

Sanıyorum halkımız, bu soruyla bizim durumumuzu farkına varmadan pek güzel ortaya koyuyor; Yeni Gelen bir yazar-okur ortaklığıdır. Dergimize şiiriyle, eleştirisiyle, denemesiyle, hikâyesiyle karşılıksız katkıda bulunan yazarlarımız, fotoğraf çeken, kapağını çizen ressam, karikatürcü arkadaşlarımızla olduğu kadar, onu bu cahiliye çağında okumak için salgın koşullarında uzak semtlerdeki kitapçılara giden, doğru düzgün işlemeyen PTT dağıtımının yolunu gözleyen, internet kitapçılarından sipariş veren, çevresindeki dostlarına ulaştırmak için her ay on beş yirmi dergi alan tutkulu okurlarımızla büyük bir ortaklık oluşturuyoruz.

Yeni Gelen'i okuyorsanız, bu büyük ortaklıkta payınız olduğunu unutmayın. Bu ortaklık borsalardakine, hisse senedi ortaklıklarına benzemez; onların yıkıldığı bir dünyanın ortaklığını bugünden yaşamaya girişenlerin ortaklığıdır. Kafa ve gönül paydaşlığını geliştirmenin, insani bilinç ve duyarlığımızı zenginleştirmenin yoldaşlığıdır.

***

Bu sayısıyla Yeni Gelen dördüncü yılına başlamış oluyor. O halde ortaklarımıza kısa bir bilanço sunmanın zamanıdır.

Bu zor koşullarda, okur yazarlığı gerileten dijital çağda aylık bir derginin üç yıl yayınını sürdürmesinin kolay bir iş olmadığını takdir edeceğinizi umuyorum. Elbette bizim zorluklarımızı ağırlaştıran bir niteliğimiz var; egemen kültüre, felsefe ve sanata karşı olmamız, "külliyen red" ilkesiyle yola çıkmamız. Bu, en çok okur açısından bizi zorladı. Egemen sınıfın sermaye ablukasıyla, reklam ve şartlandırma mekanizmasıyla yönlendirdiği okur yazarlara ulaşmak neredeyse imkânsızdı.

Tekelci düzen tarih bilincini silerek, gelişmiş ve birikimli insanların yetişmesini önleyerek belleksiz bir toplum yarattı. Ortak toplumsal referansları kalmayan, ortak kültürel değerleri tahrip edilmiş, toplumsal kişiliği gerilemiş bireylerin dijital kanallarla kurduğu yanılsamalı iletişim okur yazarlığın da gerilemesine ve ilkelleşmesine yol açtı. Hasip Akgül, bu sayıdaki yazısında bu ilkelleşmeye vurgu yapıyor. Entelektüel düzeylerine ve solculuklarına çok güvendiğimiz bazı dostlarımız, Aycan'ı geri çeviren halkımız gibi, bize akıl vererek internet dergisi yayınlamayı tavsiye etmektedirler.

İnternet yayıncılığına karşı değiliz elbette, ama sanal yayınlar basılı yayınların alternatifi değildir. Kâğıt hâlâ düşünce ve sanatın taşınmasının en güzel araçlarından biridir. Ama kâğıt ülkemize dolarla geliyor, matbaalar, kargolar zamlanıyor. Nesnel koşullar, her geçen gün Yeni Gelen'i zorluyor. Buna çaremiz öznel koşullarımıza sarılmak oluyor; Yeni Gelen üç yılda gösterdiği kültürel gelişmeyle, buluşturduğu yazar ve sanatçılarla, ulaştığı ortak okurlarıyla azımsanmayacak bir birikim yaratmıştır. Geçen yıl, çölde bir vaha demiştim; vahamızı yeşertme ve geliştirme irademiz bizim öznel koşullarımızdır. Ortaklarımızla, yazar-okurlarımızla yolumuza devam edeceğiz.

Yeri gelmişken bildirimde bulunmadığımız ama dergi göndermeye devam ettiğimiz abonelerimizden ortaklık katkılarını ödemelerini rica ediyorum.

***

Geçen yüzyılın başında "Ya sosyalizm ya barbarlık" diyen Rosa Luxemburg'un 150. Doğum Yıldönümündeyiz; ne yazık ki, yüz yıllık yakın tarih her dakikasında onun bu saptamasını doğruladı. Bu sayımızda Rosa Luxemburg'a geniş yer ayırdık. Ressam arkadaşımız Haydar Özay, aylardır üzerinde çalıştığı "Rosa Luxemburg 150 Yaşında" tablosuyla kapağımızı güzelleştirdi. Taner Timur Hocamız, bu çalışkan devrimcinin Türkiye'nin yarı-sömürge haline gelişine yönelik araştırmalarını inceledi. Taylan Kara, Firdevs Gümüşoğlu, Detlev Quintern ile Yeşim Zuhal Yolcu'nun yazıları Rosa'yı kapsamlı biçimde ele alıyor.

Yeni Gelen, üç yıl önce baharla yola çıktı, ortaklarından aldığı güçle yürüyüşünü sürdürüyor. Yeni baharımız ve 8 Mart Dünya Emekçi Kadınlar Günü'müz kutlu olsun!

■ **B. SADIK ALBAYRAK**

"KÜPELERİMLE GÖMÜN BENİ"

■ AHMET ÖZER

-hüner coşkuner'e-

nerden bilebilirdin ipekten sesinle düşlerimize
gelincikler serpilen bir gökyüzü bıraktığını
gülüşün durgun suda ışıldayan nilüfer
yolculuklara çıkardığın yürek aşkın kanatlarında.

gencecik ömrünü ödünç verdin sevenlerine
çok kişiye sevgini ektin sahneleri sulayan terinle
özgürlüğün sütbeyaz güzelliğinde kendini ararken
yürüdün taptaze gençliğine / kuşatmayı yararak.

resim olsan renge dönüşüp akardın
sevgisizliğin depreminde parçalanan hayatlara
fotoğrafta kaldın zamana tutunarak
mermer olsaydın ışık yontardık damarından
şarkılara dokunan sesini bulmanın yarışında.

kimdin / yazdığın oyun muydu sahnelenen
oyuncusu mu oldun aşkla hüznün gelgitinde
son perdeyi bıraktın sevenlerine
kalbin emanetindir ardında kalanlara

"küpelerimle gömün beni"
onca insanı düşündüren bildiriydi bıraktığın
güzelliğin tacı olarak yeşerttiğin ses
kim bilir kaç kişiye yol gösterecek / çarparak yeryüzüne

sussan da duruşun nara dönüşerek dağılacak
yorgun yüzler tutunacak sevgine uzun seferlerde
çok şey anlattı bize yaşarken yakıştırdığın güller
küpelerin sende kaldı / sen yağmurunda mevsimlerin.

fotoğraflar anlatacak yaşanan yıllara dokunduğunu
sesini kattığın şarkılarda rengi kalacak zamanın
bir takvimin sayfalarında gezineceğiz seninle
her güneşli gün savuracak sensizliğini
besbelli erken gidişin oldu hünerin.

DEVLET VE HÜRRİYET İÇİN

Kısa-Söz

■ YALÇIN KÜÇÜK

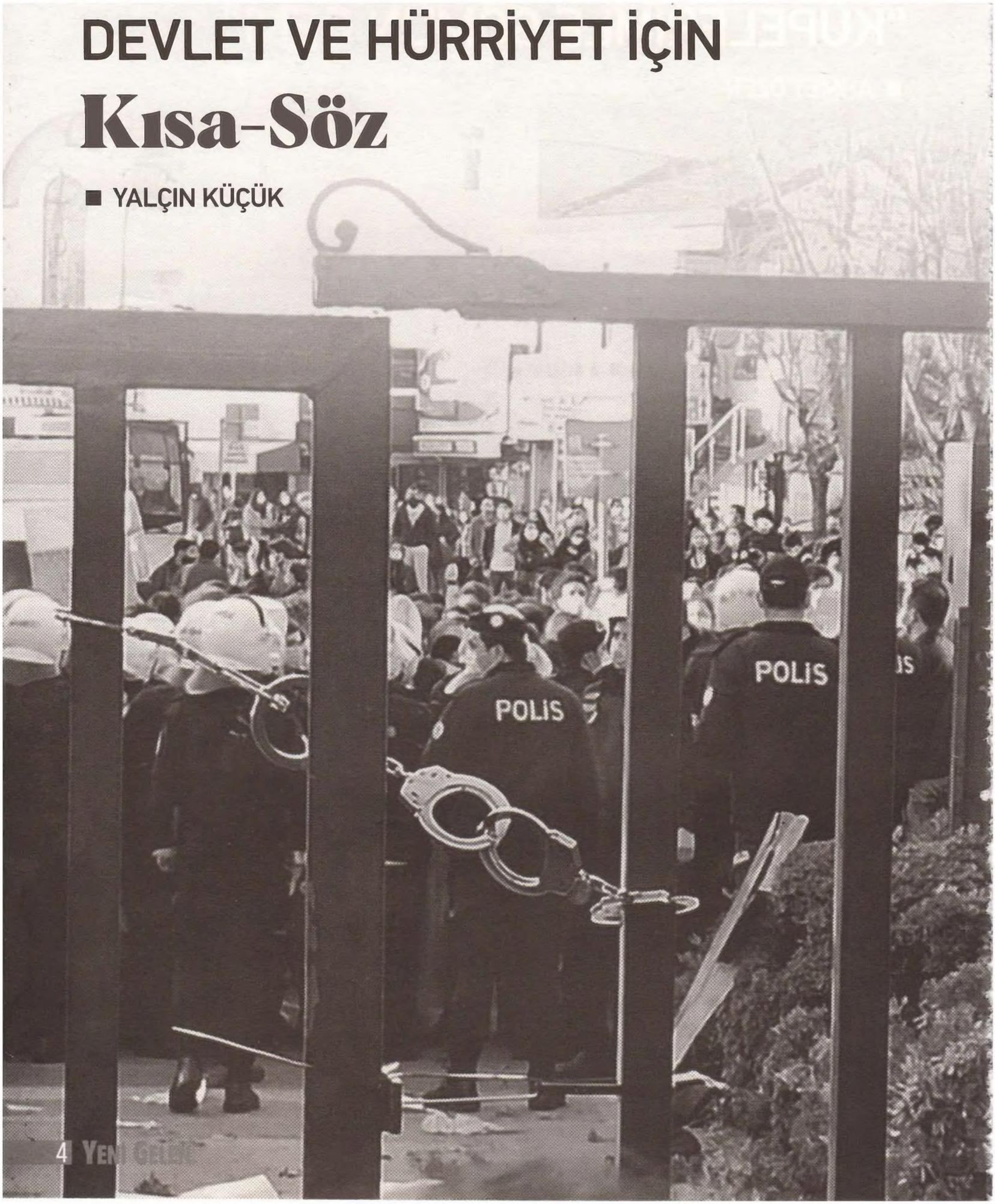

"Ansiklopedici", tarihsel bir kategori olup, nerede ise tümüyle aydınlanmacıları anlatıyor; akla ilk gelen ansiklopedici, d'Alembert ve Diderot olsa da Voltaire, Rousseau, d'Holbach, Condillac ve Buffon da ansiklopedi maddesi yazdılar. Madde yazmadan Aydınlanma'yı kütleselleştiremeyeceklerine inanıyorlardı; kaldı ki artık Aydınlanma'yı aklın yöntem ve verimlerini halklaştırmak olarak tarif ediyoruz.

Ne yazmaya başlarsam, sonunda, "ansiklopedi" yazmayı denemiş olduğumu görüyorum. Görmek, sadece anlamak içindir ve anlamak ise sormak ile başlamaktadır. Şunu çıkarıyorum, aydını bir pratisyen doktor olarak anlamaya başlıyorum ve dolayısıyla da "uzman" olanı, aydınlıktan atıyorum.

Doktor mu, "docere" fiilinden geliyor; "doçent" ve "doktrin", aynı köktendirler; fiilin past participle'ı olmakla, "bilen" ya da "bilmiş" anlamını veriyor ve ben en çok pratisyen doktoru önemsiyorum. Çünkü organizmanın her yanından anlıyor ve konuşuyor, tıpta ansiklopedik olan'dır ve "aydın", işte budur.

Demek ki "uzman" ise, aydın olmaktan çıkarıyoruz; darlaşmışların, aydın yolunda yeri yoktur. İlaveten sadece aklı ile isyan edebilene aydın diyoruz.

* * *

Peki "aydınlanma" mı, ansiklopedi ve ansiklopediciler ile özdeştirler; yalnızca aklı mesih saymadılar ve bir de akli olanı kütleye içerdiler. Yaptıkları üçtür; bir, hep ansiklopedi çıkardılar, iki, evleri ve "salonları", konferanshane yaptılar, tartışmayı bir erdem haline getirdiklerini biliyoruz. Üç, aydın olmayı, bir kült haline yükselttiler.

Sözcüğün ikinci yarısı, "pedagoji" ile aynı köktendir ve birinci yarısı ise, "genel" anlamındadır. Yaptığım, işte budur.

* * *

Ansiklopedici ile "ansiklopedik" olanları birbirinden ayırmak durumundayız; çünkü ayrı yerdeler. "Ansiklopedici", tarihsel bir kategori olup, nerede ise tümüyle aydınlanmacıları anlatıyor; akla ilk gelen ansiklopedici, d'Alembert ve Diderot olsa da Voltaire, Rousseau, d'Holbach, Condillac ve Buffon da ansiklopedi maddesi yazdılar. Madde yazmadan Aydınlanma'yı kütleselleştiremeyeceklerine inanıyorlardı; kaldı ki artık Aydınlanma'yı aklın yöntem ve verimlerini halklaştırmak olarak tarif ediyoruz.

Hem ansiklopedici idiler ve hem de "les gens de lettres" tabir ediliyorlardı, edebiyat adamıdırlar ve edebiyat ve sanat ile ilgilenmeyenleri hiçbir zaman aydın kabul etmiyoruz; bu da hem tarihsel ve hem de mantıksaldır. Hem edebi ve hem de materyalist felsefe sahibi oldular ve çıkışlarında bu var.

Öte yandan "ansiklopedik" olanları, bunlardan ayırıyoruz, bunlar mı, kimler mi, Aristo'yu belki ilk "ansiklopedik" yazar sayabiliriz; o halde, ansiklopedici olmak başka, "ansiklopedik" ise bambaşkadır. Düşünür mü, "ansiklopedik" olmak zorundadır, Engels, Hegel ile ütopyacı Saint-Simon'u da "ansiklopedik" kaydediyor ve bana göre, Adam Smith ile Marx, mutlaka buradadır; bu son ikisine mutlaka kitap-oburu dememiz yerindedir. Keynes'e gelince, yazdıkları açısından olmasa da, ilgi yelpazesi ve yaşam-hazları bakımından ansiklo-

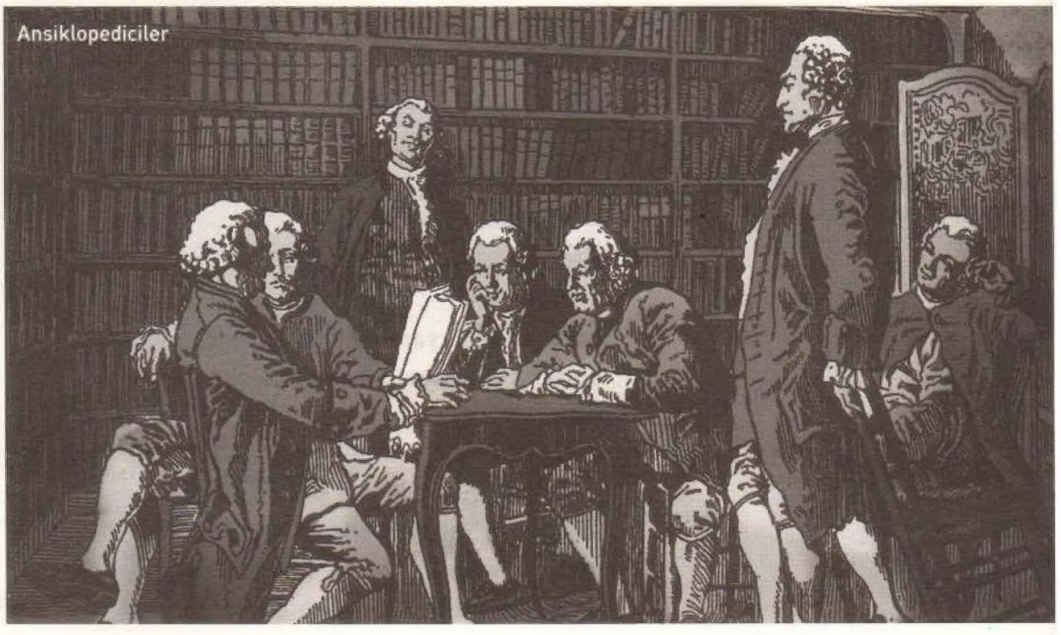
Ansiklopediciler

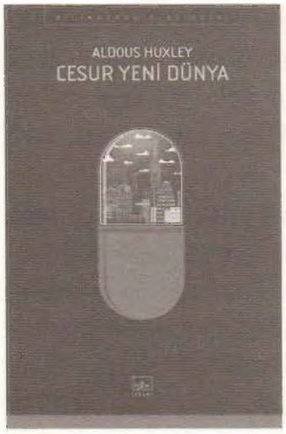

Tekellerin üniversitelerinde, devlet üniversitelerindeki kadar da, hürriyet ve münakaşa göremiyoruz. Bütün öğretim kadroları, Huxley'in epsilonudurlar ve sadece solucan terbiye edebiliyorlar. Feodalitede hür insanların serf olmayı seçişlerini, şimdi daha iyi anlıyoruz.

pedik idi, sınırsız merak gerektirmektedir.

Ben mi, her zaman pek de yeterli olamadığım, ancak yapılmayan işleri yapıyorum. Hep ansiklopedi yazıyorum. Kimseleri beklemiyorum ve hiç arkama bakmıyorum.

* * *

Hepsi, benim için, bir ansiklopedi maddesi yazmak üzere bahane'dir.

* * *

Ne yapabilirim ki, önce yaptıklarımın bir üniversite işi olduğunu düşündüm ve bir üniversitenin işini üstlendiğimi fark edince, ürktüm. Sonra seksen üniversitenin işini üzerime aldığımı gördüm ve rahatladım. Çünkü seksen üniversiteyi topladığımızda elde bir sıfır kaldığını hesapladım; hepsi bir arada bir sıfır ise, bana yaptığımı, yapmak düşmektedir.

* * *

Yazdıklarımı hiç okumuyorum; bir veya iki kez okuyacak oldum, anında daha iyi ve güzel yazılabileceğini anladım. Daha iyi ve daha güzel yazmaya zamanım yok; yazdıklarımı okumaya da vaktim yok, bir sömürge Türkçesi ile, hiç "dönmüyorum". Söylediklerime bakmıyorum, henüz kendimi televizyonda hiç görmedim; daha doğru'yu bulmaya ve anlatmaya zaman ayıramıyorum, ama, daha az doğruya ise hiç tahammül edemiyorum. Sömürgeci Türkçesi ile sadece "üzgünüm" diyebiliyorum.

Daha çok incelemek istiyorum. Ama bu, daha az yazmak'tır. Maliyeti yüksek buluyorum.

* * *

Yayınlanmış kitaplarımın hepsi, benim için, güzel ama küllenmiş ve barış içinde kopmuş, bir aşktırlar. O halde aşikâr, bana, sadece, yazacaklarım heyecan veriyorlar. Bu nedenle, hep gelecekte yaşıyorum.

* * *

Neleri tükettik ve nasıl bitiriyoruz; "bazergân", ticaret erbabı anlamına gelmekle, "efendi" veya "beyefendi" rütbesine çıkmıştı ve şimdi biz artık bir tür "sahteci" olarak anlıyoruz. Çıktığı ülkede hâlâ efendi'dir ve isim olarak taşınıyor ve biz tüccar sınıfından sahteci çıkarmış durumdayız. "Mulla", biz "mevla" ve Kürtler "mele" diyorlar, birincisi İran'daki söylenişidir ve üçü de Arabi aynı yazılıyor; tam karşılığı bilgin'dir. Ama biz "mulla" veya "molla" dendiğinde cahil-ukala anlıyoruz.

İndirdik ve şimdi sırada "aydın" var ve "aydın" denince "yeni-mürteci" tayfasını kastediyoruz. Demek ki kendimize yeni isim bulma zamanındayız.

* * *

Dershaneler ile orta öğretimi, orta okullar ve liseleri, tükettik. Artık yokturlar.

Ticari üniversiteler ile devlet üniversitelerini harabeye çevirdik. Özel üniversiteler, baştan virane olarak kuruldular. Her birisi bir başka bazergân-kent'dirler.

Orta öğretimi ve üniversitesi olmayan bir mülkte yaşıyoruz.

Artık yokluklarını dahi fark edemiyoruz.

* * *

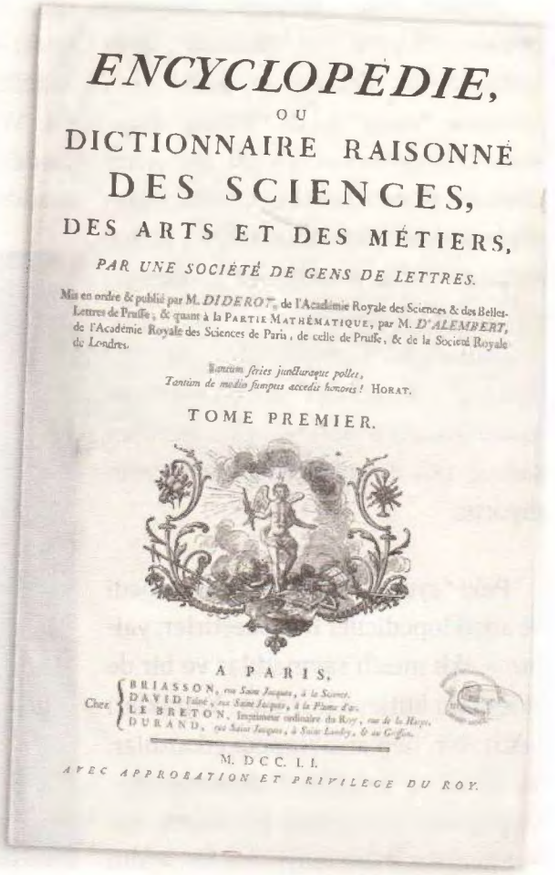
ENCYCLOPEDIE,
OU
DICTIONNAIRE RAISONNÉ
DES SCIENCES,
DES ARTS ET DES MÉTIERS,
PAR UNE SOCIÉTÉ DE GENS DE LETTRES.
Mis en ordre & publié par M. DIDEROT, de l'Académie Royale des Sciences & des Belles-Lettres de Prusse; & quant à la PARTIE MATHÉMATIQUE, par M. D'ALEMBERT, de l'Académie Royale des Sciences de Paris, de celle de Prusse, & de la Société Royale de Londres.
Tantùm series juncturaque pollet,
Tantùm de medio sumptis accedit honores! HORAT.
TOME PREMIER.
A PARIS,
Chez BRIASSON, rue Saint Jacques, à la Science.
DAVID l'aîné, rue Saint Jacques, à la Plume d'or.
LE BRETON, Imprimeur ordinaire du Roy, rue de la Harpe.
DURAND, rue Saint Jacques, à Saint Landry, & au Griffon.
M. DCC. LI.
AVEC APPROBATION ET PRIVILEGE DU ROY.

Kapitalist devletin ilk kuramcılarından Thomas Hobbes'un 1651'de yayınlanan Leviathan eserinin kapağında devlet ve toplum imgeleri...

"Mulla", biz "mevla" ve Kürtler "mele" diyorlar, birincisi İran'daki söylenişidir ve üçü de Arabi aynı yazılıyor; tam karşılığı bilgin'dir. Ama biz "mulla" veya "molla" dendiğinde cahil-ukala anlıyoruz. İndirdik ve şimdi sırada "aydın" var ve "aydın" denince "yeni-mürteci" tayfasını kastediyoruz. Demek ki kendimize yeni isim bulma zamanındayız.

Şimdi ulus-devleti demonte ediyoruz.

Hürriyetlerin üzerine şal örttük.

Kentleri, hürriyetsizliklerini bilmeyen sürülerle dolduruyoruz.

Başta İstanbul, tüm kentler artık köy oldular.

* * *

Bazergân'lar cumhur reisi olmayı dahi düşünebiliyorlar.

* * *

Şimdi, yazdıklarımla, şimdiye kadar gördüklerimizi görmemeyi ve görmediklerimizi görmeye çalışıyoruz. Bu, çıkış kapısına yönelmek anlamındadır.

* * *

Burada, sahne ışığını, feodalitede, hür insanların, serf olmayı tercih edişlerine çevirmiştim; bu eşitsiz dünyada, bir yeri ışıklandırmak, diğer yeri karartmaktır. Bilimsel araştırmayı ise, sahne ışıklarını değiştirmek olarak da tarif edebiliyoruz. Hürriyet'i terk ile köle olmak için tören de yapıyorlardı; daha iyi bir konuma geldiklerine inanıyorlardı, farksızlık eğrileri analizinde bir üst eğriye sıçradıklarını söyleyebiliyoruz.

Bununla devleti daha iyi anlayabildiğimize inanıyorum; buna, devletin hobbesian yazılışı da diyebiliyoruz. Bu şudur, devletin baskıcı bir düzen olduğu kesindir ve bundan geri dönmüyoruz; ancak başka baskıcı mekanizmalar da var, devlet bunlardan korumak için de var. Serf olurken, bu acımasız mekanizmalardan da korunabileceklerine inanıyorlar.

Tekellerin üniversitelerinde, devlet üniversitelerindeki kadar da, hürriyet ve münakaşa göremiyoruz. Bütün öğretim kadroları, Huxley'in epsilonudurlar ve sadece solucan terbiye edebiliyorlar.

Feodalitede hür insanların serf olmayı seçişlerini, şimdi daha iyi anlıyoruz.

Burjuvazi, ne kadar hoş, "kentli" anlamındadır, "fauburg" kalenin dışındaki yerleşime verilen addır ve burada yaşayanlara "burjuvazi" diyorduk; artık, tarihsellik dışında, her türlü mantığını yitirmiş durumdadır. Şimdi burjuvazi diyemeyiz, fakat bu alan, çok daha boğucudur; insanlar, "burjuva" devletin zulmünü arar haldeler.

* * *

Burjuvazinin hürriyetperver ve kapitalizmin revolüsyoner oldukları iddialarını tamamen bir kenara atmasak bile çok ciddi olarak yeniden tartışmak ve araştırmak durumundayız. "Kapitalizm" kategorisi artık anlatım kabiliyetini yitirmek üzeredir.

Aydınlanma'dan hiç vazgeçmiyoruz, aklın ilerlemesi ile özdeş tuttuğumuz "ilerleme" veya "terakki" fikri de yerindedir; ancak linearite, doğrusallık, aksiyomunun yıkıldığını görmezlikten gelemeyiz. Öyleyse artık burjuvazinin saf ekonomik olduğu düşüncemizi bırakma zamanı gelmiştir; politik'tir.

Politik olmadan sınıfsal olunabilir mi, ne zaman politik olmaya başladı; önemli sorular olarak bırakıyorum. Ama Engels, Anti-Dühring'te, siyasal iktisat'ın da tarihsel olduğunu not ediyordu; artık postmarksist bir siyasal iktisata ihtiyaç var.

* * *

Böyle bir deneme yapıyoruz.

* * *

Ulus-devlet kururken, pıtrak misli mafyaların çıkışma tanıklık ediyoruz. Mafya, embriyonik halde devlet'tir; emir koyabiliyor ve uygulatabiliyor, kanunlarını yürütebildiği ölçüde devlettirler. Ancak bunun yanında mafyalar koruma işi de yapıyorlar.

* * *

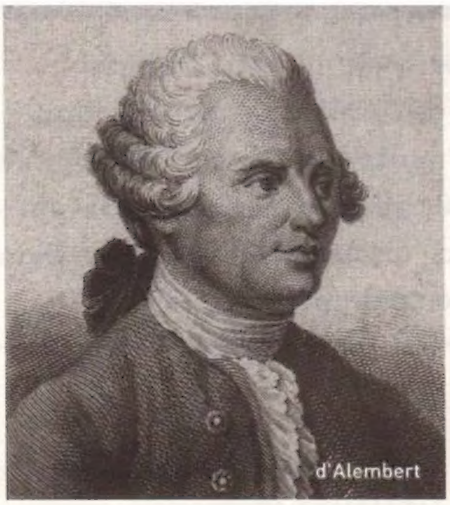
d'Alembert

Diderot

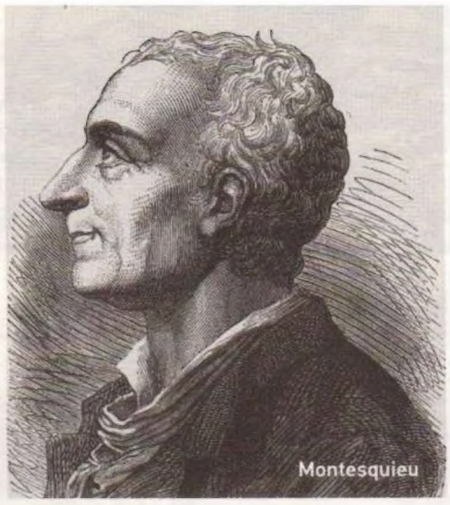
Montesquieu

Devlet için en iyi sözcük, belki de, bizdeki "devla" ya da "devlet" ve İngilizce'deki "commomvealth", ortak gönenç, olmalıdır; bizdekinde de "gönenç" anlamı var. Bunu sağlamasa bile, imkân olduğuna inanılıyor; Türkiye'de tükeniş halinde aydının son örneklerinin ulus-devleti yaşatmak üzere mücadele etmelerini böyle anlamak durumundayız. Ulus-devleti elde tutabilmeyi, kalkınma ve hürriyet kapısını açık tutma olarak anlıyorlar; bu maksatla, mücadele için ağıt dökebiliyorlar. Çok imkânsızdırlar, çok çaresizdirler; çaresizler, mücadele yerinde, hep ağlarlar.

İktisadi devlet işletmelerini karalayan ideolojik hegemonyaya esaretinde bahtiyar işçi sınıfı, kamu işletmeleri kurutulurken, mucizevi bir uyanma ile savunma yoluna girdiler. Fakat mücadele etmediler, mücadele kabiliyetlerinin sönmesine çoktan razı olmuşlardı ve hâlâ dar ekonomik çıkarlarını aşamadılar. Burjuvaziden çok daha fazla miyop davrandılar ve Güngör Uras'ın, seka satışında çok güzel işaret ettiği üzere, üç kuruşluk iş vaadi karşısında satışa razı oldular.

* * *

Şunu yazabiliyoruz, merkantilizmi yeniden yazmak zorundayız. Daha da önemlisi, İngilizler ve Hollandalıların Hindistan çevresinde ve West Indies'de kurdukları şirketleri bu kadar hafife alamayız ve üstünü örtemeyiz. Devlet'e gelince, işte bunları yazarak analiz edebiliriz; bu şirketler devlettiler ve devletten hiçbir eksikleri yoktu. Harp ilan edebiliyor ve idam ediyorlardı; hürriyeti hiç tanımadıkları kesindir.

Demek ki devlete yeni bakıyoruz.

* * *

Şirket'ten çıktılar ve şirket'e dönüyorlar.

* * *

Her holding bir partidir ve tekeliyet, holdingler federasyonudur. Aralarındaki kavgalar son derece sınırlıdır; "rekabetçi kapitalizm" çoktan gömülüdür. Anlamak zorundayız.

* * *

Ne zaman öğrendiler ve/veya hiç öğrendiler mi; asıl meseleler buradadır.

* * *

Şunu söylemiyorum, sui generis eğilimi benden uzaktır; Doğu'yu bilmemek, başlı başına beni ürkütmüyor. Zamanla hem Batı'yı ve hem de Doğu'yu daha iyi öğreniyoruz; bu kesindir. Ancak benim görebildiğim kadarıyla, daha önemli olan, Montesquieu'nün Les Lettres Persanes'da, "oryantal despotizm" derken, yaşadığı Fransa'yı yazmakta olduğudur, korkusundan adını sakladığını biliyoruz. Aynı şekilde Orwell de, ünlü "1984" nam eserini telif ederken, "1948" İngiltere'sini düşünüyordu; iki rakamının yerlerini değiştirmesini de, kaygılarına bağlayabiliriz. Basittir; Huxley'den sonra kolaydır; şöhreti, daha çok cia çabalarıyla, 1948 Londra'sının Doğu'ya yamanmasından kaynaklanıyordu.

* * *

Celaleddin Harezmşah'ın yazgısını özellikle yazdım; sığınağı yoktu ve arıyordu. Cengiz'in adamları kovalıyor, Celaleddin kaçıyordu, İç Asya'nın bozkırındadır, sığınacak yer bulamıyordu; sonunda bir dağa ulaştı ve bir Kürt aşiretine sığındı. Kürtler, Celaleddin'in başını sattılar.

* * *

Hiçbir güzel kalemiz kalmadı.

Bütün surlarımız delik deşiktir.

Sadece toprak kalelere dokunmadılar, çürüktüler, kimseleri saklayamıyordu.

Cengiz ve Osmanlı Beyleri, aldıkları kalelerin hepsini düzlediler ve hiçbir sığınak bırakmadılar.

Sığınaksızlık, hürriyetsizliktir.

Aydınlanma'dan hiç vazgeçmiyoruz, aklın ilerlemesi ile özdeş tuttuğumuz "ilerleme" veya "terakki" fikri de yerindedir; ancak linearite, doğrusallık, aksiyomunun yıkıldığını görmezlikten gelemeyiz. Öyleyse artık burjuvazinin saf ekonomik olduğu düşüncemizi bırakma zamanı gelmiştir; politik'tir.

Tekeliyet, hürriyetsizdir ve boğucudur.

* * *

Devlet üniversitelerini, bir kışladan daha az hür veya bir büyük hapishanenin büyük maltası'ndan daha kurak ve tartışmasız yapmaları, bir sığınağı daha tahrip etmek içindi. Ticari üniversitelerle, kuraklığı tahkim ettiler; tekel üniversiteleri, darülfünun'dan çok daha despotik ve geridirler. Orada serfler, öğretim üyesidirler.

* * *

Tekeliyet, hürriyetsiz ve kıraç'tır.

Ve artık Adam Smith'in dahi devlete ayırdığı fonksiyonlar, şirketlere peşkeş çekildiler. Dış politika, güvenlik, eğitim ve sağlık artık tümüyle, kamusal değil, tekeliyet sektörüdürler.

Tekeliyet, bir peşkeş çekme durumu'dur. İngilizce "State" ve Fransızca, "l'Etat" diyoruz.

* * *

Her gün biraz daha boğuluyoruz.

* * *

Feodalitede, kendi isteğiyle serf olanlar, bir gün baş kaldırırlarsa, kale dışına çıkıp burg'a yetişebiliyorsa, kendinden önce gelen burg'luların, burjuva, arasında bir güvence buluyordu; sığınakları var. Burg, isyan edenlere veya muhalif olanlara, yaşam alanı sağlayabiliyordu; hürriyeti buradadır.

Öyle oldu, "aydınlar", törenlerle serf oldular ve bunlara artık, Paris'ten aldığımız bir sözcükle, "neo-reactionaire" veya "yeni mürteci" diyoruz. Artık hürriyetsiz oldular ve hürriyet'i dahi bilmiyorlar.

Baktıkça solucan görüyorum; bel kemiksiz ve nemlidirler. Solucandan daha çok tiksiniyorum.

* * *

Sovyet deneyimi, engin derslerle doludur; kısa süreli balaylarından sonra hürriyet meselesini çözemediğini görüyoruz. Ancak çözülemeyen mesele, pratik değil teoriktir; buradan tekeliyette hiçbir hürriyet alanının kalmadığını çıkarabileceğiz. Şimdi tekeliyette bütün işletmeler, bütün yaşam alanları, tekellerin elindedir ve bunların, hürriyet'ten burjuva devlet'ten daha çok korktuklarını teşhis edebiliyoruz.

Demek ki tekeliyette, hür olmak isteyenlere yaşam alanı yoktur.

* * *

Amerika'da genç yaştan itibaren hür olmak imkânsızdır. Ancak Chomsky misli, kendini sustain edebilecek şartları, daha önce elde edenler, hür olabiliyorlar; bu nedenle Chomsky son aydın'dır.

* * *

Sovyetler Birliği'nde hürriyet mücadelesi ya samizdat idi veya sosyalizmden ayrılmayı gerektiriyordu. Yabancı elçiliklere sığınmayı göze almak anlamındadır. Sui generis olduğunu sanmıyorum.

Bizde Büyük Reşit Paşa, yabancı elçilere güveniyordu. Mithat Paşa, eninde-sonunda bir elçiliğe sığındı. Bu büyük devlet de, Kürt aşiret lideri misli, Mithat'ı teslim ediverdi. Boğdular.

Kimi, Mithat'ı mı boğdular yoksa bizi mi boğuyorlar; bu soruyu bulamayanlar, hür değillerdir. Türkiye'de şimdi serfler, en yüksek yerdedirler.

* * *

Şimdi teorik olanları bir kitapta topluyoruz.

Teori kuru, "pratik" yeşildir ve umuyorum, artık "yeşil" olmadan da "teori" okuyabiliyoruz. Teori'ye ihtiyacımız, teorik ve mutlaktır ve asla pratik saymıyoruz. Bu nedenle daha önceki iki önsözü de buraya alıyoruz.

* * *

Kapitalizm'den ve teorisinden uzaklaşıyoruz.

Karşımızda Guantanamo Cehennemi var.

Ama deja vu, biz daha önce yaşadık.

* * *

Talihim mi, Guantanamo Cehennemi'ni, Ulucanlar'da, Haymana'da ve Gebze'de[1] yaşamış olmaktır. Ben, herkesin bende zahmet gördüklerini talih sayıyorum. Mümkün olduğu ölçüde az söz etsem de talih'ime, şükran duyuyorum. O halde, birlikte aynı cehennemden geçtiklerime büyük sevgi yazıyorum. Belki de yazdıklarım sadece bu'dur ve yalnızca sevgi'dir.

yalçın küçük
ekim B. Y. (2006), balat-balgat

Bu yazı, Yalçın Küçük'ün Devlet ve Hürriyet (Doğu Kitabevi, 2017) kitabının önsözlerinden biridir.

[1] Bu önsöz yazıldığında Yalçın Küçük talihinde Silivri Cehennemi'ni de yaşamak olduğunu bilmiyordu (Editörün notu).

Rasim Ozan Kütahyalı, Orhan Pamuk ile olan fotoğrafını paylaştı twitter karıştı.

YÜKSEK DOZ MAGAZİNLE "An"ı Yaşamak

■ HASİP AKGÜL

Magazinleşme meselesinde önemli konu, onun artmasıyla anlama yeteneğinin azalması arasında bir ilişki olmasıdır. Magazinleşme kolay ve hızla anlaşılma adına anlamların azaltılması, tabloid hale getirilmesidir. Sözcüğün etimolojisinde malların depolanması ve sergilenmesi anlamı var.

Salgın süresinde bu iyice görünür hale geldi; insan basit gündelik hayatını belli rutinlerle dolduruyor. Shakespeare alışkanlığın oluşturduğu bu tür kalıpların dışına ancak şiir, aşk ve delilikle çıkılabildiğini söylüyor. Şiir ve aşkı bir arada deneyimleyenlerin bildiği üzere bu karışım başka bir evrenin duyuşuna geçme konusunda hep garantilidir. Şöyle söylemek hem şiirsel hem büyük ölçüde isabetli olabilir: Eğer karnını doyurabilmiş büyük bir çoğunluk şiir ve aşkı aynı anda yaşamında var edebilseydi insanlık kendisi için rasyonel ve barışçıl bir yola geçmek ve bu konuda karşısına çıkarılan bütün çarpıtma ve engelleri aşma kararında da büyük olasılıkla tereddütsüz davranabilirdi. Peki bu karışım, şiir ve aşk, kendi dünyamızın biricik olduğu yanılsamasından ve sıkıcılığından bizi soyup öteki insan ve alanların keşfine taşımaya yetiyorsa Shakespeare'in bunlara ilave ettiği deliliği nereye koymalıyız? Delilik denilen şeyi bir yere koyamayız çünkü o sürekli bizimle beraberdir.

Bertrand Russell Sorgulayan Denemeler kitabında bunu çok güzel anlatıyor: "1919 yılında Old Vic'te oynanan The Trojen Women (Truvalı Kadınlar) oyununu seyrediyordum. Büyüyünce ikinci bir Hektor olur korkusuyla Greklerin Astyanax'ı öldürdükleri, dayanılmaz ölçüde acıklı bir sahne vardır. Tiyatroda bütün gözler yaşlıydı; seyirciler Yunanlıların bu gaddarlığını akılalmaz buluyorlardı. Ama orada ağlayan bu insanlar, aynı anda, aynı gaddarlığı Euripides'in bile hayal gücünü aşan bir ölçüde kendileri uyguluyorlardı. Kısa bir süre önce, ateşkesten sonra Almanya'ya uygulanmakta olan ablukayı uzatan ve (sosyalizmi ilan etmiş) Rusya'ya da abluka öngören kararı alan bir hükümete – büyük çoğunluğu- oy vermişlerdi. Bu ablukaların çok sayıda çocuğun ölümüne neden olduğu biliniyordu; ama düşman ülkelerin nüfusunun azalmasını arzuluyorlardı: Çocuklar, Astyanax gibi, büyüyüp babalarının yolundan gidebilirlerdi. Şair Euripides seyircilerin hayalinde aşığı canlandırmıştı. Ancak tiyatronun kapısında âşık ve şair unutulmuşlardı; kendilerini iyi yürekli ve erdemli sayan bu bay ve bayanların siyasal eylemleri ise deli'nin (çıldırmış katil kişiliğinde) egemenliğine girmişti."

Delilik sürekli bizimle beraber, evrimin yan ürünü olarak. Hayvansal doğamız, aklın egemenliğine tamamen girmeyi bedenimize ihanet sayıyor olabilir. Aklın dışında kalan yerlere yönelişler toplumsal yaşamı tehdit etse de bazen yaratıcılıkları, keşifleri de beraberinde getirebilir. Ama her deliliğin yaratıcılığa da eş değer olmadığını başta nörologların ve değişik disiplinlerden bilimcilerin yaptıkları çalışmalardan biliyoruz.

Bu yüksek ve bedensel enerjinin ancak yaratıcı bir kanal bulduğu şart ve rezerviyle birlikte bizi özgürleştirebildiğini söyleyebiliriz.

MİLYARLARIN DELİLİKLERİ

Şimdi şu soruyu sorup asıl anlatmak istediğimize giriş yapabiliriz: Hayatımızda bilim, şiir ve aşk gibi yaratıcı alanlar tıkandığında bu hayvani enerji nereden ve nasıl akar?

Şu an dünyada en çok kullanılan dolayısıyla en çok enerjinin aktığı kanalın ismi Tik Tok adını taşıyor. Bir milyarı aşkın bir izleyicisi var. Dünya nüfusunun önemli bir kısmı aynı anda buradaki duyarlıklarla haşır neşir. Söz konusu duyarlıklar incelendiğinde şöyle bir sonuç çıkarılabilir: Sıradanmış gibi davranmak ama içtenlik ve sıradanlık adına en dip köşe tuhaflıkları, akıldışılıkları sergilemek ve çok sayıda kişinin ilgisinde görünür olmak. Bu kanaldan akmayı daha çok çocuklar ve ergenler tercih ediyor.

Bir de yetişkinlerin kullandığı twitter kanalı var ki biraz önceki sayının üzerine buradaki kullanıcı sayısını eklediğinizde dünyanın beşte birine yakın bir kitleye ulaşılıyor. Bu kanalda akan enerji daha çok esprili bir biçimde laf sokmak, ayar yapmak, siyaseten doğruculuk ya da linç yapmak ve yediklerini

70'lerden bir magazin dergisi

Magazinleştirme, karın doyurma, politika, sağlık, sosyal güvenlik gibi toplumsal sorunların kolay anlaşılma adı altında indirgenmiş, duygusal unsurlarla yüzeyselleştirilmiş ve kişiselleştirilmiş anlatımlara dönüştürülmesidir. Arzu duyulan ikonlarla, suni kurtuluş yolları gösterme ve dedikodularla, bilincin yerine köreltici hasetlikler sokma işidir.

Şimdi şu soruyu sorup asıl anlatmak istediğimize giriş yapabiliriz: Hayatımızda bilim, şiir ve aşk gibi yaratıcı alanlar tıkandığında bu hayvani enerji nereden ve nasıl akar? Şu an dünyada en çok kullanılan dolayısıyla en çok enerjinin aktığı kanalın ismi Tik Tok adını taşıyor. Bir milyarı aşkın bir izleyicisi var.

göstermek gibi nitelikler taşıyor.

Aslında sosyal medya denilen bu kanalların yaratıcı bir biçimde kullanıldığı yerler ve anlar da var ancak genel tabloya bakıldığında dijital bir sermaye ve bunlar tarafından esir alınmış 4-18 yaş arasında çocuk kitleleriyle karşılaşıyoruz. Buralarda kullanılan mesajların kendinden ya da ötekinden nefrete varan tonunun ağırlıklı olduğu görülüyor. Bu konuda yapılmış birçok araştırma ve rakam yine aynı yerlerde ulaşılabilir durumda. Tarihte ilk kez görülen bu çocuk kitlelerine z kuşağı adı takılmış durumda. Ancak bir kuşağa isim verilebilmesi için (68 kuşağı, "hey onbeşli, onbeşli" şarkısındaki 1900-1905 doğumlular ya da beat kuşağı gibi...) bir ideolojisi, kendine özgü bir eylemi, kolektif bir tavrı olması gerekliği düşünüldüğünde bu takılan ismin tam yerine oturmadığı söylenebilir.

Söz konusu kitlenin pasif tüketici tavrı ile "an'ı yaşamak" fikrinde ortaklaştıkları söylenebilir. Fakat nasıl bir "an"dır bu? "Soyut bir yarın uğruna somut bugünün fedasını" doğru bulmayanların altını çizdiği bir "an" fikrinin burada motto olduğu görülüyor. Sürekli kahvaltı ve öğle yemeği tweeti paylaşan ve bunlara baktıkça fragmanlaştırılmış bir anın içine gömülmüş bir hissediş ve bunun dilindeki deliliğin netlikle görülmesi mümkün.

"An"ı yaşamanın hakikatin derinlerine odaklanmaya davet eden o

olağanüstü duyum zenginliği ile bunların tweetlerinde paylaştığı "an"lar birbirine karıştırılmamalı. Buradaki anlarda izlenen, alzheimer hastalarında izlenen geçmiş ve gelecek çekimlerinden kopmuş anlık ışık patlamaları şeklinde bir seyirdir.

Buna magazinleşme diyebiliriz. Buradaki magazinleşme ilkin yazılı basında başlamıştı. Peki buraya nasıl gelindi? Yani artık bir milyar izleyenin trilyonlarca paylaşımını akıttığı magazin kanallarına nasıl sıçranılabildi? Tarafsızca haber verme söylemi içine küçük küçük sarılan magazin süreç, günümüzde trajik over doza nasıl ulaştı?

Basın ortaya çıktığı ilk andan başlayarak hiç bir döneminde tarafsız olmadı. Genel olarak basın modernleşme denilen kapitalistleşme sürecinde ortaya çıktı. Bu sınıfın ideolojik bir aygıtı olarak gelişti. Dünya ve doğası, iyi ve kötü, güzel ve çirkin, doğru ve yanlış her gün yeni olaylar bir sel gibi akarken gazete denilen olgu bunlara yorumlarla bazen enformasyon bazen de ideoloji şeklinde sunacak bir form buldu ve bu magazinleşme olgusu 17. Yüzyıl'da insanın bir parçası oldu.

"YANDAŞ BASIN" NEDEN YANLIŞ?

Taraflılık günümüzde çatışan sınıfların varlığına bağlı olarak kaçınılmaz. Tartışma aslında felsefe ve sanatta olduğu gibi gerçeklik tanımı etrafında yapıldığında doğru bir yere taşınabilir. Gerçekliğin her gazetede ait olduğu sınıfın ihtiyaçlarına göre eğilip bükülmesi, abartılması ya da üstünün örtülmesi anlaşılabilir bir durumdur. Ancak sorun bir süre sonra gerçeğin üstünün örtülmesi, üretilmiş olanın gerçek olanı ikame etmesi ve kitlelerin bunu gerçek sanması olduğundan taraf olma halini bilme değil taraf olunurken geliştirilen biçimleri bilmek önem kazanıyor. Tartışma ya da niteleme bu çerçeveye taşınabilirse magazin ve magazinleşme asıl üstünde durulması gerekli içerik olacaktır. Yoksa taraf olma, taraftar bayrağını kimin yüksekte tuttuğu konunun esası değildir. Nitekim "yanlı ya da yandaş basın" deyiminin atası ya da öncülü sayılabilecek "sarı basın" nitelemesi de haberleri belli bir magazinleşme çerçevesinde sunma fikriyle ortaya çıkmıştır.

19. Yüzyıl'ın sonlarında Amerika'da iki büyük gazeteden birinin rekabetleri sırasında sarı elbiseli bir karton karakter yaratması ve bazı haberleri konuşma balonu gibi bu elbiseli alana yazması satışları patlatınca büyük bir buluşun gerçekleştiği fark edilerek buna bir isim veriyorlar. Sarı basın icadıyla, tek tek bireylerin haber ihtiyacı ve kültürüne giden yol (ya da kapı kapı pazarlama) dönemi ve bunun pahalı emek süreçlerinden kurtuluyorlar. Böylelikle Kitle kültürüne (ya da popüler kültüre) giden yeni bir yolu daha keşfetmiş oluyorlar. Bu daha sonra günümüzde twitter vs.'ye dönüşecek olan sosyal medyanın da tohumlarını içinde taşıyan bir yoldur. Sarı basın daha sonra özellikle felsefeye düşkün Almanya'da yalancı basın anlamıyla derinlik kazanıyor ve literatüre geçiyor.

Ancak bugünkü iktidarı destekleyen gazete ve televizyonlara yandaş medya demek şu açıdan doğru değildir: Onlar yandaş da onlara yandaş diyen ve daha önce basını Babıâli'den İkitelli'ye taşıyarak basını magazinleştirme konusunda süper lige taşıyan, yabancı basın tröstleriyle elektronik ve görsel basın altyapılarını oluşturan ve medyasının gücüyle enerjiden inşaata, tekstile, turizme kadar her alanda sermayesini büyüten ve oluşturduğu gücü uzlaşarak şimdiki sahiplerine iyi bir rakamla satan, sonra da oyundan çıktığı yanılsamasını yaratan bundan önceki basın grupları yandaş değil midir?

Ya da isim vererek soracak olursak Doğan Grubu ile birlikte basını tekelleştiren Ciner, Karamehmet, Dinç gibi sermaye grupları yandaş değil midir? Bankaları da olan bu gruplar bankalarının içini boşaltırken (yani rıza ile halktan toplanan paralara kendi bankalarını soyarak el koyarlarken) gazeteleri zamanın iktidarlarıyla birebir ilişki içinde değil miydi? Ya da ondan önceki dönemlerin meşhur aile gazeteleri, Simavilerin, Ilıcakların sahip olduğu gazeteler promosyonla satış arttırırken ve söz verilmiş promosyonların üzerine otururken, İlksan gibi öğretmen sandığında birikmiş paraları iç etmeğe yönelik yolsuzluklara imza atarken yandaş değiller miydi? Tüm bunlar süreklilik arz eden bir dizilimi, sistemin devam etmesine yönelik bir kurumsallığı gösteriyor.

KENDİ RIZALARIYLA KÖLELEŞTİRME

Bunlar bilinen, üzerinde anlaşılan gerçekliklerse asıl önemli konuya magazinleşmeye yeniden dönebiliriz.

Magazinleşme meselesinde önemli konu, onun artmasıyla anlama yeteneğinin azalması arasında bir ilişki olmasıdır. Magazinleşme kolay ve hızla anlaşılma adına anlamların azaltılması, tabloid hale getirilmesidir. Sözcüğün etimolojisinde malların depolanması ve sergilenmesi anlamı var. Antik Yunan dilinde gemide malların istiflendiği yer anlamında "magazi" sözcüğü var. Sonra Anadolu ve Araplar üzerinden her dükkânın

sahip olduğu "mahsen" sözcüğü İspanya'ya geçiyor. Oradan bütün Avrupa'ya geçen magazin sözcüğü hem dükkân hem mağaza hem de basın anlamıyla magazin haline geliyor. Enformasyon da bir emtia olarak gazetelerde belli bir düzende tüketime sunuluyor. Bu yüzden bir mal olan enformasyonun bilgi anlamındaki episteme ile karıştırılmaması son derece önemlidir. Ama bütün hile de zaten bu noktada gerçekleşiyor. Magazine yüklenen değişim değeri pazarda dolaşmaya başlıyor. Dolaşım demek değişim değerinin yükselmesi demekse magazinin üretim ilişkilerinde düzenleyici bir yere sahip olduğu da iddia edilebilir.

Magazinleştirme, karın doyurma, politika, sağlık, sosyal güvenlik gibi toplumsal sorunların kolay anlaşılma adı altında indirgenmiş, duygusal unsurlarla yüzeyselleştirilmiş ve kişiselleştirilmiş anlatımlara dönüştürülmesidir. Arzu duyulan ikonlarla, suni kurtuluş yolları gösterme ve dedikodularla, bilincin yerine köreltici hasetlikler sokma işidir.

Günümüzde magazinin, daha çok ünlülerin yaşamı ve bunların ikonlaştırılması işiyle iştigal ettiğini söyleyebiliriz. İşin özü olayı kısa tutmak, dikkati zorlayacak herhangi bir düşünselliğe bulaşmamak, bunların yerine bıcır bıcır bir hareketliliğin (twitter 140 vuruşluk mesaj ya da şarkı klipleri gibi) akışına kapılmak, bunun içinde oyalanmayı iyi vakit geçirmeyle karıştırmak olarak özetlenebilir. Hem eğlenirken arada insan bir sürü şeyden de haberdar oluyor hatta öğreniyordur. Bu tip iddiaların yanına bir de "trend topik" yahut kısaltılmış olarak "tt" olma hadisesi de eklenmelidir. Twitterda (yahut twitırda) bir konunun belli bir süreliğine yoğunlaşıp ilgi görmesi durumu gerçekleştirildiğinde yani 15 dakikalık şöhret de denilebilecek tt becerildiğinde söz konusu dijital ikonlaştırılma işinde belli bir ürün de ortaya çıkarılmış oluyor.

Bu terminoloji ile konuşulanlara z kuşağı isminin verilmesi sanırım bu konuya bir bilim kurgu esini katma ve sözüm ona gelişmişliğin son düzeyinin altının çizilmesi oluyor. Gelişmişlik bir yana, karşımızda dijital ve küresel sermayenin büyük bir genç kitleyi kendi rızalarıyla köleleştirmesi diyebileceğimiz bir durum var.

Oradan bütün Avrupa'ya geçen magazin sözcüğü hem dükkân hem mağaza hem de basın anlamıyla magazin haline geliyor. Enformasyon da bir emtia olarak gazetelerde belli bir düzende tüketime sunuluyor. Bu yüzden bir mal olan enformasyonun bilgi anlamındaki episteme ile karıştırılmaması son derece önemlidir. Ama bütün hile de zaten bu noktada gerçekleşiyor.

İLKBAHARA ÇAĞRI

■ HALİL YENİ

Baharın filizlenip doğuşuysa,
Çiçeğin meyve dalında yeşermesi,
Bizi de baştan yarat,
Yerlerin ve göklerin efendisi.

Buz tutmuşsa zemheride serçenin gagası,
Yetiremediyse sütünü yavrusuna,
Evsizler titreyerek sokakta,
Yoksullar evlerinde öldüyse
Karbonmonoksit gazıyla,
Dağıl bulut,
Açıl güneş,
Saçıl toprak,
Sana uzatıyoruz üşümüş elimizi rüzgâr,
Es ve kavuştur bizi ilkbaharına,

Çimenin yeşiline yayılırken Nisan,
Kelebek kanadında,
Karınca sırtında,
Taşırken yemişini,
Yetmez mi yarı açlığımız tabiat ana,
Çıkar toprağın altında kalan bereketini.

Şimdi salıncağı kırık parkları
Doldururken çocuk sesleri,
Çoğalmalı artık içimizde,
İlkbaharın yeşeren sevinci.

ROSA LUXEMBURG, EMPERYALİZM VE OSMANLI DEVLETİ

■ TANER TİMUR

Emperyalizm kuramı denilince ilk akla gelen isimlerden biri de Rosa Luxemburg'dur. 20. yüzyıl başlarında kapitalist üretim biçiminin ulaştığı aşamayı inceleyen Marksist düşünür bu konudaki somut analizini 1913'te yayınlamıştı. "Sermaye Birikimi" başlığı taşıyan eserine egemen olan ana fikir şuydu: "Kapitalizm, var olmak ve gelişmek için kapitalist olmayan üretim biçimleri ile çevrili bulunmalıdır."

Emperyalizm kuramı denilince ilk akla gelen isimlerden biri de Rosa Luxemburg'dur. 20. yüzyıl başlarında kapitalist üretim biçiminin ulaştığı aşamayı inceleyen Marksist düşünür bu konudaki somut analizini 1913'te yayınlamıştı.[1] "Sermaye Birikimi" başlığı taşıyan eserine egemen olan ana fikir şuydu: "Kapitalizm, var olmak ve gelişmek için kapitalist olmayan üretim biçimleri ile çevrili bulunmalıdır. Ne var ki, bu, her türlü üretim biçiminin kendisi için yararlı olacağı anlamına gelmez. Ona ücret sistemi için işçi rezervleri, artı-değeri için de pazar teşkil edecek kapitalizm öncesi sosyal kategoriler gereklidir" (s. 40). İzleyen satırlarda Osmanlı Devleti'ni de bu süreç içinde çözümleyen düşünürün görüşlerini özetlemeye çalışacağım.

***

Aslında 20. yüzyıl başlarında insanlığın büyük bir kısmı kapitalizm öncesi üretim biçimleri içinde yaşıyordu. "Birkaç yüzyıllık gelişmeden sonra bile", diyor yazar, "bugün (1913), kapitalist üretim, tüm dünya üretiminin ancak küçük bir parçasını fethetti; yerleştiği alan daha çok Avrupa'nın küçük bir kısmı. Avrupa'da büyük üretim alanları, tarım ve bağımsız zanaat üreticileri ve geniş topraklar egemenliği altında bulunmuyor" (s. 31).

Dünyada hâlâ kolonyalizm egemendi ve sistemin temelinde de sömürgeleşmiş ülkelerde tüm toprak tasarrufuna sahip olmak zorunluluğu yatıyordu. Sömürgeciler ancak bu şekilde nerede neyin, ne zaman üretileceğine karar verebileceklerdi. Örneğin ABD'de 1861'de iç savaş çıkıp da Amerika'dan pamuk ithal edilemez hale gelince, İngiliz kapitalistleri "Mısır'da çok kısa bir zamanda plantasyonlar kurdular" (s. 31). Zaten bu uygulama için kolonyalizm ideologları "Doğu'da tüm topraklar devlete aittir" diye fiksiyon yaratmış ve bunu da İslam'a dayandırmışlardı. Luxemburg bu konuda "klasik ekonominin en ünlü temsilcilerinden biri" dediği James Mill'den alıntılar yapıyor. Mill, temel eserinde, Herodot'tan Volney'e kadar uzanan bir referans zincirinde bu "fantezist" kuramı savunmuş ve şu ünlü cümleyi kullanmıştı: "Toprak mülkiyeti hükümdara aittir; çünkü eğer öyle olmasaydı, kime ait olduğunu bilmemiz imkânsız olurdu". (s. 44). Oysa bu bir ideolojik fiksiyondu ve Maxime Kowalewsky sözde "İslamî teori ve pratik"ten kaynaklanan bu fikrin, aslında "İngiliz kökenli bir efsaneden başka bir şey olmadığını" ortaya koymuştu. (s. 44-45). İngilizler, 1793'ten itibaren bu efsaneye dayanarak Bengal'de vergi tahsildarlarını (Zemindar'lar) toprak sahibi yapmaya başladılar ve "köy cemaatlerinin geleneksel mülkiyetini ellerinden alarak yapay bir toprak aristokrasisi yarattılar". Sonra da köylüyü bu "gaspçı"lara karşı koruduklarını iddia ederek "hukuka aykırı bir şekilde gasp edilen bu toprakların" İngiliz kapitalistlerin eline geçmesini sağladılar. (s. 44-46). Sonuç şu oldu: Arap, Afgan ve Moğol yönetimlerinin aksine, büyük bayındırlık çalışmaları (su kanalları, yol, liman vb) tamamen durdu.

***

Benzer şeyler Cezayir'de de yaşandı. Fransız yönetimine girdiği sırada Cezayir'de şehirlerde Berberi'lerin, Yahudilerin, tüccar ve tefecilerin mülkiyeti vardı. Köylerde ise Osmanlılar toprakların önemli bir kısmına el koymuş olsalar da, toprağın yaklaşık yarısı geleneksel Kabil aşiretlerinin kolektif mülkiyeti olarak kal-

Oysa Fransızlar, "Türkler, tüm Cezayir toprağını devlet mülkiyeti yaptı" şeklinde bir "efsane" yarattılar. R. Luxemburg'un deyimiyle "İslam'ın ve müminlerin tüm temel iktisadi inançlarına ters düşen bu saçma fikre sadece Avrupalılar inanabilirdi". Oysa Fransa bunu hep "uygarlaştırma misyonu" ("mission civilisatrice") olarak övüyordu. 30 Haziran 1873'te de toprakta özel mülkiyet getiren bir kanun tasarısı bunun sonucu ve taçlanması olarak sunuldu.

1950'lerde Doğu Berlin'de düzenlenen anma gösterisi

mıştı. Büyük Kabil aileleri patriyarkal gelenekleri içinde, seçilmiş şeflerinin idaresi altında yaşıyorlardı. Çöl kıyısında yaşayan bu büyük aileler "ilginç şekilde Güney Slavların 'zadruga'larına benziyordu. Aile sadece toprağın değil, silahların, üretim araçlarının ve üyelerinin mesleki etkinliği için zorunlu paranın da ortak mülkiyetine sahipti" (s. 48).

Oysa Fransızlar, "Türkler, tüm Cezayir toprağını devlet mülkiyeti yaptı" şeklinde bir "efsane" yarattılar. R. Luxemburg'un deyimiyle "İslam'ın ve müminlerin tüm temel iktisadi inançlarına ters düşen bu saçma fikre sadece Avrupalılar inanabilirdi" (s. 49). Oysa Fransa bunu hep "uygarlaştırma misyonu" ("mission civilisatrice") olarak övüyordu. 30 Haziran 1873'te de toprakta özel mülkiyet getiren bir kanun tasarısı bunun sonucu ve taçlanması olarak sunuldu. Böylece geleneksel Arap ailelerin gücü kırılacak, toprakları Fransız kapitalistlerin mülkiyetine geçecekti.

Kısaca İngilizlerin Hindistan'da yaptığını, Louis Philippe idaresinden itibaren Fransızlar Cezayir'de yaptılar. Aynı süreç Tunus ve Fas'ta da işledi ve sürecin son halkası da binlerce Cezayirli'nin Asya Türkiyesi'ne (Suriye örneği veriliyor) göçmeleri oldu. (s. 55). Fransa Hükümeti ise pasaport vermeyerek bunları önlemeye çalışıyordu.

***

Kapitalizmin Avrupa dışında gelişmesini en çok sağlayan şey demiryolu inşaatı ve silahlanma için yapılan borçlanmalar ve yabancı yatırımlardı. Demiryolları, Avrupa'da 1840'larda, Amerika'da 1850'lerde, Asya'da da 1870-1880'lerde hızla yapıldı (s. 88). Böylece önce doğal ekonomi "meta üreticiliği"ne dönüşüyor, ikinci aşamada da kapitalist ilişkiler gelişiyordu. Ulusal şirketler aracılığıyla kapitalist ülkelere sermaye transferi yapılıyor, parasal sermaye giderek üretici sermaye şekline dönüşüyordu. Genç devletler aynı yolla kapitalistleşerek "özerkleşiyor", fakat bu kez de alacaklı ülkelerin mali vesayeti altına giriyorlardı. Böylece 16 ve 17. yüzyıllarda İtalyan cumhuriyetlerinden İngiltere'ye; 18. yüzyılda Hollanda'dan İngiltere'ye; 19. yüzyılda da İngiltere'den Amerika ve Avustralya'ya sermaye transferi gerçekleşti. Halen de Almanya'dan Türkiye'ye gerçekleşiyor. (s. 88). "Sismondi'nin

tam bir delilik saydığı şey, şu örnekte ifadesini buluyordu: İngiltere, kendi sermayesiyle ödediği demir ve malzemeyle Amerika'da demiryolları kuruyor; üstelik onları da kendisi kullanmıyordu. Tüm periyodik krizlere rağmen Avrupa sermayesi bu 'delilik'ten o kadar büyük kârlar sağlıyordu ki 1875'e doğru Londra Borsası yabancı ülkelere borç verme hummasına kapıldı. 1870 ile 1875 arasında Londra'da imzalanan borç anlaşmaları 250 milyon sterlinlik bir değere ulaşmıştı ve bu da İngiltere'nin deniz-ötesi ülkelere ihracatının hızla artmasını sağladı" (s. 92-93).

Ne var ki bunun sonucu da borçlu ülkelerin giderek borçlarını ödeyemez hale gelmeleri oldu. 1870'lerin sonuna doğru Türkiye, Mısır, Yunanistan, Peru, Venezuella, Uruguay, Kosta-Rika, Honduras, Ekvator iflas bayrağını çeken ülkeler oldular. (s. 93).

Küçük Asya demiryolları 1850 ile 1880'lerin sonu arasında İngiliz sermayesi ile yapıldı; sonra da Alman sermayesi -peşinden Alman ihracatını sürükleyerek- devreye girdi. Bu sermaye 1896'da 28 milyon mark iken 1913'te 113 milyon marka ulaşmıştı. (s. 93-94). Kimi anonim şirketler iflas etse; kısmen, hatta tamamen sermayelerini kaybetseler bile, süreç bütününde çok kârlı idi.

Peki, son tahlilde, artı-değeri gerçekleştirenler ve borcu ödeyenler kimlerdi?

Luxemburg'a göre Türkiye ve Mısır'ın durumları bu soruya "en klasik yanıtı" oluşturuyordu. 19. yüzyılın ikinci yarısında Mısır ekonomisinde üç önemli değişiklik oldu: 1) Büyük, modern kapitalist işletmelerin kurulması, 2) görülmemiş derecede borçlanma, 3) köylü ekonomisinin çöküşü. (s. 96). Mısır'da 1830'larda serflik vardı. Mehmet Ali fellahlardan tüm ürünlerini satın alıyor, sonra bu ürünü yine onlara ancak asgari geçim sağlayabilecekleri ve tohum tedarik edebilecekleri bir fiyatla tekrar satıyordu. Bunun dışında Amerika ve Hindistan'dan pamuk, şeker kamışı, biber ve çivit getirtiyor ve bunları -ne kadar üreteceklerini belirleyerek- köylüye dağıtıyordu. Pamuğa ve çivite zaten devlet tekeli konmuştu; tek alıcı devletti. Ayrıca Mehmet Ali, emeğin üretkenliğini artıracak şekilde, kanalları onardı; su kuyuları açtı; Nil'de büyük bir baraj inşasına başladı. Bunun için Fransa ve İngiltere'ye buharlı makineler, pompalar ve lokomotifler ısmarlandı.

Baraj girişimi (1845-1853 arasında 50 milyon mark ve fellahların bedava emeği ile yapılan Kalioub barajı) bir ilkti ve sonra da Mısır tarihi için sarsıcı sonuçlar doğuracak olan Süveyş Kanalı yapıldı. Bu kanal Mısır'ın yabancı sermayeye tam teslimiyetine yol açtı. (s. 96). Fransız sermayesiyle yapılmasına 20 bin serf de angarya usulü bedava emekle katılacak, ayrıca Mısır 70 milyon mark ile Süveyş Şirketi sermayesinin % 40'ını alacaktı. Bu 70 milyonluk borç, yirmi yıl kadar sonra Mısır'ın İngilizler tarafından işgaline bahane oldu.

Mısır ekonomisinde en büyük dönüşümü pamuk ekimi sağlamıştı. 1865'te Amerikan iç savaşının bitmesiyle pamuk fiyatları düşünce, bu kez şeker pancarı ekimine geçildi. Bu da yeni bir tarım devrimine yol açtı. 1868 ve 1869'da, Mısır, altısı İngiltere'ye, on ikisi de Fransa'ya olmak üzere 18 büyük şeker fabrikası ısmarladı. Bunlardan her biri o güne kadar mevcut olanların dört misli kapasite ile çalışıyor ve günde 200 ton şeker üretebiliyordu. Fabrikalar Nil nehri boyunca onar km aralıkla kurulmuşlardı ve her biri 10 km2'lik bir birimin merkeziydi. Bu plantasyonlara binlerce fellah getirildi. Ne var ki bunlar işin ehli değildiler ve "fellahlar

Demiryolu yapımı

kırbaç altında modern işçiler haline dönüştürülemezdi" (s. 99).

Peki, bunları kim finanse etti?

Said Paşa, ölümünden bir yıl önce, 1863'te 68 milyon (komisyon, faiz vb çıkınca 50 milyon net) marklık bir borç imzalamıştı. Yeğeni Hidiv İsmail'e bunu ve Süveyş Kanalı'nın 340 milyon marklık borcunu miras bıraktı. Oysa İsmail borçlanmalara devam etti; başka çaresi kalmamıştı. Said Paşa'nın ölümünden sonra da, on üç yıl içinde, Mısır'ın borcu 3 293 000 sterlinden 94 110 000 sterline (yaklaşık iki milyar mark) çıkmıştı. (s. 100). Sonunda Mısır'ı iflasa götüren de bu borçlar oldu. 1879'da, on bin kadar fellah açlıktan ölürken, ülkede Düyunu Umumiye idaresi kuruluyordu. "Garip şey", diyor R. Luxemburg, "Avrupa sermayesi iflas halindeki ülkenin umutsuz durumundan korkmamıştı; aksine onu 'kurtarmak' için yeni krediler öneriyordu" (s. 102-103).

Mısır'ın sömürgeleşme süreci, doğal ekonomi, emtia üretimi, kapitalizm ve Avrupa sermayesi tarafından yutulma çizgisi izlemişti. Bu konuda ikinci klasik örnek de Türkiye idi.

***

1850 ve 60'larda İngiliz sermayesi İzmir-Aydın ve İzmir-Kasaba-Alaşehir demiryollarını inşa etmişti. Sonra bunlar Afyonkarahisar'a bağlandı; daha sonra da İzmit-Haydarpaşa hattı ihalesi yapıldı. Bu arada Fransız sermayesi de İngiliz sermayesine ekleniyordu. Sonuç, Mısır'dan iki yıl sonra, Düyun idaresinin kurulması oldu. Kayser Wilhelm'in ikinci ziyaretiyle de (1898), Almanya, Bağdad Demiryolu imtiyazını alacaktı.

20. yüzyıl başlarında Osmanlı Devleti'nde kapitalist birikim şöyle gerçekleşiyordu: Alman sermayesi Türkiye'de demiryolları, limanlar, barajlar inşa ediyor. Böylece yaratılan artı-değerle bir yandan köylülerin el emeği, öte yandan da Almanya'dan alınan demiryolu malzemesi ve aletler karşılanıyor. Bu şekilde demiryolları sayesinde kısmen ticaret teşvik edilerek, kısmen de zorla ("kilometre garantisi" ile doğal ekonomi ürününün paraya dönüşmesi sağlanarak) kapitalizm gelişiyor. (s. 107-108).

Aşar, Asya despotizminin en eski bir gasp yöntemi. Osmanlı, bu vergiyi Fransa'da Eski Rejim'in "fermiers généraux"larına benzeyen mültezimler aracılığıyla topluyor. Onlar da (tamamen ya da hisseler halinde) başka mültezimlere devrediyor. Hepsi de kazançlarını artırma peşinde oldukları için, köylü giderek daha fazla eziliyor ve vergiyi ödeyemez hale geliyor. Bu durumda kendisi de tahıl tüccarı olan mültezim, muhtarın da yardımını sağlayarak, ürünü daha tarladayken ucuza kapatıyordu. (s. 108; Charles Morawitz'den naklen).

Düyun İdaresi, borçlara karşılık tütün, alkollü içki, ipek ve balıkçılık resimlerini, km garantisine karşılık olarak da aşar vergisini topluyordu. Mültezim depo bulamazsa, ürün Hükümet tarafından depolanıyor, deponun anahtarı da Düyun'a veriliyordu. Böylece, Düyun, artı-ürünü uygun koşullarda uygun fiyata satabilecekti. Özet olarak durum şuydu: Konya, Bağdad, Basra vb ovalarında "basit kullanma değeri" olarak üretilen buğday, kısmen devlet vergisi olarak mültezimin eline geçtiği andan itibaren "emtia" haline geliyor ve paraya çevrilerek devlete aktarılıyordu. Devlet de bunu (köylülerin gasp edilmiş artı-ürününü) kısmen demiryolu inşaatı ve trafiği ödemelerinde kullanıyordu. Bu şekilde, ithal edilmiş -ve bünyelerinde Alman işçilerinin artı-değerini taşıyan- üretim araçları da pazarda realize edilmiş oluyorlardı. Böylece Osmanlı kasalarından

1850 ve 60'larda İngiliz sermayesi İzmir-Aydın ve İzmir-Kasaba-Alaşehir demiryollarını inşa etmişti. Sonra bunlar Afyonkarahisar'a bağlandı; daha sonra da İzmit-Haydarpaşa hattı ihalesi yapıldı. Bu arada Fransız sermayesi de İngiliz sermayesine ekleniyordu. Sonuç, Mısır'dan iki yıl sonra, Düyun idaresinin kurulması oldu.

çıkan para sonunda Deutsche Bank kasalarına girmiş oluyordu. "Metabolizma, diyor Luxemburg, doğrudan ve kaba bir şekilde Asya'nın doğal ekonomisi ile Avrupa'nın sermayesi arasında işliyor ve bu süreçte Osmanlı Devleti'nin gerçek rolü de köylü ekonomisini sermaye hesabına sömürmek oluyordu" (s. 109-110).

Daha sonra himayeciliğin analizine geçen Luxemburg, bu bölüme emperyalizmi tanımlayarak başlıyor ve şu tanımı veriyor: "Emperyalizm kapitalist birikim sürecinin siyasal ifadesidir. Özgür dünyanın hâlâ kapitalistleşmemiş son parçaları üzerinde ulusal kapitalizmlerin rekabeti şeklinde ortaya çıkar. Bu kısım dünyanın hâlâ en büyük kısmıdır". (s. 111).

***

Klasik iktisat kuramı serbest ticaret ilkesi üzerine kurulmuştu ve Ricardo Okulu bunu basit meta üretimi ile malların basit serbest dolaşım koşulları şeklinde görüyordu. O dönemin iktisatçıları sermaye birikiminin barışçı yollarla gerçekleşeceğine (emek-sermaye harmonisine) inanıyorlardı ve 1860-1870 dönemi de bu umudu doğrular izlenimi veriyordu. Oysa aslında bu doktrin, İngiltere'de Lancastire pamuk dokumacılarını, kıta Avrupa'sında ise daha çok tarım çıkarlarını temsil ediyordu. 1853 ile 1862 arasında Fransa'nın eski himaye sistemi III. Napolyon'un emperyal kararları ile ortadan kaldırıldı. (s. 113).

Serbest ticaret orta Avrupa'da yeni ulusal devletlerin kurulması yönünde kullanıldı. Örneğin Almanya'da Manteuffel ve Bismarck onu Avusturya'yı birlikten dışlamak ve Prusya önderliğinde gümrük birliğini gerçekleştirmek için en iyi araç sayıyorlardı. İtalya'da ise bu politika Kont Cavour'un politik aracı oldu. (s. 113). Aynı politika ile Rusya'da da, 1860'larda, kapitalist birikimin ve sanayileşmenin temelleri atıldı. Köleliğe son verildi, demiryolu inşaatı hızlandı.

Aslında serbest ticaret politikası sermaye birikimi tarihinde sadece ikincil bir olgu idi.

"Bu yüzden de 1870'lerin sonundaki dönüşümü ve korumacı politikaya geçişi Büyük Britanya'nın serbest ticaretine karşı diğer kapitalist devletlerin tepkisi olarak yorumlamak yanlıştı" (s. 114). Nitekim Engels de bir mektubunda (18 Haziran 1892) buna işaret ediyor ve bazı durumlarda -örneğin Almanya'nın korumacılığında- bunun tamamen saçma olduğunu söylüyordu. R. Luxemburg'a göre asıl neden 1880'lerde rekabetin kızışması ve yayılmacılığa dönüşmesiydi. İngiltere'nin Mısır'a ve Güney Afrika'ya, Fransa'nın Tunus'a el koymaları, Habeş harbi, İtalya'nın Afrika maceraları vb gibi olaylar da bunu gösteriyordu. Eğer İngiltere serbest ticarete sadık kalan tek ülke olduysa bunun da nedeni çok geniş bir nüfuz alanına sahip olmasıydı.

Korumacılık Almanya, Fransa, Rusya ve İtalya'da militarizm ve silah yarışı ile birlikte uygulanmıştı. Serbest ticaret politikalarında öncelik kara kuvvetlerine verilirken, korumacılık ile ön plana geçen deniz kuvvetleri oldu. Tüm gelişmesi boyunca kapitalist birikim şiddet, baskı, yağma, eşkıyalık vb gibi yöntemleri ihmal etmedi. "Siyasi şiddet de iktisadi sürecin aracı ve taşıyıcısı oldu" (s. 117).

Rosa Luxemburg'un 1913'te çizdiği karanlık tablo buydu. Ertesi yıl bir dünya savaşının çıkmasıyla da bu görüşler acı bir şekilde doğrulanacaktı.

[1] Rosa Luxemburg; L'Accumulation du Capital (Oeuvres IV, C. II); Paris, Maspero, 1972. (Yazıdaki göndermeler bu çeviriye yapılmıştır). İlk baskı: Die Akkumulation des Kapitals, Berlin, 1913.

Korumacılık Almanya, Fransa, Rusya ve İtalya'da militarizm ve silah yarışı ile birlikte uygulanmıştı. Serbest ticaret politikalarında öncelik kara kuvvetlerine verilirken, korumacılık ile ön plana geçen deniz kuvvetleri oldu. Tüm gelişmesi boyunca kapitalist birikim şiddet, baskı, yağma, eşkıyalık vb gibi yöntemleri ihmal etmedi. "Siyasi şiddet de iktisadi sürecin aracı ve taşıyıcısı oldu."

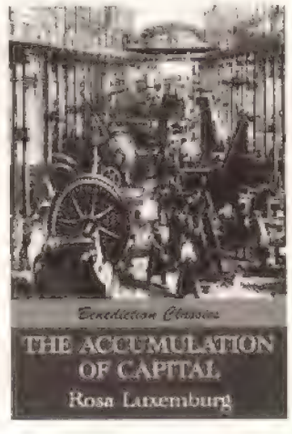

KATİLİNİN SPONSORLUĞUNDA MAKTULÜ ANMAK VE

Rosa Luxemburg

■ TAYLAN KARA

Katilin adına kurulmuş kuruluşun sponsorluğunda maktulü anmak ve artık bunun garipsenmemesi, **gerçekten ince bir ideolojik işçiliktir ve sosyal nanoteknolojinin çarpıcı bir örneğidir.**

Aşağıdaki alıntı bir gazete haberidir.

1919'da Almanya'da Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht önderliğindeki Spartakistlerin ayaklanması kanlı bir şekilde bastırıldı.

Ülke genelinde ayaklanmayı bastırma görevi verilen İçişleri Bakanı Gustav Noske'nin yönettiği saldırılarda 156 kişi hayatını kaybetti. Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg yakalandı; Freikorps Komutanı Waldemar Pabst tarafından sorgulandı, işkence gördü ve katledildi. Luxemburg'un cansız bedeni Landwehr Kanalı'na atıldıktan 4 ay sonra bulundu. Liebknecht'in cesedi ise bir morga bırakıldı. W. Pabst, 1962'de Der Spiegel'e verdiği röportajda ve biyografisinde iç işleri bakanı Gustav Noske ve şansölye **FRİEDRİCH EBERT'in infazları onayladığını söyledi.**[1]

***

Rosa Luxemburg'un katilinin sponsorluğunda Rosa Luxemburg'u anmak!

Yazının alt başlığı şöyle olsaydı fazla uzun ama daha açıklayıcı olurdu:

"Rosa Luxemburg'un ölüm emrini veren adamın adına kurulan vakıftan para alarak her yıl R. Luxemburg'u anan 'solcu' haber sitesi!"

Bu bir şaka mı?

Hayır değil.
Uydurma mı?
Hayır değil.
Yalan haber mi?

Karl Liebknecht'in öldürüldüğü yer

Hayır değil. Bu bizzat kendi internet sitelerinde verdikleri bir bilgidir.

***

"Bianet.org" adlı haber sitesinde Rosa Luxemburg'la ilgili birçok haber ve yazı vardır. Bu haber ve yazıların tamamında R. Luxemburg övülür ve saygıyla anılır.[2]

***

"Bianet" adlı haber sitesinin kendi internet sayfasında yazdığına göre 2001-2010 yılları arasında 2,5 milyon (İki buçuk milyon) eurodan fazla "destek" almıştır.[3]

***

Bu siteyi destekleyen kuruluşlardan biri de Friedrich Ebert Vakfı'dır. Friedrich Ebert'in kim olduğu yazının başındaki haberde yazılıdır.

Bunun tam karşılığı "Kenan Evren Sosyal Yardım ve Dayanışma Derneği"nin Erdal Eren anmasının sponsorluğunu yapmasıdır.

Bundan 30-40 yıl önce sol muhalefet içinde böyle bir şeyi değil yapmak, düşünmek bile mümkün değildi. Bu durum bir hakaret olarak kabul edilirdi.

Katilin adına kurulmuş kuruluşun sponsorluğunda maktulü anmak ve artık bunun garipsenmemesi, gerçekten ince bir ideolojik işçiliktir ve sosyal nanoteknolojinin çarpıcı bir örneğidir.

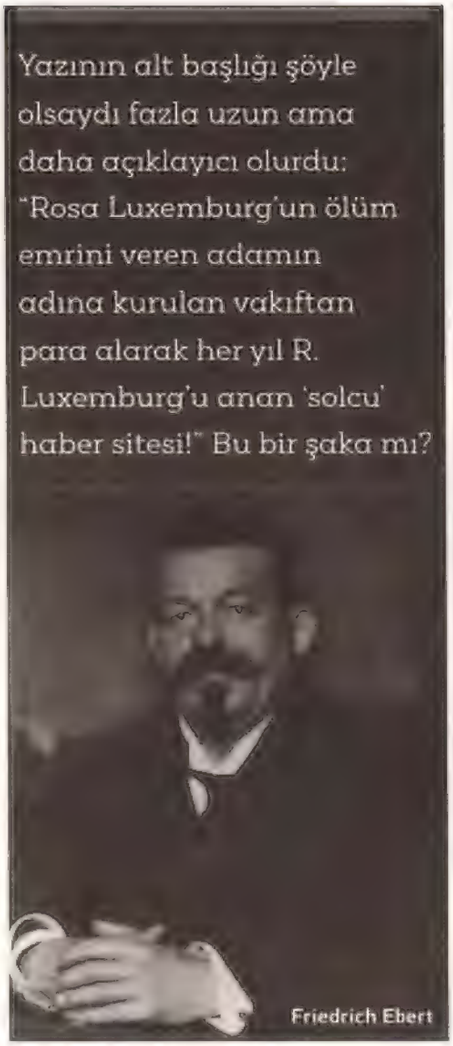

Rosa Luxemburg Köprüsü (yazının olduğu yer R. Luxemburg'un cesedinin bulunduğu yerdir).

Berlin'deki R. Luxemburg Sokağı[7]

Berlin'deki Rosa-Luxemburg-Platz

YÜZLEŞMENİN PAZARLANMASI

Rosa Luxemburg, yazının başındaki haberde de belirtildiği gibi Karl Liebknecht ile birlikte öldürülmüştür. Yüce Alman devleti her ikisini de unutmamıştır. Karl Liebknecht'in öldürüldüğü yerde onun anısına bir mermer vardır.[4]

***

Berlin'in merkezindeki bir caddeye K. Liebknecht'in adı verilmiştir.[5]

***

Berlin'de bir meydana ve bir sokağa Rosa Luxemburg'un adı verilmiştir.[6]

***

R. Luxemburg'un cesedinin kanala atıldığı yerdeki köprüye R. Luxemburg'un adı verilmiştir.[8]

***

R. Luxemburg'un adına, gelirinin neredeyse tamamını Alman Devleti'nin karşıladığı bir vakıf bile kurulmuştur: Rosa Luxemburg Stiftung.[9]

***

Görüldüğü gibi tekelci kapitalizm düzenini savunurken oldukça rasyoneldir; "tatsız işler"den sonra gönül almasını da bilir! Önce öldürür, tehlike geçtikten sonra öldürdüklerinin heykellerini yapar, adlarını sokak, cadde ve köprülere verir.

Tekelci kapitalizm, "tarihiyle yüzleşme" ya da "özür" diyerek bu yaptığını bile pazarlamasını, bu "gaz alma" tutumunu kendine yontmasını bilir.

Tekelci kapitalizmin, pazarlayamayacağı "tarihi hata" yoktur. Çok gelişmişlerdir; öyle "barbar ve kinci doğulular" gibi değillerdir!

Doğu egemenlerinin politik aklıyla insani duygular arasındaki mesafe çok kısadır. Doğunun egemenleri her an yeni Rosa'ların yetişme olasılığını bilir ve bu tehlikeyi enselerinde hisseder. Bu nedenle oralarda Rosa'lara karşı kin hep güncellenmelidir. Doğuda öldürülen "Rosa'ların" adlarını anmak yasaktır; oraların "Rosa'ları" asla atıldıkları kanallardan çıkartılmaz.

Oysa Batılı egemenlerin politik aklı "insani duygular"ın ötesine konumlanmıştır; yakın bir Rosa tehlikesi yoksa (ki genellikle yoktur) Rosa'lara karşı kişisel bir tutum almanın anlamsız olduğunu bilir. Öyle barışçıl, öyle insancıldırlar ki "tarihleriyle yüzleşmek"ten, Rosa'lardan özür dilemekten, adlarını sokaklara, caddelere ve köprülere vermekten hiç çekinmezler!

Batıda Rosa'ların adları, cesetlerinden ve ideolojilerinden çıkartılıp atıldıkları kanallara verilir; Rosa'ların ideolojisi ise kanalda kalır. "Rosa'nın ideolojisi"yle mücadele etmek için "Rosa'nın kendisi"nin asimile edilmesi gerekir çünkü.

(Bu yazı Taylan Kara'nın yeni kitabı Edebiyatla Ahmaklaştırma Felsefeyle Çökertme 3. Cilt'ten alınmıştır.)

---

1 https://www.evrensel.net/haber/370912/100-yi-linda-spartakist-ayaklanma-ve-rosa-luxemburgun-katli

2 https://m.bianet.org/bianet/kitap/144023-adanmis-bir-yasam-rosa-luxemburg; https://m.bianet.org/biamag/dunya/111939-avrupa-solu-rosa-luxemburg-u-mezari-basinda-andi; https://bianet.org/biamag/siyaset/149412-her-devrimcinin-bir-rosa-si-vardir; http://bianet.org/kurdi/siyaset/16606-herkesi-sevebilecegim-bir-toplum-istiyorum; http://bianet.org/kurdi/kadin/153994-dun-rosa-bugun-sakine

3 https://bianet.org/bianet/sayfa/ips-iletisim-vakfi

4 https://www.evrensel.net/haber/304116/rosa-ve-karlin-oldurulusu

5 https://www.wikizeroo.org/index.php?q=aHR0cHM6Ly9lbi53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvS2FybC1MaWVia25lY2h0LVN0cmHDn2U

6 https://www.volksbuehne.berlin/en/haus/spielstaetten/515/volksbhne-am-rosa-luxemburg-platz

7 https://www.wikizeroo.org/index.php?q=aHR0cHM6Ly9lbi53aWtpcGVkaWEub3JnL3dpa2kvRmlsZTpSb3NhLUx1eGVtYnVyZy1TdHJhc3NlX0Jlcmxpbi5qcGc

8 https://www.evrensel.net/haber/304116/rosa-ve-karlin-oldurulusu

9 https://www.rosalux.de/en/

VİRGİNİA WOOLF ESİNTİSİ

■ NURAY GÖK AKSAMAZ

Derinlerde eski bir armonikayı
çalar durur bir kuzgun
havadan kuşatılınca kentler
yanan çamın çığlığı duyulur
toplama kampında ölüm kaygısı
bırakır bir nehrin sularına ağırlığı

Çağlara bakıp görebilir, Woolf
taşa tutulan düşünür kadını
oturma odasında yazan kadını
şiirin önündeki barikatı görebilir
Atinalı bir kölenin oğlu, der
daha özgürdür zihince kadından

Dalgalarla çarpar esintisi
kendime ait bir odada, şimdi
görebilirim post kurgularla
dijitale salınan yapayları
bana kalsın, derim, yaratıcılığım
evrenin dördüncü halinde sıcacık
özgürleşir zihindeki yıldız tasarım

BİR BÜYÜK ÂŞIK OLARAK
Rosa Luxemburg

■ FİRDEVS GÜMÜŞOĞLU

"Benim için aşk (nerede?) daima, kendisini yaratan nesneden daha önemli, daha kutsal bir kavram olmuştur. Çünkü aşk, dünyayı pırıl pırıl bir peri masalı gibi görmeye yarar. Çünkü aşk, insan varlığının en soylu, en güzel yanını ortaya çıkarır çünkü aşk en anlamsız, en gündelik şeyleri yüceltir ve onları elmaslarla süsler; çünkü aşk insanı sarhoş eder, kendinden geçirir..."

Sosyalizm tarihinde iz bırakmış iki sosyalist kadının aşka bakışında ortaklıklar vardır. Biri Rus soylusunun, diğeri Polonyalı Musevi tüccarın kızı. İkisi de devrimler çağının dinamik entelektüel birikiminin içine doğmuş. Eğitimlerine, kültürel gelişmelerine özen gösteren ailelerin çocukları.

Sözünü ettiğimiz kadınlar Aleksandra Kollontay ve Rosa Luxemburg. Kollontay, 1872; Luxemburg, 1870[1] doğumlu. Biri Sovyet devriminin başarısını, diğeri Alman ve Avrupa sosyalistlerinin teslimiyetini, dolayısıyla yenilgisini yaşamış. Kollontay 78 yaşında ölmüş, Luksemburg 47 yaşında Alman faşistler tarafından öldürülmüş.

Kollontay ve Rosa 1914 Eylül'ünde karşılaşırlar. Avrupa sosyalistlerinin enternasyonal politikalardan vazgeçtiği, savaşa susamış hükümetlerini desteklediği, milliyetçiliğin güçlendiği koşullarda... Kollontay'ın "içini ısıtan üç kişi"den biri Rosa'dır. Bu karşılaşmayı Kollontay günlüğüne şu sözlerle kaydeder: "Kısa bir görüşme olmasına rağmen, bana güç verdi. Rosa'nın kafası açıktı. Acımasız, dokunaklı alaycılığı birçok şeyi doğru biçimde aydınlatıyordu." Rosa'nın kafasının "açık" olduğu nokta; Alman sosyalistlerinin savaş çığırtkanlığına karşı mücadelenin gerekliliğini ve enternasyonalizmi savunmasıydı.

Aleksandra Kollontay da Rosa Luxemburg da son derece kararlı, bağımsız kişilikli insanlar ve ikisi de ezilenlerin kaderini değiştirmeyi yaşamlarının merkezine koyup, yaşamlarını bu tutku üzerine kurar. Onların en temel özellikleri genç yaşlarında etkili birer hatip, örgütçü ve teorisyen olarak tarih sahnesine çıkmalarıdır. Onların ikinci ortak yanları, kendini aşma ve olabildiğince inatla üretme tutkularıdır. Üçüncüsü ise aşklarıdır: Kollontay ve Rosa Luxemburg'un kadın olarak aşka ve sevgiye yaklaşımları ilgi çekicidir. Bir yandan aşkları, yaşamlarında çok önemli bir yer tutar, diğer yandan yaşamlarının tümüne egemen olmaması için kendileriyle, hatta sevgilileriyle mücadele ederler. Kollantay, aşklarından yorulduğu zaman, aşkın yerine "yaratıcı iş"i koymayı dener. Rosa ise, "(...) senin aşkına ihtiyacım olmadığını göstermek, onsuz yaşayabileceğimi kanıtlamak istiyorum" diye yazar, aşkına kendisi kadar duyarlı olmasını istediği sevgilisine. İkisi de, Kollontay'ın yazılarında sık sık yer verdiği yüzyılın "yeni kadın" tipidir. Kollontay'ın "yeni kadın" tipinin ana özelliği şudur: "Eski kadın için en büyük acı, ihanet ya da sevilen erkeğin yitirilişiydi. Yeni kadın içinse bu, kendi kendinin yitirilişi; sevilen kişiye, aşk mutluluğuna adanmış kendi öz 'ben'inin inkârıdır. Yeni kadın, yalnız dış zincirlere değil bizzat 'aşk tutsaklığına' da başkaldırıyor."

Kollontay'ın aşka ilişkin değerlendirmelerini yalnızca; roman, öykü ve diğer kitaplarından öğreniyoruz. Rosa'nınkini ise mektuplarından. Ne yazık ki Kollontay'ın, sevgililerine, arkadaşlarına yazdığı mektupları elimizde bulunmuyor. Bu nedenle doğrudan duygu dünyasına ilişkin kaynaklara ulaşamıyoruz.

Kollontay'ın aşka ilişkin değerlendirmelerini yalnızca; roman, öykü ve diğer kitaplarından öğreniyoruz. Rosa'nınkini ise mektuplarından. Ne yazık ki Kollontay'ın, sevgililerine, arkadaşlarına yazdığı mektupları elimizde bulunmuyor. Bu nedenle doğrudan duygu dünyasına ilişkin kaynaklara ulaşamıyoruz.

Rosa Luxemburg'un aşka ve sevgiye bakışını tüm çıplaklığı ile sevgililerine, yakın dostlarına yazdığı mektuplarda görebiliyo-

Aleksandra_Kollontay

Leo Jogiches

Kollontay, Marksizm ve Cinsel Devrim adlı kitabında aşkı iki başlık altında toplar: Büyük aşk ve Oyun aşk. Kollontay, büyük aşkın az sayıda "talihli" tarafından yaşanacağını söyler. İşte Rosa da Kollontay gibi "büyük aşk" potansiyelini içinde barındıran az sayıda "talihli"den biri. Rosa'nın büyük aşkı Leo Jogiches. Leo, Rosa için hem büyük aşk hem büyük düş kırıklığı ve acıdır.

ruz. Bu mektuplar, sosyalist bir kadın önderin tüm iç dünyasının; acılarının, tutkularının, öfkesinin, cinselliğinin, zayıflığının, erdeminin ve dünyayı değiştirme mücadelesinin birer aynası. O mektuplar; "şık'laşan"[2] günümüz toplumunda, "aşk"ın ideolojik-kültürel anlamda "gelişmişlik" oranında; yani toplumdaki her türlü geri ideolojik değerlerden uzaklaşıldıkça yoğun ve derin yaşanacağının birer belgesi.

Rosa Luxemburg'un sevgililerine yazdığı mektupların büyük çoğunluğu yayımlanmış. Bilindiği kadarıyla 2700'den fazla mektup yazmış Rosa. Kollontay; Marksizm ve Cinsel Devrim adlı kitabında aşkı iki başlık altında toplar: Büyük aşk ve Oyun aşk. Kollontay, büyük aşkın az sayıda "talihli" tarafından yaşanacağını söyler. İşte Rosa da Kollontay[3] gibi "büyük aşk" potansiyelini içinde barındıran az sayıda "talihli"den biri. Rosa'nın büyük aşkı Leo Jogiches. Leo, Rosa için hem büyük aşk hem büyük düş kırıklığı ve acıdır.

ROSA'NIN BÜYÜK AŞK TALİHİ

Litvanya doğumlu Leo Jogiches, 1890'da İsviçre'ye gelir. O, daha yirmi yaşında; Litvanya'da grevleri örgütleyen, Çar'a karşı suikast düzenleyenlerin polisten kaçmasını sağlayan ünlü bir gençtir. Rosa da Leo da Çarlık Polisi'nden kaçmak zorunda kalarak, İsviçre'ye yerleşirler. İsviçre'ye kaçış yaşamlarında yeni bir dönemin başlangıcı olur. Bu, Leo için politik alanda eski verimliliğini yitirdiği, Rosa için ise büyük bir başarı grafiği çizdiği bir dönemdir. Rosa yazdığı doktora teziyle büyük tartışmalara yol açarken, Leo on yıl doktorasını bitirme bahanesiyle Zürih'te kalır, ama bitiremez.

İlişkileri 1891'de başlar. Leo 23, Rosa yirmi yaşındadır. 1906'da da biter. Leo'nun isteği üzerine ilişkileri on beş yıl gizli tutulur. Luxemburg'un yaşamını inceleyenlerin yorumuna göre Leo'nun, "tüm yaşamı boyunca gizli işler çevirmek karakterinin özelliklerinden biri"dir. Ayrı evlerde yaşarlar hep. Aynı evde yaşadıkları zaman dilimi son derece sınırlıdır. Rosa'nın Leo'dan yıllar boyu bıkıp usanmadan istediği en önemli şey birlikte "huzur içinde yaşamak ve üretmek"tir. Leo ise aynı evde yaşamak bir yana, aynı ülkede bile yaşamaz Rosa'yla. Her defasında değişik gerekçeler ileri sürer. Oysa Rosa'nın beklentileri farklıdır bu ilişkiden: "Karar verdim, yaşama biçimimiz tümüyle değişecek. Belli saatlerde ve erken yatıp kalkacağız, güzel giyineceğiz, odamızı düzenleyeceğiz, kendimize ait birçok şeyimiz olacak ve bir de (dikkat et) kavga etmeyeceğiz... Düzenli ve huzurlu çalışacağız. Gündelik yaşamımızın huzurlu ve düzenli olması ilişkimizin de değişmesi gerekiyor. Unutma! Çıkardığın ilk kavgada, sana şerefim üzerine söz veriyorum, çekip gideceğim. Subayın biriyle değil tek başıma! İnan bana başka çıkar yol göremiyorum." Rosa, bu mektubu Leo'ya 1895'te yazar. Ancak on yıl sonra çekip gidebilir. Rosa, on beş yıl Leo'nun birlikte yaşamaya, sevgiyi tüm açıklığıyla yâşamaya direnişine, direnir. Bir süre sonra ilişkilerini daha iyi analiz eder: "Birlikte olmakla hiç de iyi yapmayacağımızı anladım; birlikte olsaydık sürekli bir geçimsizlik ortamında yaşamayı sürdürecektik ve acı çekecektik..." Birbirlerini sevdikleri halde ayrılırlar. Gerçekte Leo da Rosa'yı çok sever. Ama kendi sevgi anlayışı ve değerleriyle! Ayrıldıklarında Rosa'yı ikna etmek için

çok uğraşır, hatta ölümle tehdit eder. Ama Rosa bu sancıyı daha fazla yaşamamaya kararlıdır: Rosa, Costia Zetkin'e (Leo'dan sonraki sevgilisi) 23 Mayıs 1907'de yazdığı bir mektupta bunu şöyle anlatır: "Leo, benim gitmemi kabul etmedi ve nasıl olsa beni öldüreceğini söyledi. Hastanelik olmam pahasına burada kalacağım... Erkek kardeşimin beni beklediği şık bir restorana girmek üzereydik. Leo bana 'Er geç seni öldüreceğim' diye fısıldadığı sırada sahnede orkestra Carmen'in son sahnesinden bir bölüm çalıyordu."

Leo, Rosa'yı sık sık evinde "ziyaret" eder. Rosa "bu ziyaretlere artık dayanamıyorum" diye yazar. Leo, Rosa'yı yitirmenin anlamını, gerçekte yitirdiğinde kavrar. Yaşamlarının sonraki dönemleri parti çalışmalarının getirdiği zorunlu bir arada olmalardan ibarettir. 1915-1918 arası Rosa kısa bir özgürlük anı dışında hep hapistedir. Bu süre içinde tekrar yakınlaşırlar, bitmeyen aşk yeniden alevlenir. Leo, Rosa'nın öldürüldüğü zamana kadar onunla yaşar. Artık o, geçmişin yoksunluk duygularını ve Rosa'yla çatışmayı bir kenara bırakmıştır.

İlişkilerinin başlangıcında Rosa'nın teorik düzlemde yönlendiricisi Leo'dur. Alman Sosyal Demokrat Partisi'nde Rosa'nın kendini kanıtlamasında önerileriyle etkili olur. 1898'de Rosa parti çalışmaları için Almanya'ya yerleşir. Bu durum ilişkilerinde yeni bir sayfa açar. Artık Rosa engellenemez bir siyasi yükselişe geçer. Leo ise, onun başarılarını izlemek zorunda kalır. Bu durum ilişkilerinde iletişimsizliğin temellerini atar: "Başarılarımın senin gururun, kuşkucu ruhun yüzünden, ilişkilerimizi zedeleme olasılığı var" der Leo'ya. Rosa,

Leo'yu, Leo'nun kendisinden de iyi tanır. Ama Leo'nun sevgi anlayışını kabullenemez, mücadele eder, değiştirmek ister, değiştireceğine inanır ve yanılır.

DAVADAN ÖTE NE VAR?

Rosa Luxemburg 1894'te Leo'ya şunları yazar:

"Mektuplarında hiçbir şey yok, yani İşçi Davası (Rosa'nın yayın yönetmeni olduğu gazete), benim yaptıklarımın eleştirisi ve neler yapmak gerektiği konusundaki direktiflerin dışında hiçbir şey. Hiddetle diyebilirsin ki, ama mektuplarımda sana gönül alıcı laflar ediyorum. Benim senden istediğim âşıkane sözler değil ki. Senin olsun hepsi. Bana özel yaşamından söz etmeni istiyorum. Tek

O günlerde Avrupa, bir kadından, sosyalist bir kadından, Rosa'dan söz eder. "Artık Polonya'da en popüler ad benimki" diye yazar Leo'ya. Rosa kıvançlıdır. Yaptığı toplantılarla düşmanları dahil herkesi kendine hayran bırakır, ortaya attığı tezler yoğun tartışmalara yol açar.

satır yok! Aramızdaki biricik bağ Dava, bir de eski duyguların anısı. Bu çok acı verici... Sakın bana hiç bitmeyen işlerden bezdiğimi, biraz dinlensem hepsinin geçeceğini söyleme. Hayır hayır, bunun iki katına katlanabilirim; katlanamadığım, nereye dönsem, nereye baksam, hep aynı şey 'Dava'. Bu dayanılmaz, bu tüketici bir şey. Elimden gelen her şeyi bu yola koyduğum halde, neden herkes beni rahat bırakmıyor? Her mektup -seninkiler olsun, ötekilerden gelenler olsun, hep aynı- bir yük bana, şu sayı, bu bildiri, şu yazı, ya da öbürü! Buna bile katlanacağım; yanı sıra bir de insan olsa hepsinin ardında bir kul, bir can, bir kişi... Ama sana göre tek şey var 'Davamız' başka da bir şey yok! Bunca zaman bir şey geçmedi mi başından? Tek bir düşünce? Tek bir kitap? Tek bir izlenim? Benimle paylaşabileceğin hiçbir şey yok!... Senden farklıyım ben, fikirlerim var, izlenimlerim var benim, 'Davamız'ın yanı sıra. Kiminle paylaşacağım ki bütün bunları? Seninle mi? Yok, hayır onurum el vermez. Heinrich'le, Mitek (Hartman)'la, Warski'yle paylaşabilirim, ama heyhat ne onlara aşığım ben, ne de içimden bunları onlarla paylaşmak geliyor. Seni ise seviyorum..."

Rosa'nın aşkının temel bileşenlerinden biridir, paylaşım. Leo'dan sürekli; başkalarıyla yaptığı siyasi tartışmaları, gündelik yaşamın önemli-önemsiz ayrıntılarını, duygularını kendisine tüm açıklığıyla anlatmasını ister. Rosa, siyasi alandaki başarısını, özel alanda da gerçekleştirmek istedikçe Leo içine kapanır. Rosa mutsuz oldukça, Leo sakinleşir. Rosa mutlu ve güvenli hissettiğinde, Leo öfkeli ve tahammülsüzdür. Rosa ilişkilerinde derinlik aradıkça, Leo yüzeysellikte direnir. Rosa'nın gücü, Leo'nun güçsüzlüğüne dönüşür. Leo, kendisine yönelen sevginin derinliğinde kaybolur, barikatlar oluşturur, ardında gizlenir. Rosa, Leo'ya ilgisiz kalmayı denediğinde Leo onu yitirme paniği yaşar. Rosa, onun iç dünyasına yöneldikçe Leo kaçar. Rosa aşkın da sevginin de iç dünyalara yönelik keşif yolculuğu olduğunu düşünür. Maceralarla dolu, oldukça güç, yıpratıcı bir yolculuk... Rosa cesurdur, sevgilerinin gücüne güvenir. Rosa bu yolculuğun başarıyla bitmesini ister, bunun mücadelesini verir: "Seni karşımda dalgın, üzüntülü, kendi sorunlarını sessizce düşünür gördükçe, gözlerin bana 'Bu senin meselen değil, sen kendi işine bak' derken, hep bir yabancıymışım gibi geliyor bana... Beni dışarıda bırakıyorsun, yapabileceğim tek şey senin aklından geçenler konusunda kendi başıma fikir yürütmek. (...) göz yaşlarımı kadınca bir isteri nöbeti olarak yorumlama yeter." Leo, iç dünyasını açmayarak, daha az paylaşarak Rosa'ya acı verdiğinin, "kadınca" davranışlarla suçlayarak daha fazla yaraladığının bilincindedir. İşte Leo'nun kendini başarılı hissettiği andır bu. Kendini aşıp, ilerleyen güçlü kadının dize getirilebileceği umudu! Rosa, kadınla erkek arasındaki bu iktidar mücadelesinin çoğu kez farkındadır. Ama o, Leo'yu uzun yıllar "gelişmiş" erkek sınıfına koyar. Bu onun büyük yanılgısıdır. Gelişen kendisidir. Gelişmeye, üretmeye direnen, korkularına yenilen ve kaçan Leo'dur. Rosa, Costia Zetkin'e yazdığı mektupta Leo için şöyle der: "Yeteneklerine ve keskin zekâsına karşın, Leo, kısaca yazma özürlüdür. Partinin Rusya'da örgütlenmesini ve harekete geçmesini reddetmek zorunda kaldığı andan itibaren kendini yerinden yurdundan edilmiş gibi hissetti. Yaptığı tek şey tatsız tuzsuz bir biçimde ot gibi yaşamaktı. Devrim (1905 Rus Devrimi) gerçekleşince Polonya hareketinde hatta Rus hareketinde hemencecik yönetici konuma geçiyor. Bir satır bile yazmamayı sürdürürken, partinin tüm yayın organlarını o yönetiyor." Rosa, Leo'nun sınırlarını hep bilir, kabullenemez. Devrimciliğin, sınırları zorlamak ve yıkmak olduğu gerçeği asıl itkisi olur. Ona, dışarıdan "bilinç" vermeyi dener. Oysa Leo egemen cinsin kültürüyle barışıktır. Bu yüzden de bir "kadın"dan öğrenmeye direnir. Sahip olduğu tek güç, bu kültürdür.

1905 Rus Devrimi, Rosa Luxemburg ile Alman Sosyal Demokrat Partisi arasındaki çelişkileri su yüzüne çıkarır. Leo'yla ilişkileri de bir çıkmaza girer, bu arada bir gazeteciyle kısa bir ilişki yaşar. 1906'da Çarlık Polisi tarafından tutuklanırlar. Bir süre sonra Rosa kefaletle serbest bırakılır. Bir yıl sonra Leo Berlin'e döner. Artık ilişkilerinin gecikmiş sonuna gelinir.

Formalite bir evlilik yaptığı Gustav Lübeck ile.

İLKELERE TUTKUN ROSA

O günlerde Avrupa, bir kadından, sosyalist bir kadından, Rosa'dan söz eder. "Artık Polonya'da en popüler ad benimki" diye yazar Leo'ya. Rosa kıvançlıdır. Yaptığı toplantılarla düşmanları dahil herkesi kendine hayran bırakır, ortaya attığı tezler yoğun tartışmalara yol açar. Bir toplantı sonrasında yazdığı mektupta, hazırlıksız konuştuğunu buna rağmen, çok kızdığı için iyi konuştuğunu anlatır Leo'ya: "Bizim siyasetimizi bir tek ben sonuna kadar savundum." der. Rosa, Leo'yla ilişkilerinde "geçmişin tatlı kokusu"nun peşindedir, onu daha da geliştirmekten yanadır. Leo ise, yaşanan günle yetinir. Leo'nun kavgası kendi yetersizliği ile ilgilidir. Rosa'nın kavgası ise hem burjuvaziyle hem kendisiyle, hem de Leo'yladır. Rosa ilişkide dinamizmden, heyecanları üretmekten yanadır, Leo ise statükodan, kolay-emeksiz heyecanlardan. Rosa bu ilişkide devrimcidir, Leo liberal! Bu tutum Rosa'nın siyasi değerlendirmelerine de yansır. Rosa, Leo'yu sürekli eleştirir. Artık roller değişmiştir. Rosa öğretmen, Leo öğrencidir: "Artık kabul etmek zorundasın ki, tembel tembel oturup yapılan hiçbir şeyi beğenmemek, yalnızca sızlanıp, her şeyi eleştirmek anlamsız... Kendine seçtiğin ve yıllardır inatla direndiğin yer, senin onurunla bağdaşacak bir yer değil. Senin gibi bir adama yakışmıyor" diye yazar 1899'da. Bir başka mektubunda da Rosa, Leo'nun kendisine öğüt vermesine kızar ve şunları yazar: "Beni ancak öğüt verenin kendi uyguladığı öğütler ve ilkeler ilgilendirir." Rosa ilkelere tutkundur!

Rosa özel alanda yaşadıklarıyla, siyasi çalışmalarının etkileşiminden yanadır. Bu anlamda bütünlükçüdür. Özel alanda aldığı enerjiyi, siyasi başarıya; siyasi başarılarını özel alana taşımak ister. O, siyasi mücadelesini ve aşkını ayrı kompartımanlar halinde yaşamak istemez. Duygularındaki yaralanmaların, siyasi çalışmalarını da yavanlaştırdığını düşünür: "(...) birlikteki bütün yaşamımız o denli işlerin etkisinde ki, istesem de istemesem de, kişisel izlenimlerim artık bana anlamsız gelmeye başladı... Neredeyse içgüdüsel olarak, benim için önemli olan tek şey eylemler ve sonuçları." Rosa için "eylemler ve sonuçları" kadar, sonuca giden süreçteki bilinç ve doyum da önemlidir. Duygusal dalgalanmaları çoğu kez bunu engeller. Bu yüzden hep "mutlu olmak istiyorum" diye yazar mektuplarında. Leo'nun kendisine kayıtsız kalmadığını bilmesi, ısrarının en temel nedenidir. Rosa bir yandan da, Leo ile mücadele etmeyi sona erdirmek istemez kolayca. Niyeti Leo'yu "adam etmek"tir: "(...) ne zaman o lanet olası öfkeyi koparıp atabileceğim üzerinden" der, 1898'de. Rosa bazen de annesidir Leo'nun. Leo'nun, erken yatıp kalkması, beslenmesi, hastalıkları mektuplarının konuları arasındadır. Leo da bu ilgiden hoşnuttur...

KARARSIZLIĞIN TÜKETTİKLERİ

Rosa, Leo'dan gelen en ufak sevgi belirtisine sıkıca sarılır. O sevgiyi çabucak coşku seline çevirir:

"Altınım, sevdiceğim, mektubunla beni öyle sevindirdin ki. Baştan sona tekrar tekrar okuyorum. En az altı kez okudum. Demek benden hoşnutsun! Ta içlerimde bir yerde, Dyodyo adında bana ait bir adamın olduğunu belki de bildiğimi yazıyorsun. Ama sen, sen de biliyorsun değil mi, yaptığım her şeyde aklımda sen varsın. Her zaman. Bir yazı yazdığımda ilk

Klara Zetkin ile Rosa Luxemburg

"Yine de serçelerin cıvıltısını duymanızı engelleyemez nal sesleri. Tüm bunlar ne Bach, ne de Beethoven'ın hakkını veremediği bir senfoniyi, 'neşeli şarkı'yı oluşturur. Bütün bu küçük, sıradan sahneleri gördükçe yüreğim sevinçle çarpar." Rosa'nın yüreği sevinç üretir. Rosa, küçük sevinçlere duyarsız yüreklerin, büyük sevinçlere yabancı olduğunu bilir.

düşüncem, görünce ne kadar beğeneceğin. Sonra gücümden kuşkuya düştüğüm, çalışamadığım günlerde, hep aynı düşünce: bunlar seni nasıl etkileyecek? Bana olan güvenini sarsıyor muyum? Seni hayal kırıklığına mı uğratıyorum?... İç huzurum için bir tek şeye gerek duyuyorum: Senin yaşamının ve bizim ilişkimizin bir düzene girmesi... Senden gelecek her mektubu nasıl bir sabırsızlık, nasıl bir yürek çarpıntısıyla beklediğimi tahmin edemezsin. Her birinin bana güç, destek ve yüreklendirme getireceğini biliyorum. Mektubunun en çok neresini sevdim biliyor musun, ikimizin de kişisel yaşamımızı örgütleyebilecek kadar genç ve yetenekli olduğumuzu söylediğin yeri. Ah, Dyodyo altınım, bir de verdiğin sözleri tutabilsen" (1899). Sözler tutulmaz, kararsızlık Leo'nun ideolojik hattını oluşturur. Çünkü yaşamdaki duruşu, siyasi çalışmaları kararsızlığının yansımalarıyla doludur. Rosa ne kadar kararlıysa bu çizgide, Leo o kadar kararsız. 1890'da Leo, nihayet Berlin'e Rosa'nın yaşadığı şehre gelir. Aynı evde bir süre otururlar. Daha sonra Leo tüberküloz olan kardeşini Cezayir'e götürmek zorunda kalır. Yine ayrılırlar. Mektuplaşmaları sürer. 1902'de Leo Berlin'e döner. Berlin'de birlikte yaşamaya başlarlar. Rosa Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde toplantılara katılır. Buralardan Leo'ya yazdığı mektuplar, daha çok politik gündeme ve toplantı izlenimlerine ilişkindir. 1904'e kadar Rosa'nın Leo'ya yazdıklarında sevgilerini tartışmaya yönelik pek fazla talep bulunmaz. İlişkileri bir anlamda dinginliğe kavuşur. 1904'te Rosa ilk kez hapishaneyle tanışır. Buradan "hayatı en uç noktasına kadar yaşamaya" kararlı olarak çıkar.

1905 Rus Devrimi, Rosa Luxemburg ile Alman Sosyal Demokrat Partisi arasındaki çelişkileri su yüzüne çıkarır. Leo'yla ilişkileri de bir çıkmaza girer, bu arada bir gazeteciyle kısa bir ilişki yaşar. 1906'da Çarlık Polisi tarafından tutuklanırlar. Bir süre sonra Rosa kefaletle serbest bırakılır. Bir yıl sonra Leo Berlin'e döner. Artık ilişkilerinin gecikmiş sonuna gelinir. Rosa, Clara Zetkin'in oğlu Costia ile yaşamaya karar vermiştir.

ROSA İLE COSTİA AŞKI

1907'de Rosa Luxemburg, arkadaşı Clara Zetkin'in oğlu Costia'ya âşık olur. 1907-1909 arası yoğun bir aşk yaşar. Kısa bir ayrılıktan sonra ilişkileri 1912'ye kadar devam eder. Leo ile yaşadığı acı ve çatışmanın yarası Costia ile iyileşir. Costia'da tam bir dinginlik bulur. Costia onu dinler, coşkusunu paylaşır. Costia'yı üzdüğü bir günün ardından ona "Beni çoktan bağışladığını biliyorum ama şimdi kim Costia'nın acı çektiği o saati yok edecek" diye sorar sevecenlikle, sevgilisinin acısını hafifletmek ister. Ayrı olduklarında sürekli yazışırlar. Yalnızca 1910-1912 arası 353 mektup yazar Costia'ya. Rosa, Costia'dan tüm beklentilerine yanıt alır. Mektup bekler, bir değil, iki üç mektup alır aynı anda. Roman kahramanlarının isimleriyle birbirlerine hitap ederler. Rosa ona, bir mektubunda "(...) sen Stendhal'in çocuğu, küçük bir Sorel'sin. İşte bu yüzden seni çok seviyorum" der.

Rosa genç sevgilisiyle kırlarda dolaşır, doğayı birlikte yeniden keşfeder. Okuduğu kitapları tartışır, ona okuması için kitaplar önerir. Ona öğüt veren mektupların yanı sıra erotik mektuplar da yazar: "Eğer birlikte olsaydık kesinlikle dinlenemezdin, çünkü birbirimizi kışkırtır ve bazen öylesine tatlı biçimde tahrik ederdik ki, sonunda küçük Dioudou yorgunluktan bitkin düşerdi. Öyleyse, ben ay sonunda dönünceye kadar iyice dinlen ve sakin ortamdan yararlan."

Rosa, Costia'ya "buraya gel" demeden Costia gelir: "Benim tatlı sevgilim, dün senden iki mektup aldım.

Yani gerçekten buraya mı geliyorsun? Ah benim tatlı dostum, ne kadar mutluyum; bu tasarının gerçekleşmeyeceğini sanıyordum... Sevgilim bahçedeki çiçekler ve yaban arıları gibi neşeli ol ve sakinleş. Hiçbir şey okuma... Çalışmaya zamanın olacak; burada ne bahçe var ne de yaban arıları." Costia, Rosa için geçmişte gerçekleşmeyen düşlerin gerçekleşmesidir. Rosa, bir erkeğin; erkten, yetersizlik ile yeterlilik arasında gidip gelmekten uzaklaştığı oranda, "mutluluğa" yaklaşacağını hisseder.

Rosa, Costia ilişkisi, Costia'nın Rosa'ya âşık olması sonucu başlar. Rosa bunu Costia'ya açık yüreklilikle söyler. Bir ayrılık mektubunda şöyle der Costia'ya: "Senin aşkın, beni sevmeye zorladı. Senin aşkın yitip gittiği zaman, bu benim aşkımı da bitirdi."

Gerçekte Rosa'nın aşkı kişilere bağlı değildir. Arkadaşı Sonia Liebknecht'e 1917'de şöyle yazar: "Benim için aşk (nerede?) daima, kendisini yaratan nesneden daha önemli, daha kutsal bir kavram olmuştur. Çünkü aşk, dünyayı pırıl pırıl bir peri masalı gibi görmeye yarar. Çünkü aşk, insan varlığının en soylu, en güzel yanını ortaya çıkarır; çünkü aşk en anlamsız, en gündelik şeyleri yüceltir ve onları elmaslarla süsler; çünkü aşk insanı sarhoş eder, kendinden geçirir..." İşte Rosa, yaşamı anlamlı kılan bu ütopyayı arar. Geçtiği yollarda bazen nelerle karşılaşacağını bilir, soluklanır; bazen de düş kırıklıkları soluğunu keser. Ama, hiçbir düş kırıklığı onu aşk yolundan alıkoymaz. Her geçen zaman onu daha uzun soluklu, daha direngen yapar. Aşk acısı artık kolunu kanadını kırmaz eskiden olduğu gibi. Costia'ya, ilişkilerinin bittiğini açıkladığı 17 Ağustos 1909 tarihli mektupta şöyle der: "Şimdi çektiğim acıyı yendim. Zevkle ve bütün kalbimle çalışmaya koyuldum. Şimdi yaşamımı öncekinden daha da fazla sertliğin, açıklığın ve dürüstlüğün çizgisine yerleştirmeye karar verdim. Bu yaşam kuralı bende seninle ilişkim sırasında olgunlaştı." Bu ayrılıktan bir süre sonra tekrar bir araya gelirler. 1912'de, Rosa artık daha kararlıdır: "Küçük Mimi'ye (kedisi) bundan böyle yalnız olacağımızı söyleyecek ve senin yerine ona bir öpücük konduracağım." diye yazar Costia'ya. Çünkü o; "Ben bir kadının karakterinin, bir aşk başladığı zaman değil, bir aşk bittiği zaman ortaya çıktığı kanısındayım." der. Rosa, ayrılığı da zarif yaşar.

Rosa, Costia ilişkisi, Costia'nın Rosa'ya âşık olması sonucu başlar. Rosa bunu Costia'ya açık yüreklilikle söyler. Bir ayrılık mektubunda şöyle der Costia'ya: "Senin aşkın, beni sevmeye zorladı. Senin aşkın yitip gittiği zaman, bu benim aşkımı da bitirdi."

ROSA İLE PAUL LEVİ AŞKI

1914'ün Şubat ile Kasım ayları arasında ilişkisinin olduğu avukatı Paul Levi'ye de elli mektup yazar. Rosa 44, Levi 31 yaşındadır. Rosa'nın aşka tutkusu sürer. Bazen aşkta kısa soluklar da alır. Levi, tam da böyle bir dönemine denk gelir: "Benim yakışıklı tatlı bayım, seni ve bu harika geceyi düşünürken tüm vücudum yine tir tir

Rosa ile Costia Zetkin

Hans Diefenbach'ın Rosa tarafından çizilmiş portresi

Rosa mektuplarında bazen Hans'a yaşam dersi de verir: "Hans'çığım insanlar hakkında asla kesin yargılı olmamak gerekiyor. Bizi her zaman şaşırtabilirler; kötülükte üstlerine yoktur, ama tanrıya şükür iyilikte de öyle."

titriyor. Şu andaki en önemli uğraşım, sanki çiçek dolu bir sepetteymişim gibi, bütün bu güzel anıları eşelemekten ibaret... Bütün Südende yeşil, beyaz ve pembelerle bezenmiş. Güneş pırıl pırıldı. Bahçede evin önünde (saat sabahın onunda) ilk bülbül şakıyordu. Bununla birlikte genellikle bülbülü sevmem ben. Tıpkı dünyaca tanınmış starları da sevmediğim gibi... Bülbülün ötüşündeki inceli kalınlı sayısız sesler ve ardı arkası kesilmeyen varyasyonlar bende, yapay bir oyunmuş etkisi yapıyor. Serçenin monoton ötüşü beni daha derinden etkiliyor."

Rosa'nın bilinen son sevgilisi Hans Diefenbach'tır. O, Rosa'nın "Sevgili Hans"ı ve bazen de "Hans'çığım" diye seslendiği sevgilisidir. Onunla ilişkisinde Leo'daki gibi hitaplara rastlanmaz. Ona "siz" demeyi de sürdürür. Bir doktor olan Hans'ın Rosa ile arkadaşlığı yıllar öncesine dayanır. Hatta Rosa, Costia'ya yazdığı mektuplardan birinde Hans ile yaptığı yolculuktan söz eder. Rosa'nın Hans'a olan dostluğunun, aşka dönüşmesi cezaevi mektuplaşmaları sırasında gerçekleşir. 1914'te başlayan mektuplaşmaları, 1915'te Rosa'nın hapse girmesiyle devam eder. 1916'da Rosa'nın bir süreliğine salıverilmesiyle kesintiye uğrar. 1917'de Hans'ın savaşta öldürülmesine kadar sürer. Rosa-Hans'ın yazışmalarının 1914 Kasım'ı ile 1917 Ocak arasındaki bölümü kayıptır. Hans, Rosa'nın yalnızca sevgilisi değil, çok yakın dostudur da. Bir mektubunda Rosa mutsuz olduğunu, mutsuz olduğu için de hasta olduğunu söyler Hans'a. Hans'dan böyle durumlarda kendisini azarlamasını ister. O, sevgilisinin yakın ilgisini ister böyle zamanlarda. Hans, Leo'nun zıddıdır bu anlamda. Rosa, istedikçe o verir sevgiyi. Esirgemeden, kapris yapmadan, acı çektirmeden, barikatlar kurmadan (veya mağarasına gizlenmeden!). Rosa-Hans yazışmalarında, Rosa'nın ilgisi sevgilinin iç dünyasına yönelik değildir. O, daha çok kendi içindeki fırtınaları dillendirir Hans'a. Bazen doğa sevgiliden de önem kazanır mektuplarında. Güneşin hücresine şöyle bir uğrayıp geçmesi, bir serçenin "melodisi", bulutların bin bir rengi Rosa'nın duygularında sevgiliyle özdeşleşir. Doğa sevgilisi olur, sevgilisi doğa.

Leo'dan istediği hiçbir şeyi Hans'tan istemez. Hans bir dinginliktir Rosa için; güvenilen, sığınılan, kendisini anlayan biri... Aynı zamanda Fransız Devrimi'ni, İngiliz Devrimi'ni, o günün politikalarını, edebiyatı, müziği tartıştığı bir yoldaşıdır.

Rosa'nın Hans'a 1 Kasım 1914'te yazdığı mektupta günün siyasal koşullarının geniş bir çerçevesi çizilir. Birbirinin ardı ihanetlerin yaşandığı o günlerde "(...) tokatlar günlük tayınımız olduğundan beri, ilk tokadın acısı hafifledi. Artık partinin ve enternasyonalin hapı yuttuğu su götürmez bir gerçek." diye yazar Hans'a. Rosa'nın yüreği acı ile doludur. Çünkü her gün "eski bir dostun yeni soysuzlukları" ile karşılaşır. Buna rağmen Rosa, küçüklü büyüklü teselliler bulur kendine: Hans'la gezintiler yaptığı kırlar, zevkle okuduğu bir kitap, opera, bir konser... Rosa'nın 47 yıllık yaşamı, büyük acıları hafifletmedeki ustalığının izlerini taşır. Cezaevinden Rosa'nın Hans'a yazdığı mektuplar özgürlüğe, dahası sevgiliye duyulan özlemle doludur: "Südende'teki güzel akşamlarımızı ne zaman yeniden yaşayacağız. Bana Goethe okursunuz, sonra bir fincan çay içeriz; ben divana Mimi (kedisi) ile uzanıp çok mutlu bir tembellikle kendimden geçerim. Ya da Tanrı'yı, dünyayı tartışırız. Ta ki benim sevgili Hans'ım duvar saatine umutsuz bir bakış atıp, şapkasını kafasına geçirip gara doğru deli gibi seğirtene kadar... Sokağın köşesinde geri dönüp bana Figaro'nun müziğini ıslıkla çalar. Savaştan sonra bu sükûneti ve bu yaşam sanatını bir daha tadamamaktan korkuyorum" Rosa'nın korkuları yersiz değildir. Savaştan sonra ne Hans vardır artık ne de sükûnet...

Rosa, Hans'ı Almanya'da henüz bilinmeyen bir tür olan; edebi ve tarihi deneme türünü oturtmak için "biçilmiş kaftan" olarak görür. Rosa edebiyat, tiyatro, şiir tartışır

Hans'la, ona yeni kitapların listesini önerir. Kitaplar, bitkiler, kuşlar, böcekler dünyasında yolculuklara çıkarlar. Bu yolculuk kimi kez erotik bir söyleme dönüşür: "Biliyorsunuz ki, bütün bir bozkırı ateşe vermek için yeterince ateşliyimdir ben" diye yazar Hans'a.

YÜREĞİ SEVİNÇ ÜRETİR

Hans, Rosa'ya âşık olmanın ötesinde yoğun bir hayranlık da duyar, onun yalnızlığını, acılarını paylaşır. Hans, Rosa için cezaevinin güç koşullarında, kapalı kapıların dışında kendisi için atan bir yürektir. Koşullar dayanılmaz olduğunda bazen karamsar duygular yüreğine çöreklenir: "Burada geçirdiğim her gün, güçlükle tırmandığım ve en ufak bir engelin bende acı dolu bir öfkeye yol açtığı bir tepeye benziyor..." Bu sözlerden sonra hemen kendini toparlar ve; "İlkbahara yaklaştığımıza göre kuşkusuz geçen yıl olduğu gibi, bu yıl da işler kendiliğinden yoluna girecek..." Bir defasında da yine mutsuzdur, bunu Hans'a anlatarak hafiflemek ister: "Ah Hans'çığım hiç değilse şu kış bitseydi. Bu mevsim beni mahvediyor. Ne insanlardan ne de doğadan gelen ufacık bir şiddete katlanabiliyorum artık." Tutukluluğu iki yılını doldurmak üzeredir. İki yıl özgürlüğünden, sevgiliden uzaktır. Yoldaşlarının çoğu ihanet içindedir. Rosa'nın Hans'a yazdığı mektuplarda; Hans'ın sevgisinde bir değişiklik olmadan, ilişkilerinin sürmesinden öylesine mutluluk duyar ki bunu sık sık coşkuyla dile getirir.

Rosa mektuplarında bazen Hans'a yaşam dersi de verir: "Hans'çığım insanlar hakkında asla kesin yargılı olmamak gerekiyor. Bizi her zaman şaşırtabilirler; kötülükte üstlerine yoktur, ama tanrıya şükür iyilikte de öyle."

Rosa'nın mektupları bazen usta bir edebiyatçının, bazen bir doğa bilimcinin elinden çıkmışçasına ayrıntılı doğa betimlemeleri ile doludur. O doğaya da âşıktır: "(...) demiryolu köprüsünden geçerken atların nalları şakırdar. Yine de serçelerin cıvıltısını duymanızı engelleyemez nal sesleri. Tüm bunlar ne Bach, ne de Beethoven'ın hakkını veremediği bir senfoniyi, 'neşeli şarkı'yı oluşturur. Bütün bu küçük, sıradan sahneleri gördükçe yüreğim sevinçle çarpar." Rosa'nın yüreği sevinç üretir. Rosa, küçük sevinçlere duyarsız yüreklerin, büyük sevinçlere yabancı olduğunu bilir. Ama o, yalnızca küçük sevinçlerle yetinmenin yoksulluk olduğunun da farkındadır. Hans'tan, kendisine "çabucak" Nisan güneşi göndermesine ister: "Sokaklarda, her yerde varlığını duyuran yaşamın bu harikalarını yeniden keşfetmemi, iyi, aydınlık, dingin bir insan olmamı sağlayacak olan Nisan güneşi yollayın." "Nisan güneşi"nde bütün yaşam gizlidir. Sevinçleri, mücadelesi, en çok da sevgiliyi yanı başında hissetme duygusu... Hücrede geçen günler boyunca, soğuk ve kapalı hava kendisini alabildiğince yalnız ve mutsuz hissetmesine yol açar: Kendini donmuş, "ölü gibi devrilmiş, küçük ayakları içeriye kaçmış" bir yaban arısına benzetir mektubunda. Sonra da eski günleri anımsar: "(...) benim işim gücüm bu donmuş yaban

"İnsan biçimi almış bir kuş, ya da başka bir hayvan olduğum izlenimine kapılıyorum... Hemen sosyalizme ihanet ettiğimi düşünmeyin sakın. Biliyorsunuz her şeye karşın, görevimin başında, bir sokak kavgasında ya da zindanda öleceğimi umuyorum. Ama yüreğimin derinlikleri 'arkadaş'tan çok, benim baştankara kuşlarına ait. Doğayı bir sığınak, bir dinlence yeri gibi gördüğümden değil; politikayla uğraşan birçok insan artık yüreğinde hiçbir şey hissetmediği için."

arılarının önünde diz çöküp, nefesimle onları ısıtarak hayata döndürmekti." diye ekler. Onun güneşe olduğu kadar, Hans'tan gelecek sevginin sıcaklığına da yoğun ihtiyacı vardır. Hans da buna doyasıya karşılık verir. Serçeler, ispinozlar, kızıl gerdanlar ötüşleriyle, renkleriyle mektupların konusudur. Rosa; yaşadığı kentlere, gezdiği, gördüğü yerlere tekrar gitme düşleri de kurar. Bu düşlerini dile getirirken yüreği "bir kelebek gibi havalanır". Bazen de Hans'ı, sıcacık bir kıskançlıkla yoklar, "yokluğumda neler yapıldığı konusunda ayrıntılı bir itirafname bekliyorum" der.

19 Aralık 1917'de Rosa; Luise Kautsky'ye yazdığı mektupta, Hans'ın ölümünden söz eder. Onun doğu cephesinde beklenmedik ölümü Rosa'ya dayanılmaz bir acı verir. Ama o, acıyı hafifletmek için gücünü toparlar hemen ve Hans'ın çok sevdiği yazar olan Romain Roland'la tanışmaya Paris'e gitmeyi önerir Kautsky'e. Bu düşüncesini Hans'a da yazmıştır. Hans'ın yanıtı yerine mektubu geri gelir, içinde Hans'ın ölüm haberi olan bir pusulayla birlikte. Rosa Luise Kautsky'ye şöyle der: "İnsan bir kez yaşıyor ve bu nitelikte insanlar da sokaklarda koşmuyor; öyleyse neden onları yüz yüze tanımak ve onlarla iletişim kurmak lüksümüz olmasın ki?" Rosa'nın aşkının temelidir iletişim! Sevgili yitirilmişse, sonsuz ağıt yabancıdır Rosa'ya. Bu yüzden de sevgilinin sevdiği kişiler, idealler değer kazanır, onlar aracılığıyla sevgili yaşatılır. Sevgiliden yoksunluk, yoksulluğa dönüşmez.

Rosa çok zengin bir kişiliktir. Yetenekli bir ressam, bilgili bir botanikçi ve zoologdur. Günümüze dek gelen iyi korunmuş, on iki defter dolusu bitki koleksiyonu bulunur. 23 Şubat 1915 tarihli mektubunda arkadaşına; "(...) size daha önce, kurutulmuş bitki koleksiyonumu gösterdim mi, bilmiyorum. 1913 Mayıs'ından beri 250 bitkiyi sınıflandırdım. Hepsi de çok iyi korunmuş bitkiler" diye yazar.

Jeoloji de ilgi alanına girer Rosa'nın, hatta büyülenir: "(...) kendimi oyalamak için, Almanya'nın jeolojik tarihini okuyorum. Düşünün ki bir kez, algokien döneminden kalma kil tabakalarında, İsveç'te, kısa süren bir sağanak damlalarının izi bulunmuş. Yüzyıllar ötesinden gelen bu uzak selamın benim üzerimde ne biçim büyüleyici bir etki bıraktığını size nasıl anlatabilirim, bilmiyorum. Jeoloji kitaplarından başka hiçbir kitabı böylesine coşku veren bir ilgiyle okumuyorum" (1915). Bazen de "gerçek" bir insan olmadığını düşünür (1917): "İnsan biçimi almış bir kuş, ya da başka bir hayvan olduğum izlenimine kapılıyorum... Hemen sosyalizme ihanet ettiğimi düşünmeyin sakın. Biliyorsunuz her şeye karşın, görevimin başında, bir sokak kavgasında ya da zindanda öleceğimi umuyorum. Ama yüreğimin derinlikleri 'arkadaş'tan çok, benim baştankara kuşlarına ait. Doğayı bir sığınak, bir dinlence yeri gibi gördüğümden değil; **politikayla uğraşan birçok insan artık yüreğinde hiçbir şey hissetmediği için."**

Rosa'nın yaşamı, "politikayla uğraşan insanların yüreğinde bir şeyler hissetmesini" sağlama mücadelesidir. Aşk, hep büyük bir önem taşır yaşamında. Siyasi mücadelesi; insanlığın, her türlü çıkardan arınarak birbirini sevdiği, seviştiği, paylaştığı, açıklığı ve coşkuyu ürettiği **aşk toplumunu** yaratmak içindi. Bu yüzden de aşka bakışı ideolojisiyle hiç çelişmedi. Onun kabullenmediği, bundan dolayı da acı çektiği, yaşama kendisi gibi bakan yoldaş sevgilinin azlığıydı.

O sıradan bir sosyalist olmak istemediği gibi, sıradan bir kadın, sıradan bir âşık da olmak istemedi. Bu yüzden de Rosa'nın 46 yıllık yaşamı, **Büyük Âşık** nitelemesini hak ediyor.

KAYNAKLAR:

[1] Rosa Luxemburg, Sevgiliye Mektuplar, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1984.

[2] Gilbert Badia, Usta Bir Mektup Yazarı: Rosa Luxemburg, Çeviren: Zelin Artuğ, Pencere Yayınları, İstanbul.

[3] Aleksandra Kollontay, Marksizm ve Cinsel Devrim, Çeviren: Aysem Göztok, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974.

[1] Rosa Luxemburg'un doğum tarihinde bir belirsizlik vardır; genellikle 5 Mart 1871 tarihi kabul edilmektedir (Editörün notu).

[2] Ahmet İnam, Bilim ve Ütopya, Temmuz 1998.

[3] Kollontay'ın aşk anlayışı ve yaşamıyla ilgili şu incelememiz okunabilir: F. Gümüşoğlu, Aleksandra Kollontay ve Aşk, Bilim ve Ütopya Eylül, 1998.

NEHİR ÇIKMAZI

■ RIDVAN YILDIZ

kavanozda zeytin bekleten yokluk
utanmaz mı aç bir akşam sofrasında
gülmekten istifa etmiş bir çocuğun gözlerinden.
betonlara tapan haramiler
beterin en beteri doldular şehrimize

ruhu ölen kuyularda nehir çıkmazı
bir konuşmadan nefessiz atılan kadınlar
çaresizliğin içinden geçiyor
eve eli boş gelen koca yürekli adam
utanır çocukların hayallerinden

gecekondular, çadır kentler, barakalar
rütbesiz evler tespihe dizildiler
sokaklar keder çıkmazı
çöpçülerin ellerine koşuyor şarampol
efendilerin vızıltısı doluyor akşamlara

nadasa bırakılmış paslı demir
sürükler insanı kirli kapılar ardına
sahnede yeni oyunlar dönüyor
kanın kuruduğu yerde kök salmış ağaçlar
stepler doluyor sözün kuraklığına

utanmak on kere zayıfladı yüzlerde
çoğunluğun yarasından dökülüyor
ışığı yontulmuş kabus dolu karanlıklar
yollar kalabalık, sözde haklar
doğuyor dünyanın her yerinden

kim arzularından daha büyük
kimin cüzdanında yükseliyor servet
çıkmadık candan umut kesildi artık
hepimiz köle olabiliriz belki de
tekinsiz şeyler çıkıyor kravatlı patronun sesinden

şubat 2020

Rosa Luxemburg'un
150. DOĞUM YILDÖNÜMÜ İÇİN

■ DETLEV QUİNTERN

Rosa Luxemburg sadece militan bir devrimci değil, aynı zamanda Marksist teoriyi sadece genişletmekle kalmayıp bazı yönlerden düzelten ve katkıda bulunan büyük bir teorisyendi. **Karl Marx ve Friedrich Engels'i eleştirel olarak okudu. Ve eleştirisini çekincesiz olarak dile getirdi.**

Rosa Luxemburg'u yeniden okumak için birçok neden var. Bunun için ilham verici bir rastlantı şu olabilir; Paris Komünü ilan edildiğinde Rosa Luxemburg doğalı henüz birkaç hafta bile olmamıştır (Doğum tarihi: 5 Mart 1871). Bu kararlı devrimci ve enternasyonalisti anmak için bir başka neden, Rosa Luxemburg'un, Paris Komünü devrimcilerinin yaşayan geleneğinde yer alması ve bunu 20. yüzyıla taşıyan seçkin sosyalistlerden biri olmasıdır.

Fransız-Alman Savaşında kraliyetçi Fransız ordusunun yenilgisi, Paris'in işgali ve buna karşı Paris Komününün iktidarı ele alışı, trajik yenilgisi, Prusya militarizminin yükselişinin imparatorluğa giden yolunu açtı. Alman Reich'ı (Alman imparatorluk), Rosa Luxemburg'un doğum yılında Reich/ imparatorluk Şansölyesi Bismarck eliyle dövüldü.

Rosa Luxemburg, Prusya rejimi tarafından yoksul, haklarından mahrum bırakılan ezilenlerin devrimci ve yorulmak bilmeyen sesi oldu. Bu devlet oluşumunda militarizm, büyük toprak mülkiyeti ve demir çelik endüstrisi birleşti. "Teutonicorder" (Cermen düzeni), uzun bir emperyalist genişleme tarihine geri dönüyordu. Bu tarih 12. yüzyılın sonunda Haçlılar tarafından Filistin işgalinin başlangıcına kadar uzanıyor. Teutonicorder'ın doğduğu yer burası. Bu gelenekte ünlü General Helmuth von Moltke de var. Onun emriyle Paris 1870 yılında kuşatıldı. Helmut von Moltke'nin kariyerine Osmanlı Türkiye'sinde (1835-1839) subay olarak başladığı daha az bilinmektedir: Mısır ve Suriye'den Muhammed Ali ve İbrahim Paşa'ya karşı savaşta. 1838'de Moltke Kürtlere karşı bir harekâta katıldı. Askeri çatışmalar Anadolu ve Suriye topraklarında gerçekleşti. Moltke'nin o yıllara ait "Türkiye'den Mektuplar"ı (1841) bugün de okunmaya değer. Ancak mektuplarda Moltke'nin Suriye sınırındaki askeri kampından kaçtığı belirtilmez. Gaziantep yakınlarındaki Nizip Savaşı'nda (Haziran 1839) Prusya-Osmanlı birliklerinin yenilgisinden hemen sonra. Her şeyi geride bıraktı, haritalarını bile. İmparatorluğa geri döndüğünde, Binbaşı rütbesine terfi etti. Napolyon da daha önce Mısır ve Filistin'den kaçtıktan sonra İmparator olarak taçlandırılmıştı. Neden bu konuda yazıyorum ve Rosa Luxemburg ile ne ilgisi var?

MİLLİYETÇİLİĞE HİÇ KAPILMADI

Çünkü Rosa Luxemburg, bir yandan bu militarist geleneğin kurbanı oldu ve diğer yandan Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye hakkında ayrıntılı olarak yazdı. Aşağıda kendimi bu yönlerle sınırlayacağım.

Çünkü Rosa Luxemburg sadece militan bir devrimci değil, aynı zamanda Marksist teoriyi yalnızca genişletmekle kalmayıp aynı zamanda bazı yönlerden düzelten ve katkıda bulunan büyük bir teorisyendi. Karl Marx ve Friedrich Engels'i eleştirel olarak okudu. Ve eleştirisini çekincesiz olarak dile getirdi.

1896 tarihli "Türkiye'de Ulusal Mücadeleler ve Sosyal Demokrasi" adlı makalesinde, "Doğu Sorunu" üzerine yazdığı incelemelerde Osmanlıları her zaman destekleyen Karl Marx'ın görüşünü gözden geçiriyordu. Marx için Rusya gericilik ve despotizmin merkeziydi. Eğer Çarlık Türkiye tarafından zayıflatılırsa, bu, her zaman Marx'ın gözünde olumlu bir gelişmeydi. Marx ve Engels, Türkiye'nin birliğini Rus gericiliğine karşı bir savunma duvarı olarak anladılar; Helmut von Moltke'ye yakın bir bakış açısı. Rosa Luxemburg bunu farklı gördü. Çalışmaları, 19. yüzyılın sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarındaki emperyal güç politikasına ilginç bir bakış açısı sunuyor. Yeni yüzyıla girerken Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş eğilimi kendisini iyice belirginleştirmişti.

Rosa Luxemburg bazen parti üyeleri tarafından bir Rus ajanı olmakla suçlandı. Bunun nedeni, Polonya'nın bağımsızlığına karşı çıkmasıydı. Polonya'nın büyük bölümü, doğduğu yer de dahil olmak üzere Rus egemenliği altındaydı. Eski Polonya Krallığının kalan kısımları Avusturya ve Almanya'nın egemenliği altındaydı. Rosa Luxemburg enternasyonalist olarak, işgalcilerin ve işgal edilen ül-

Spartakistler ayaklanmasından

kelerin işçilerinin Çarlık despotizmini ve Avrupa'daki gerici monarşileri yıkmak için birlikte çalışması gerektiği konusunda devrimci bir tutum sergiledi.

EMPERYALİZMDE SERMAYE BİRİKİMİ

Rosa Luxemburg için Marksizm, "ebedi gerçek" değil, yaşayan ve her zaman dinamik bir teoriydi. Tabii ki, Rosa Luxemburg'un analizleri bu anlamda günümüze aktarılamaz. Bu onun yöntemine de uymaz; Rosa Luxemburg somut, özel koşulları ayrıntılı olarak analiz etmeyi ve teoriyi buradan oluşturmayı dener. Yeniden okumaya değer bir başka eseri de "Sermaye Birikimi"dir (1913). Bu kitapta Rosa Luxemburg, Karl Marx ve Friedrich Engels'in çalışmalarına eleştirel bir bakış açısıyla Emperyalizm Teorisi geliştiriyordu. Karl Marx'ın kapitalizm analizindeki boşlukları ve eksiklikleri ortaya koyuyordu. Marx, kapitalizm modelini 15. yüzyıldan beri İngiltere'deki gelişmeleri inceleyerek geliştirmişti; Adam Smith ve David Ricardo tarafından İngiliz ulusal ekonomisinin zemininde geliştirilen ekonomi politiği eleştirerek. Zürih'teki ekonomi çalışmaları sırasında Ricardo ve Marx ile yoğun bir şekilde ilgilenen Rosa Luxemburg, dikkatini kapitalizm modelindeki çelişkileri incelemeye yöneltti. Sermayenin çoğaltılması matematiğinin, Asya, Afrika veya Kuzey Amerika'daki pamuk kuşağında kapitalist olmayan üretim yöntemlerinin dahil edilmesini gerektirdiğini gösterdi. Bu, kartellerin piyasayı ele geçirdiği ve sömürge imparatorlukları peşindeki emperyalist kapitalizmin gerçeğiydi. Rosa Luxsemburg Sermaye Birikimi eseriyle ekonomi politiğe emperyalizm faktörünü soktu.

Bir düşünce laboratuvarında incelenebilecek izole bir kapitalizm yoktur. Rosa Luxemburg, Marx ve Engels'ten daha net bir şekilde, İngilizlerin Hindistan'daki su kaynaklarını yok ettiğini vurguladığında emperyalizmin yıkıcı gücünü görmüştü. Bu yıkıcılık, Moğollar veya Araplar da dahil olmak üzere önceki fatihlerin bile yapmadığı bir şeydi. Ve militarizmin yıkıcı tarafını vurguladı. Genel olarak insanın ve yaşamın muazzam emperyalist yıkımı ekonomik bir hesapta nasıl kaydedilebilir? Rosa Luxemburg'un çok sayıda anti-emperyalist ve anti-sömürgeci denemelerinde ve Sermaye Birikimi eserinde, "kapitalizmin" üretken olmaktan ziyade yıkıcı bir güç olduğu açıktır.

YA SOSYALİZM YA BARBARLIK!

Bugün yaşadığımız dönemi ben başka türlü tanımlıyorum; *Emperyosen* (Imperiozän) döneminde (Emperyalist Antroposen) yaşıyoruz; ya-

şayan her şey uçurumun kenarında. Dünya çapında öfkelenen emperyalizm ve militarizm, insanları ve yaşamı bin yıldan fazla bir süredir sürekli olarak yok ediyor. Rosa Luxemburg, "Ya sosyalizm ya barbarlık" sloganını ortaya atarken, incelemelerinin ortaya çıkardığı emperyalizmin yıkıcılığına karşı işçi sınıfını harekete geçmeye çağırıyordu. Kendi hayatına da bu barbarlık son verdi, I. ve II. Dünya Savaşı'nda milyonlarca insanı yok ettiği gibi. Emperyalizmin yıkıcılığının gezegende yaşamın varlığını tehdit ettiği günümüzde Rosa'nın çağrısı hâlâ güncelliğini koruyor. Fidel Castro'nun 1980'lerin başında bir kitabında söylediği gibi, "hayatta kalmak istiyorsak" sosyalizmi kurmak zorundayız.

Rosa Luxemburg'un Sermaye Birikimi kitabında Bağdat demiryolunun yapımı, Mısır köylülerinin topraksızlaştırılması, I. Dünya Savaşı'ndan kısa bir süre önce Türkiye'nin borçlandırılması ve yağmalanması ile ilgili bölümleri yeniden okumak gereklidir. Anadolu ve Mısır köylülerinin ve işçilerinin, özellikle pamuk, yün ve tütün üretimindekilerin emeklerinden çalınan ve emperyalist merkezlere aktarılan artı değerin, sonunda Türkiye'yi yok eden savaşta kullanılan silahları ve orduları finanse ettiği açıktır. Rosa Luxemburg bu ilişkileri mükemmel bir şekilde analiz ediyor. Bağdat Demiryolu ve Filistin sorunu Birinci Dünya Savaşı için belirleyici faktörlerdi. Rosa Luxemburg, 1911'de sözde Fas krizinin arka planına karşı, Alman İmparatorluğu'ndaki askeri-sanayi kompleksinin (savaş gemileri) genişlemesi hakkında konuştu. Stuttgart'taki bir mitingde dünya savaşına karşı, "Türkiye ve İtalya'da bir avuç kapitalist tarafından sömürülen büyük işçi kitleleri olduğunu" söyledi. Bu kitlelerin kurbanı oldukları bu savaştan hiçbir çıkarı olmadığını anlattı.

Militan bir devrimci ve enternasyonalist olarak, kendi sosyal demokrat partisinde yalnız kaldı. Orada, sömürgecilik için şovenizm giderek daha fazla yayıldı. 20. yüzyılın başından bu yana, Alman sömürgeciliği Güney ve Doğu Afrika'da soykırım yaptı. Milyonlarca insan öldürüldü. Hayatta kalanlar büyük toplama kamplarına hapsedildi ya da Süveyş Kanalı'nı inşa etmek için zorla çalıştırıldı. Marksist hafızanın kültürel birikimi, özellikle Frankfurt Okulu, buna dikkat etmedi. Afrikalı direniş savaşçılarının yeni ortaya çıkan kesilmiş kafaları müzelere geldi. Ünlü Carl Peters da dahil olmak üzere Tanzanya'daki emperyalist ordunun liderleri kendilerini Haçlı Seferleri (Kreuzzüge) geleneğine bağladılar.

Goethe'nin *Doğu-Batı Divanı*'nda yazdığı şey bugün de doğru: "Kendini ve başkalarını tanıyan herkes burada da anlayacaktır: Doğu ve Batı ayrılamaz."

İNSANLIĞIN YENİ KOMÜNLERİ İÇİN

Sonunda, emperyalist katliam dalgası Avrupa'ya geri döndü ve Birinci Dünya Savaşı'na yol açtı. Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht gibi enternasyonalistler bunu engelleyemedi. Almanya'daki devrimci ayaklanmaların bastırılmasından sonra (Spartakist İsyanı), Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht, 15 Ocak 1919'da Berlin'deki faşist askeri birimler tarafından sinsi ve vahşice öldürüldü. Katiller, Alman düzeninin emperyalist militarizminin uzun geleneğini sürdürdü; Nazi faşistleri kitaplarını yaktı ve mezarını yok etti.

Aslında, Alman emperyalizmi ve militarizmi, 1871 Alman İmparatorluğu daha kurulmadan önce, daha Rosa Luxemburg doğmadan önce, yükselişe geçmişti. Helmut von Moltke, Osmanlı İmparatorluğu'ndan kaçtıktan sonra, Filistin'de, yeni bir Hıristiyan devleti kurmayı ummuştu. Bu dönemde Filistin hâlâ Osmanlı yönetimi altındaydı.

Bu nedenle, 150. Doğum yılında Türkiye'de anti-milliyetçi, ırkçılık karşıtı ve anti-Siyonist Rosa Luxemburg'u hatırlamak ve anmak önemli görünüyor. Emekçilerin adalet duygusuna, yaratıcılığına ve samimiyetine güvenen sevgi dolu bir enternasyonalist. Milliyet, etnik köken veya kültür onlar için ikincil bir rol oynamıştır. Aksine, bu kapitalist ideolojiler işçilerin uluslararası dayanışmasını bölmeye hizmet eder. Emekçilerin emekçilere karşı savaştığı savaş alanlarına sürükler. Bundan sadece savaş sanayi, tekeller ve finans şirketleri kâr elde ediyor. Rosa Luxemburg bütün çalışmalarında insanlığa bu gerçeği öğretmeye çalıştı. Paris Komününün ve Rosa Luxemburg'un doğumunun 150. yılında onları yeniden okumak ve anlamak gerekiyor. Bahar doğumlular, insanlığa kurtuluş ilhamı taşıyorlar.

DEVRİMİN SOLMAYAN KIZIL GÜLÜ: Rosa Luxemburg

■ YEŞİM ZUHAL YOLCU

Margarethe von Trotta'nın filmi, yaşamındaki dönüm noktaları, özel yaşamı, siyasi arenadaki cesur tavrıyla "Kızıl Rosa"yı başarılı bir şekilde beyaz perdeye taşıyarak 20. yüzyılın bu devrimci kadın kahramanına ışık tutuyor. Film dönemin atmosferini, sosyal şovenizme düşerek kapitalist hükümetin parçası olan sosyal demokratlara karşı kendilerine Spartakistler diyen Rosa ve yoldaşlarının giriştiği trajik devrimin heyecanını seyirciye taşımayı başarıyor.

Kısa süre önce Polonyalı Marksist politikacı, teorisyen ve kadın devrimci Rosa Luxemburg'un yaşamını konu eden 1986 yapımı "Rosa Luxemburg" filmini izledim. Filmle ilgili düşüncelerimi yazmadan önce tarihe geçmiş en önemli kadınlardan biri olan Rosa Luxemburg hakkında kısaca bilgi vermek istiyorum.

Alman devleti tarafından katledilişinin ardından bir asır geçmiş olmasına karşın, yüreği solda atan herkesin hiçbir zaman unutmayacağı, saygıyla hatırlayacağı bir devrim sembolüdür Rosa Luxemburg. Devrim ateşiyle çarpan yüreklerde, tarih boyu yanacak bir meşale, işçi sınıfının kapitalizme karşı verdiği onurlu mücadelenin yüz akı olarak devrim tarihinde adı hep anılacaktır. Kendi deyimiyle, "vardı, vardır ve var olacaktır."

1871 yılında Rus işgali altında bulunan bir ülkede, Polonya'da bir Yahudi olarak dünyaya gelmiştir. Gençlik yıllarında işçilerin sömürüden kurtuluşu için siyasi çalışmalar yürüten örgütler içinde yer almıştır. Siyasi çalışmalarını daha özgür yürütmek ve eğitim görmek için Varşova'dan Zürih'e gider. Zürih Üniversitesinde ekonomi politik eğitimi alır. Öğrenciliği sırasında, kendisi gibi siyasi nedenlerle iltica eden Polonyalı sosyalistlerle bir araya gelerek siyasi çalışmalar yürütür.

Üniversiteyi başarıyla bitiren Rosa, Polonya ekonomisinin gelişmesi konulu teziyle 26 yaşında doktor unvanını alır. Üniversiteden sonra Berlin'e geçer ve sosyalist Alman partisinde siyasi çalışmalara başlar. 1890'ların sonunda geniş bilgisi, keskin polemikçi yeteneğiyle Alman Sosyal Demokrat partisinde Bernstein'ın öncülüğünü yaptığı revizyonistlere karşı etkili bir siyasi mücadele verir. Kısa sürede hareketin önderleri Wilhelm Liebknecht, August Bebel, Karl Kautsky'nin dikkatini çeker ve onların çevresine girer. Partinin çeşitli toplantılarında kapitalizmin işçi sınıfına dayattığı kölelik düzenine karşı, örgütlü bir mücadele vermesi için sokaklarda, protesto alanlarında geniş kitlelere seslenir. Dönemin politik yayınlarında teorik, politik makaleleriyle sosyalist hareketin çeşitli sorunlarını analiz eder, devrimci bir politikanın geliştirilmesine çalışır. Ezilen, sömürülen, yok sayılan işçi sınıfı cephesinde yer alır her zaman.

Margarethe von Trotta

KÜRSÜLERİ SARSAN HATİP

Dünya kapitalist hükümetlerce büyük emperyalist savaşa sürüklenirken bunu durdurmak için barış mücadelesinin ön saflarında yer alır. Rosa'ya göre, savaş ölümün nefesidir. Harp denilen kanlı şölenin kurbanı halk sınıfıdır. Gençler can pazarında ölümün kucağına itilmekte, kapitalistlerin çıkarları kutsanmakta, militarizm yüceltilmekte, milli duygular pompalanarak şovenizm palazlandırılmaktadır. Böyle bir atmosferde, savaşta kazanılan sahte zaferlerin de, uğranılan yenilgilerin de insanlığı barbarlıktan öteye götürmeyeceğini haykırır sesinin yettiğince parlamento kürsülerinde. Güçlü hitabet yeteneği, içtenlik dolu ve tutkulu söylevleri kitleleri derinden etkiler.

Sokaklarda, meydanlarda, işçi kitlelerinin örgütlenmesi için hitabet yeteneği ve zekâsıyla kısa zamanda sosyalizmin kadın simgesi olur. Düşü, dünyadaki tüm sosyalistlerin bir araya gelerek örgütlenmesi ve devrimle iktidara gelerek dünyayı daha adaletli ve yaşanılır hale getirmektir.

Bu uğurda hücrelerde yatar, sürgünler yaşar ve devlet şiddeti görür ama asla siyasi çizgisinden ödün vermez. Ne yoldaşlarıyla yaşadığı fikir ayrılıkları, ne erkeklerin mecrası olarak kabul edilen siyasi platformlarda, politika kürsülerinde bir kadın olarak varolmanın zorlukları onu inandığı yol üzerinde yürümekte gösterdiği kararlılıktan alıkoymuştur. Etnik kimliği, cinsiyeti, siyasi fikirleri ve aşklarıyla çok çetin ve değişen dinamikleri olan inişli, çıkışlı bir yaşamı olur.

TROTTA'NIN ROSA'SI

Margarethe von Trotta'nın filmi, yaşamındaki dönüm noktaları, özel yaşamı, siyasi arenadaki cesur tavrıyla "Kızıl Rosa"yı başarılı bir şekilde beyaz perdeye taşıyarak 20. yüzyılın bu devrimci kadın kahramanına ışık tutuyor. Film dönemin atmosferini, sosyal şovenizme düşerek kapitalist hükümetin parçası olan sosyal demokratlara karşı kendilerine Spartakistler diyen Rosa ve yoldaşlarının giriştiği trajik devrimin heyecanını seyirciye taşımayı başarıyor.

Dünyayı savaşa sürükleyen devletlerden Almanya'daki siyasi ve toplumsal hareketlenmeleri, Rusya'daki 1917 Ekim Devrimi'nin yankılarını, halk ayaklanmalarını ve çağın politik dinamiklerini bu biyografik filmin sınırları içinde az çok görebiliyoruz. Tarihi arşivlerden alınan gerçek görüntüler de kurguya eklenmiş. Filmde, teorisyenlerinden olduğu SPD'nin (Alman Sosyal Demokrat Partisi) savaşın patlak vermesiyle milliyetçi kanada doğru kayışıyla birlikte Rosa Luxemburg'un barışçı ve enternasyonalist görüşleriyle Avrupalı sosyalistler arasında en çok yankı uyandıran devrimci haline evrilmesi süreci de iyi anlatılmış. Rosa'nın aşkları, siyasi mücadelesi, hapishane günleri, çok yönlü kişiliği filmde dengeli biçimde yer alıyor.

Yoldaşı ve sevgilisi Leo Jogiches ile yaşadığı fırtınalı ilişki, 20. Yüzyılda sosyalist kadın hareketinin kurucularından Clara Zetkin ile dostluğu, düzenin bir parçasına dönüşen SPD'den ayrılarak Karl Liebknecht'le Spartakistler Birliği'ni kuruş süreci gibi birçok önemli gelişmeye filmde yer verilmiş.

Leo'nun evliliğe ve baba olmaya yönelik korkusu ve çok eşliliği yüzünden Rosa Luxemburg'un onu terk ederek aralarında büyük yaş farkına rağmen Clara Zetkin'in oğluyla yaşadığı tutkulu aşka da değinilmiş. Leo'nun yaşadığı kıskançlık krizlerine rağmen, aşk cephesinde kaybetmelerine rağmen, Rosa ile yoldaşlık ve fikir birliğinin yaşamları sona erene dek sürmüş olduğu gerçeğini de bu film sayesinde öğrenmiş oluyorum. Onların bireysel hezeyanlardan, duygusal çatışmalardan sağlam çıkan dostluklarından ve yoldaşlıklarından, böyle bir devrimci bilince sahip olmalarından etkilenmemek mümkün değil.

Luxemburg'un çocukluk dönemlerinden kesitler, geri dönüş sahneleriyle sunuluyor izleyiciye. Trotta'nin filminin durağan ve kasvetli oluşu, bence dönemin ruhunu alımlamamız için gerçekçi bir sinemasal yaklaşımdır. Bu film aracılığıyla, 20. yüzyılın Avrupa sosyalistleri arasındaki tartışmaları Rosa'nın ekseninde izleyebiliyoruz. Trotta'nın bu politik filmiyle, Rosa Luxemburg'un ruhsal ve siyasi portresinin başarıyla çizilmiş olduğunu söyleyebilirim. Tarihe yön veren bir karakterin yaşamını en ince ayrıntısına kadar bilmek ve gerçekliğe sadık kalmaya çalışarak kurgusal bir yapıt oluşturmak bence çok zor bir iş. Trotta bu zor işin altından başarıyla kalkıyor.

Bobby Sands'ten İki Şiir

■ MAHİR ERGUN

Kadim Kelt söylenceleri, genç dünyadaki bereketin kaynağı *Gloss Gavlen*'i taştan bir zindana kapatarak yeryüzünü açlığa boğmak isteyen kuraklık ve çürümüşlük tanrısı, *Ölüm Bakışlı Balor*'dan bahseder. Denir ki *Güneş* ve *Deniz, Balor*'un yaptığı zindanı, oğulları *Fırtına*'nın şimşekleriyle yıkarak *Gloss Gavlen*'i kurtarmışlar.

Kelt ozanlarının bu söylenceyi ilk anlattığı günlerden bu yana geçen yüzlerce yılda, halkların umutlarını zindanlara kapatarak, türlü işkencelerle teslim almaya çalışan pek çok *Ölüm Bakışlı Balor* ve bu duvarları yerle bir eden pek çok *Fırtına* gördük.

'81 Baharı'nda İrlanda'da Long Kesh zindanı H bloklarında örneğin. Yeryüzünü açlığa boğmak isteyenlerin işkencelerini, IRA (İrlanda Cumhuriyetçi Ordusu) ve INLA (İrlanda Ulusal Kurtuluş Ordusu) savaşçıları, açlığa korkusuzca bakarak dize getirmişlerdi. Tıpkı daha sonra Diyarbakır'da, Metris'te, Sağmalcılar, Bursa, Çanakkale zindanlarında olduğu gibi.

Söylenceler onları anlatacak, onlar Balor'un zindanını yıkan şimşeklerdir.

Bobby Sands, Long Kesh zindanında çakan ilk şimşekti. 5 Mayıs 1981'de, açlık grevinin altmış altıncı gününde öldüğünde yirmi yedi yaşındaydı ve ardında bir kavganın kıvılcımlarıyla birlikte, tutsaklık yılları boyunca olanca zor koşullarda yazdığı sözcükleri bıraktı.

Öğretin Çocuklarınıza ve *Birlikçi, Sands*'in H bloklarında yazdığı kırk dolayında şiirden yalnızca ikisidir.

Şiirleri İngilizce Asıllarından Çeviren: M. E.

ÖĞRETİN ÇOCUKLARINIZA

Hanımlar vardır, ipek ve saten içinde, kadife tuvaletler donanan
Parfümlü, boyalı, plastik gülüşler takınırlar ve yılışık sırıtışlarını palyaçoların
Buzlu şarap yudumlar ve kadeh kaldırırlar kıkırdayarak, kodamanla şakalarına
Saadet salarken çalgılar, dumanın ve şamdanların ortasına
Ve kesilirken bir fidan, ölürken bir çocuk, aşağılanırken insanlık, çığlıklar içinde
Dans ederler yaylıların sesinde sıçan ısırıklarıyla yüzlerinde
Ve kodaman çırpar küçük ellerini, içine akar salyaları açgözlü zevklerin
Satmıştır soykırım araçlarını, zor ve iktidar araçlarını, satmıştır altın için
Ve kükreyen MİG'lerle 5RS'ler ölüm serperken görünmeyen karıncaların üstüne yabancı diyarlarda
Kadeh kaldırır hepsi birden, ziyafet salonlarında halk adına
Fakat yanmaktadır halk, yatar örselenmiş bedeni her köşesinde yeryüzünün
O yeryüzü ki çöplük köpekleri, kanlı etlerini yalar doğuştan ölüme mahkûmların
Ve endişe ve telaş ve keşmekeş vardır ve bir oraya bir buraya koşuşturan insanlar
Ve tırmanan ve düşen ve tırmanan rakamlar ve yükselen yükselen dolarlar
Yatırımlar ve oranlar çizer kaderini biçare canların
Yoksulluk ve kan ve ölüm karışmıştır birbirine, üretmek için artı değer ve servet ve altın
Ve uyanırlar çalışma kamplarında işkence yorgunu insanlar yüzleşmek için bir başka günle
Budur işte halkın yaşamı, böyle gelmiştir ve hep gider böyle
Öğretin çocuklarınıza, sizler bütün ezilenleri, bütün sefilleri, geçip giden zamanın
Düşürün maskesini, kisvesini tüm insanlığın ruhunu çiğneyen şu baskının
Ateşleyin isyanı ve saldırın ve dövüşün ve yükseltin savaş naralarınızı yedi kat gökyüzüne
Öğretin çocuklarınıza, kodamanı dize getirecek tek söz, tek kanun
Kuvvetidir bir otomatik kalaşnikofun.

BİRLİKÇİ

Gururluyduk.
Evet, öyleydik uzun sıralarda beklerken
Aç, bitkin ve örselenmiş halimize rağmen.
Gururluyduk! Zincirlerimizi arkamızda bıraktığımız için gururlu
Enkazın ve kan sıçramış pisliğin içinde
Ardından ince bir yağmur düştü hafifçe kan oturmuş ellerimize
Ve ıslattı kirli, kararmış yüzlerimizi.
Yanıp kavrulmuş, savaş kokan paspal giysilerimiz
Kavgayla, dehşetli bir kavgayla
Ve onun tüm o kanlı çirkin izleriyle lekeliydi
Ve sabah havası sakindi
Fakat sarsılıyordu gümbürtüsüyle ölüm saçan topların
Ölüydü, hiç değilse şimdilik.
Ve hayat uyandı, yürüyüşümüzle Dublin sokaklarından
Silah zoruyla
Örtülü perdelerin ardından izleyen kızgın gözlerin
Düşmanca bakışları altında
Ve konuştu sesler, kinle, fısıldayarak hor görerek bizi
Bilmezdik ne dediklerini
Ve sisli çiy taneleri düştü ardımızdan, örtmek üzerini için Fenian ölümüzün

Acı dolu zamanlardı, fakat muhteşem bir gündü
Kavga için muhteşem bir gün, işçi
Fakat işçi kördü, görmüyordu kanlı gülü
O ki açmıştı üzerinde ülkenin
Çalışan halk, sevgili tanrım, kendi öz kardeşlerim
Dublinliler de son ferde dek
Döndüler ve vurdular kızarmış gözlerimin içine ve ben dedim ki kendi kendime
Anlamadılar asla, acıyorum onlara, tanrım, acıyorum onlara
Çünkü asla duymadılar ölen Fenian haykırışlarını.
Ve düşünüyorum, nerededir işçi için savaşan Connoly
Ve Pearse ve eski dost Clarke kazanan kimdi nihayet?

Evet, bir halkın iyiliği için, uyandı uyuyan West
Ve atıldı dövüşe.
Ben örselenmişim ve yorulmuş ve tutsak düşmüşüm fakat
İrlanda Vatandaş Ordusu iyi yetiştirdi beni
Ve söyleyeyim size -
Halkım ve James Connoly için, dirileceğim yeniden,
Evet dirileceğim ve yarıp geleceğim cehennemi.

Belfast'ta Bobby Sands duvar resmi.

BİR KİTAP BAĞIMLISININ NOTLARI-2021/MART

VİRÜSTEN KAÇILAN GÜNLERDE Kitap Okumak-9

■ DR. ULVİ ÖZDEMİR

Yeni insan ve yeni bir yaşam biçimi... Bunları tartışmalıyız. Benim de söyleyeceklerim olacaktır. Şimdilik daha çok okumak, incelemek gerekiyor. Ancak şunu belirtmek isterim ki Sovyet düzeninin insanları Sovyet düzenini savunamadılar ve yıkılırken çok da mücadele etmediler. Bunun üzerine düşünmek zorundayız.

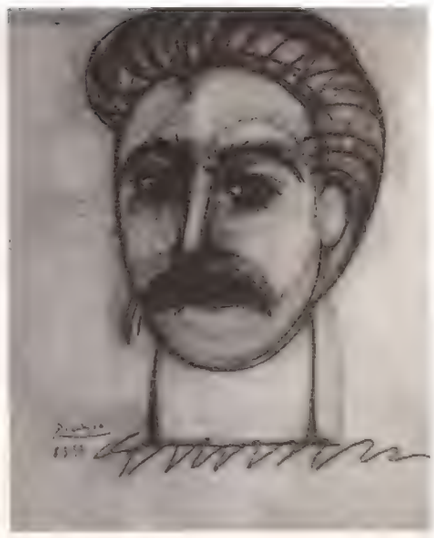

Picasso'nun Stalin çizimi

STALİN HAKKINDA

Yeni Gelen Dergisi'nin Ocak sayısında Venüs Khoury-Ghata'nın *Mandelştam'ın Son Günleri* (Yapı Kredi Yayınları) adlı küçük romanından söz ederken Stalin hakkında eleştirel birkaç cümle yazdım. Özlem Yücesan bir karşı-eleştiri yazısı yazdı. Aslında son derece memnun kaldım. Bir yazının yankı bulması kesinlikle güzel bir durum.

Stalin hakkında düşüncelerimin arkasındayım. Çökmüş bir düzenin kurucusudur. Yalçın Küçük *"Çöküş varsa, temellere ve kuruluşa bakmak zorundayız"* diyor. (Gizli Tarih, Salyangoz Yayınları, s.19) Benim çıkış noktam bu oldu. Bu yapılmıyor. Aslında çoğu kişi birbirinden, dışlanmaktan, yaftalanmaktan korkuyor. Ben korkmuyorum. Kapitalizmin eleştirisi bizi "sosyalizm olsun da ne olursa olsun" a götüremez. Sonra yine yıkılır. Daha iyisini hedeflemeliyiz. Evsizlere ev, herkese sağlık hizmeti ve iş ya da işsizlere yardım gibi olanaklar yeterli değil. Bunları bugün Batı Avrupa ülkeleri de büyük ölçüde yapıyor. Yalçın Hoca'nın da dediği gibi günde sekiz saat çalışacaksak ve uzun saatler işe gidiş gelişte harcayacaksak elde ettiklerimiz yine de eksik kalır. Yeni insan ve yeni bir yaşam biçimi... Bunları tartışmalıyız. Benim de söyleyeceklerim olacaktır. Şimdilik daha çok okumak, incelemek gerekiyor. Ancak şunu belirtmek isterim ki Sovyet düzeninin insanları Sovyet düzenini savunamadılar ve yıkılırken çok da mücadele etmediler. Bunun üzerine düşünmek zorundayız. Çok kısaca söylemek istediğim şudur: Hangi düzeni kurarsanız kurun, ne kadar çok devlet o kadar az özgürlük demektir. 21. Yüzyılda insanların talebi tek kelimeyle özgürlüktür. "Gezi"yi yapmış kitleye Stalin'i eleştirmeden yaklaşamazsınız artık. Üstelik tarihin kendisi bu düzeni yıkarak eleştirisini yapmış zaten; biz neden eleştirel bakmayalım? Her eleştiriye CIA, emperyalizm, liberal sol gibi etiketler yapıştıramayız. Her Stalin eleştirisini "toprak istediler" hikâyesine eklemlemek de çok komik. Sovyetler Birliği'nin belki de en önemli eksikliği bence "Sovyet"tir. Adını devlete vermiş bu oluşum şura, meclis gibi bir anlama geliyordu. Ekim devriminin ilk yıllarında doğrudan demokrasinin örneği idiler ve sonra yok oldular. Neden? Stalin, faşizmi yenilgiye uğratmıştır. Doğru. Ciro yüksektir ama maliyet de büyüktür! Bu maliyette payı yok mudur? Barbarossa Harekâtı öncesi uyarılara neden kulak tıkandı? 1,5 milyondan fazla asker sınırınıza yığıldığında buna hazırlık yapmak zorundasınız. Yapıldı mı? Stalin savunuları bu kısmı atlıyor. Tartışmaya devam.

Osip Mandelştam'ın yazdığı dizeler de şunlar bu arada:

Kremlin'in dağcısından başka kimsenin sesi duyulmuyor

O katilin ve insan yiyenin..."

Sadece bunları yazdı diye insanları adil yargılamadan iğrenç koşullardaki kamplarda ölüme mahkûm etmeyi savunamazsınız. Sosyalizm tarihsel olarak 1789-1991 hikâyesidir. Onu aydınlanma kökünden ko-

Ressam Haydar Özay ile Fikret Başkaya, Nâzım Hikmet tablosunun önünde, Ankara 2017.

İşte bu ünlü Gezi tablosunun ve Yeni Gelen dergisinin daha önce kapağında yer alan birçok tablonun yaratıcısı imiş Haydar Özay. Ne mutluyum ki tanıştım böyle bir sanatçıyla. Şimdi salgın sonrası ilk hedef atölyesine bir ziyaret olacak. Ne güzeldir resim yapmak, resimlerle iç içe olmak...

paramayız. İşkenceyi, "tasfiye" etmeyi, her türlü yargısız infazları Sosyalizm ütopyasının dışına atmak zorundayız. Kim olursa olsun. "Güler Yüzlü Sosyalizm" bir CIA projesi değildi. Böyle bir slogana neden ihtiyaç duyuldu? Sovyet düzeni önce gençliğinin bağlılığını yitirdi. Neden? Hepsini CIA'mi devşirdi? Hepsi "hain" miydi? Bu cümle ne kadar tanıdık değil mi? Şimdilik bu kadar. Okumaya, ön yargısız eleştirel okumaya devam.

HARİKA KİTAPLARLA BİR ARADA OLMAK

Mutluluk, çoğu kez mutluluğu yaşayacağımızdan emin olduğunuz ama o anın henüz gelmediği bir sürede yaşananlar mıdır? Mutsuzluk da benzer biçimde bir mutluluğu yaşamaya başladığınızda hemen sonra o sürenin sonuna geleceğinizden emin olmakla başlayan bir süreç midir? Çok çelişik değil mi? Bazen harika bir kitabın ortasında ne kadar sayfa kaldığına bakarım; daha çok vardır ve dolayısıyla yaşayacağım da daha çok mutluluk vardır. İşte o an büyük bir mutluluktur. Ama sona doğru yaklaştığınızda, o mutluluğun biteceğinden emin olduğunuzda, içinizi bir burukluk kaplar: Bitti işte! Başka hangi kitap size böyle saracaktır bir daha? Garip bir huzursuzluktur bu. Ancak yanınızda, aklınızda daha birçok güzel, henüz okumadığınız kitap olduğunda bu huzursuzluğu yenersiniz. Elinize yeni bir kitap alırsınız, biraz karıştırırsınız, orasından burasından okursunuz. İşte yeni bir mutluluk kapısı daha açılmak üzeredir. Yeni bir kitaba başlamak duygusunun verdiği mutlulukla çok az şey yarışabilir.

TAYLAN KARA İYİ Kİ VARSIN

Taylan Kara'nın yeni kitabı *Edebiyatla Ahmaklaştırma Felsefeyle Çökerteme 3. Cilt.* (Bulut Yayınevi, 1. Baskı, Şubat 2021) tam zamanında çıkıp geldi. Bir önceki sayıda Taylan Kara'nın 2020 yılında eleştiri ve deneme alanında beni en çok etkileyen yazar olduğunu belirtmiştim. Bu yazıyı yazdıktan hemen sonra bu yeni kitaptan haberim oldu. Elime geçer geçmez okuyacağım harika bir kitap daha. Her zamanki güçlü ve nesnel yaklaşımı ve sade anlatımıyla yaşadığımız düzenin ideolojik, estetik, kültürel yozlaşmasını önümüze tüm açıklığıyla koymayı beceren Taylan Kara'nın bu yeni kitabıyla da insanlığın ve aydın geleneğimizin birikimi adına bir karşı koyuş, direniş hamlesini gerçekleştirdiğinden eminim. Taylan Kara, bir eleştirmenden önce bir filozof çok yönlülüğüne sahip, her yazdığını, söylediğini takip edeceğim gerçek bir aydın. İyi ki varsın dostum.

HAYDAR ÖZAY SEN DE...

Haydar Özay birdenbire çıkıp gelen bir mutluluk haberi gibi girdi hayatıma. Tanışır tanışmaz 40 yıllık dost gibi konuşmaya başladığınız insanlar olur; işte böyle bir samimiyetle ve yakınlıkla başladı arkadaşlığımız. Aslında onunla tanışmadan önce tanıyormuşum onu! Birkaç yıl önce Kadıköy'de bir tiyatro salonunun girişinde Gezi direnişinin büyük yağlıboya tablosunu görmüştüm ve dakikalarca hayran hayran bakmıştım bu tabloya. Ben de uzun zamandır amatörce yağlıboya resim yapan biriyim ve her defasında daha büyük tuvaller boyamak isterdim; bu büyük tabloyu biraz da özlemle izlediğimi hatırlıyorum. İşte bu ünlü tablonun ve Yeni Gelen dergisinin daha önce kapağında yer alan birçok tablonun yaratıcısı

Haydar Özay'ın iki Nâzım Hikmet tablosunu PTT hatıra pulu yaptı.

imiş Haydar Özay. Ne mutluyum ki tanıştım böyle bir sanatçıyla. Şimdi salgın sonrası ilk hedef atölyesine bir ziyaret olacak. Ne güzeldir resim yapmak, resimlerle iç içe olmak... Teşekkürler dostluğunu verdiğin için Haydar Özay.

ELİMDE BİRBİRİNDEN GÜZEL KİTAPLAR

1-Bukowski'nin Ocak ayında yeni bir kitabı daha çıktı sessiz sedasız Parantez Yayınları'ndan: *Cehennemden Bir Köpektir Aşk*. Bir önceki şiir kitabının adında da "cehennem" sözcüğü vardı: *Cehenneme Giden Yol* (Ekim 2020). Neden bu kadar çok Cehenneme gidip geliyor Bukowski, bu son şiirlerinin bir araya geldiği kitaplarında, anlaşılamıyor. Yaşlandığından ve ölüm düşüncesiyle daha çok meşgul olduğundan mı, yoksa mutsuzluklarla, parasızlıklarla, terkedilmişliklerle, yoksunluklarla, insandan yana hayal kırıklıklarıyla delik deşik olmuş bir hayatın yorgunluğu yüzünden mi bu başlıklarla yayınlanmış bu kitaplar, insan sormadan duramıyor. Ama ne olursa olsun Bukowski'nin yazdıklarını okumak büyük bir mutluluktu. Tekrar tekrar okuyacağımı bilmek de ayrı bir mutluluk şimdi.

2-Hilmi Ziya Ülken'in *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi* (Türkiye İş Bankası Yayınları, 8. Baskı, Ocak 2021) son günlerde elime aldığım ve altını çize çize okuduğum çok önemli bir kitap. 1966'da yayınlanmış olmasına rağmen bence bugün değerinden bir şey yitirmeyen bir eser. Yeni başladım ve çok iyi bir okuma süreci olduğunu söyleyebilirim.

3-Çok sevdiğim ve her eserini okuduğum Jean-Louis Fournier'in *Tek Yalnız Ben Değilim*'i de Şubat ayında rutin kitapçı ziyaretlerinden birinde karşıma çıkan hoş bir sürpriz oldu. Daha önceki bütün eserlerini okuduğum için beni neyin, nasıl bir mutluluğu beklediğini bilerek okumaya başladım. Bütün eserlerini okuyun derim. Hüzün mizaha karışır mı? Bu karışım insan olmanın yüceliğini hissettiren bir karışım olabilir mi? Evet. Aklıma Uğur Mumcu'nun *Sakıncalı Piyade*'si geliyor. Aziz Nesin önsözde "Acı acı güldüm" diyordu bu küçük kitapta. Düşünüyorum da hüznün, mizaha, acının, neşeye dokunduğu bir kitaptı o da. Var böyle kitaplar ve böyle anlar. Yaşamın özü belki de bu karışımda.

Ne mutlu kitap okurken mutlu olanlara...

Taylan Kara, bir eleştirmenden önce bir filozof çok yönlülüğüne sahip.

ÇEHOV'UN "BİR SANATÇININ ÖYKÜSÜ"NDE

Sanayi Toplumu Üstüne Çarpışan Fikirler

■ CUMALİ BÜKER[1]

Sırtını birbiri ardına sıralanan olaylara yaslamak yerine, yaşamdan bir parçayı, kesiti masaya yatırıp irdelemeyi önemseyen Çehov, "durum" diye adlandırılan bu öykülerinde çatışmayı genellikle güçlü diyaloglarla kurar. Kişiler konuşmalarıyla fikirlerini ifade ederler. Çatışma kesin bir son veya çözümle noktalanmaz, belirsizlik öykünün bitiminde de sürer.

Rus edebiyatında eleştirel ve gerçekçi akımın büyük temsilcisi Anton Pavloviç Çehov (1860-1904), her şeyden önce kederli, incelikli bir yazardır; buna karşın Çehov'un kahramanları ne kötü kalpli ne de umutsuz kimsedirler. Sıcak ilişkiler geliştirmeye çalışan, sade ve yalın bir yaşam süren ve gayet anlayış sahibi bu kahramanların yaşadıkları, insanlık durumunun ne olduğunu okura tüm çıplaklığıyla duyumsatır. Rus toplumundaki değişimler, yıkımlar, manevi boşluk duygusu, yozlaşma, siyasi baskılar, önemsiz sanılan küçük olaylar, sıkıcı kasaba yaşantısı... Hepsi Çehov'un gözlem gücü yüksek, tarafsız anlatımıyla birleşir, okuyanın hemen her meseleye karşı farkındalık geliştirmesine yardım eder.

Sırtını birbiri ardına sıralanan olaylara yaslamak yerine, yaşamdan bir parçayı, kesiti masaya yatırıp irdelemeyi önemseyen Çehov, "durum" diye adlandırılan bu öykülerinde çatışmayı genellikle güçlü diyaloglarla kurar. Kişiler konuşmalarıyla fikirlerini ifade ederler. Çatışma kesin bir son veya çözümle noktalanmaz, belirsizlik öykünün bitiminde de sürer. Yoruma açık bir son kurgulandığından çözüm geleceğe ve okurun hayal gücüne, kişisel görüşlere kalır. Böylece okur da metne dahil edilmiş olur. Çünkü Çehov için bir meseleye parmak basmak ve bunu okurla birlikte düşünmek, yazarın sorun hakkında ahkâm kesmesinden yeğdir.

Çehov'un alışılmışın dışında şekillenen, gerilimden ve gösterişten uzak bu öykücülüğü üstüne çok şey söylenmiştir ve değerlendirmeler sürdürülebilir. Ama biz yazımızın esas konusu olan "Bir Sanatçının Öyküsü"ne gelelim.

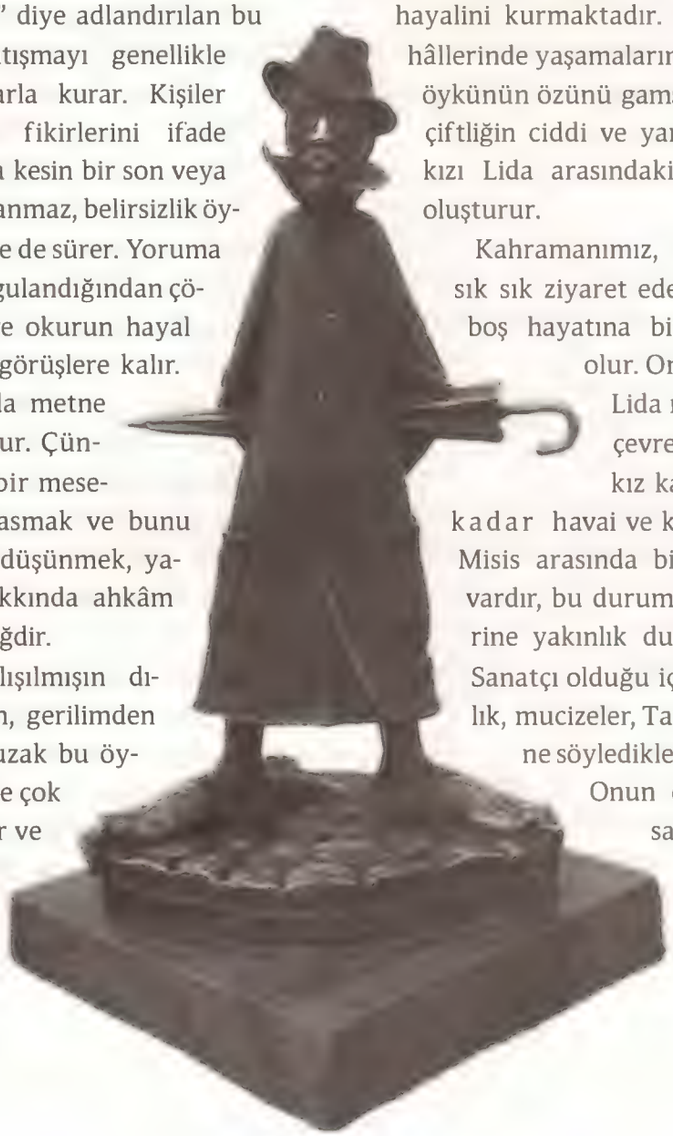

RESSAM İLE ÖĞRETMEN

Öyküdeki olay pek basittir. Şöyle ki; kahramanımız N... genç toprak sahibi dostu Belokurov'un çiftliğinde misafir olarak kalan, aylak ruhlu, çalışmayı hiç sevmeyen bir ressamdır. Bir gün Belokurov'la birlikte yakın köylerden birindeki bir çiftlikte yaşayan ve Belokurov'un tanıdıkları olan Volçaninova'ları ziyarete giderler. İki kız kardeşle bir anneden ibaret, zengin olsalar da her mevsim köyde kalmayı tercih eden bu küçük ailede büyük kız Lida kendi köylerinde öğretmenlik yapmakta, yetişkinlerin meselelerine karşı ilgisiz görünen küçük kız Misis gün boyu kitap okuyarak vakit geçirmektedir. Kızlarına pek düşkün, özellikle büyük kızını mükemmel addeden anne Yekaterina ise evlatlarını bir an önce evlendirmenin hayalini kurmaktadır. Bu kişiler kendi hâllerinde yaşamalarını sürdürürlerken öykünün özünü gamsız ressam N... ile çiftliğin ciddi ve yardımsever büyük kızı Lida arasındaki fikir ayrılıkları oluşturur.

Kahramanımız, Volçaninova'ları sık sık ziyaret eder. Böylece bomboş hayatına bir uğraş eklemiş olur. Ona göre büyük kız Lida ne kadar gayretli, çevresine duyarlıysa kız kardeşi Misis bir o kadar havai ve kayıtsızdır. N... ile Misis arasında bir ruh benzerliği vardır, bu durum onların birbirlerine yakınlık duymalarını sağlar. Sanatçı olduğu için N...'nin hastalık, mucizeler, Tanrı ve ölüm üstüne söyledikleri Misis'i büyüler. Onun çok şey bildiğini sanır. Bununla birlikte Misis, ablasıyla hoşlandığı adamın geçine-

Biri sanatçı ve neredeyse hiççi, ötekiyse öğretmen ve diğerkâm olan bu iki zıt karakterin sosyal meselelere bakışları ve aralarında geçen konuşmalar, sanayi toplumlarında yöneten sınıfın dayatmacı zihniyeti ve ilerleme sandığımız birtakım maddi girişimlerin ezilen halkların sırtına ne gibi yeni yükler bindirdiği gerçeği hakkında düşünceye sevk ediyor okuru.

A.P. Çehov, Moskova Sanat Tiyatrosu oyuncularıyla

Öyleyse ne yapmalı? Daha açık ama ütopik konuşur ressam: Bu insanları hayvanlar gibi çalıştırmaktan artık vazgeçilmeli, yaşamın mutlu bir şekilde sürdürülmesi için "köylü kentli demeden" iş bölümü yapılarak en fazla iki üç saat çalışılmalı, sonra serbest kalınmalıdır. Bu komün yaşam şekline geçilirse çalışmaktan bitap düşmüş Anna'ların sağlığını korumaya gerek kalmayacaktır.

mediklerinin farkındadır.

Peki, Lida ile ressam neden anlaşamıyorlar, açalım: Anlatıcı kahramanımız, Lida'yı **"Kamarasından hiç çıkmayan bir amiral gibi, annesi ve kız kardeşi için kutsal, esrarlı bir kişilik..."** olarak tanımlar. **"Kendisini hiç okşatmaz, daima ciddi konuş[an]"** Lida, toprak sahibi bir zengindir, ama aynı zamanda hastanelerle, okullarla, yardıma muhtaç kimselerle de ilgilenen bir yardımseverdir. Lida'nın gözündeyse ressam, tablolarında **"halkın gereksinmelerini dile getir[meyen]"** hor görülesi bir yabancıdır. İşte çatışma da burada başlar. Ressamımız N..., sosyal konulara kafa yoran bir aydındır fakat insanlarla ilgilenmeyi sevmediği gibi bu işlere zaman ayıranları da bir türlü anlayamaz. Ayrıca onun için **"İnsanların yüzde doksan dokuzunda kafa yok"**tur. Lida da ressamın görüşlerinin ayırdındadır. Bu yüzden ona göre N... duygusuz ve uzlaşması olanaksız bir kimsedir. Lida, ressamın gereksiz gördüğü eczanelerin ve kitaplığın **"tekini bile dünyadaki bütün tablolardan üstün tutarım"** diyerek aralarındaki düşünce farkını çok keskin bir şekilde vurgularken durmadan çatıştığı sanatçıyı aşağılamanın zevkini de yaşar.

Biri sanatçı ve neredeyse hiççi, ötekiyse öğretmen ve diğerkâm olan bu iki zıt karakterin sosyal meselelere bakışları ve aralarında geçen konuşmalar; sanayi toplumlarında yöneten sınıfın dayatmacı zihniyeti ve ilerleme sandığımız birtakım maddi girişimlerin ezilen halkların sırtına ne gibi yeni yükler bindirdiği gerçeği hakkında düşünceye sevk ediyor okuru.

TOPLUMSAL SORUNLARA ÇÖZÜM ARAYIŞLARI

Öyküde sözünü ettiğimiz çatışma Malozyomovo'dan dönen Lida'nın buraya bir sağlık merkezi yapılacağını annesine anlatması ve buna kulak misafiri olan ressamın **"Bence Malozyomovo'ya sağlık merkezi hiç de gerekli değil"** çıkışıyla başlar. Ressam N...'ye göre bırakalım hastaneyi, insanlara kendi yaptığı tablolar bile gerekli değildir. Hastaneler, eczaneler, okullar vb. yerler yöneticilerin zavallı halkı yeni zincirlere vurmasından başka bir şey değildir. Öncelikle bu zincirleri çözmek gerektir.

Lida, henüz geçen gün Anna adındaki bir kadının doğum yaparken öldüğüne tanık olmuştur. Yakınlarda bir sağlık kuruluşu olsaydı bu zavallı kadının yaşayacağını söyler N...'ye. Fakat ressam için **"... önemli olan Anna'nın doğum yaparken ölmesi değil..."** Anna gibilerinin insanlık dışı biçimde çalıştırılmaları, **"... pislik içinde genç yaşta solmaları, çökmeleridir."** Ve işin en kötü yanı her doğacak çocuğu böyle bir yaşantının beklemesidir. Yardım niyetiyle onların yaşamlarına sağlık merkezleri, okullar sokmak bu insanların gereksinimlerini çoğaltmakta ve ek vergiler vermelerine, bunun için de daha çok çalışmalarına neden olmaktadır. Halkı tutsak eden zincire yeni halkalar eklemek yerine köylülerin de uğruna yaşayacakları ruhları olduğunun farkına varmak, bu insanları din, sanat ve bilimle özgürleştirmek

gerekir. Ressamın görüşlerini beğenmeyen ve hafife alan Lida bu lafları zaten çok duymuştur. O, geriliğin ve ölümün çeşitli sosyal çabalar sayesinde en aza indirileceğine inanır. Hastalarla uğraşacak, ihtiyacı olanlara kitap dağıtacak, bölgenin sorunları ile ilgili yüksek sesle konuşacaktır. Belki iyi niyetli bu gayretleriyle tüm insanlığı kurtaramayacaktır ama en azından çevresi için elinden geleni yaparak vicdanını rahatlatacaktır. **"Siz beğenmiyorsanız, elden ne gelir? Bilirsiniz, herkesin gönlünü hoş etmek olanaksızdır"** diyerek bu konudaki kararlılığını ressama sezdirir.

Öyleyse ne yapmalı? Daha açık ama ütopik konuşur ressam: Bu insanları hayvanlar gibi çalıştırmaktan artık vazgeçilmeli, yaşamın mutlu bir şekilde sürdürülmesi için **"köylü kentli demeden"** iş bölümü yapılarak en fazla iki üç saat çalışılmalı, sonra serbest kalınmalıdır. Bu komün yaşam şekline geçilirse çalışmaktan bitap düşmüş Anna'ların sağlığını korumaya gerek kalmayacaktır. Oysa varolan toplumsal düzende insanlar alabildiğine çalıştırılıp hasta edilmekte, sonra hastalığın tedavisi için çareler aranmaktadır. N...'nin hayalini kurduğu düzende ise hastalığa neden olacak bir çalışma biçimi olmayacağından bütün enerji boş zamanlardaki güzel sanatlara ve bilime harcanacak, hayatın anlamını hep birlikte araştıran insanların kişiliği ve bünyesi gelişecek, ölüm korkusu da kalmayacaktır.

KİŞİLİĞİ GELİŞTİRECEK ÖZGÜRLÜK

Daha da ileri gider sanatçı, okulu bile öncelikli bir ihtiyaç olarak görmez ve şöyle der: **"İnsana önce okuma yazma değil, kişiliğini geliştirecek özgürlük gereklidir."** Tıp bile hastalıklarla savaşmak yerine doğal yaşamın bir parçası olarak onu anlamaya çalışmalıdır. Toplumun bilginlere ve sanatçılara ihtiyacı vardır. Ama **"Sanatçı, var olan düzeni sürdürmek isteyen en vahşi, en iğrenç yaratığın zevki için çalıştığından rolünün tuhaflığı, anlamsızlığı da yeteneği ölçüsünde art[maktadır.]"** Ressam N..., Lida'nın tersi bir tutum ortaya koyarak dünya yıkılsa bile çalışmayacağını çok net ifade eder. Lida'ysa bildik yaşam kalıplarına açık şekilde saldıran bu adamı, duygusuzluğunu haklı göstermeye çalışıyor olmakla suçlar. **"Elbette hastane ve okulların yararsızlığını iddia etmek, hastayı iyileştirmekten, okuma yazma öğrenmekten çok daha kolay"** diye de onunla alay eder. Ama sanatçı N...'ye göre de, **"iki bin dönüm toprağı bulunan bir insanın hayırseverliğinin pek kolay olacağı"** söylenemez. Lida'nın konuşmaya daha fazla gerek görmediği ressam kendisini çiftlikte bir fazlalık olarak hisseder ve çıkıp gider.

Ressamın gizli aşkı, Lida'nın tersi küçük kız kardeş Misis, bu çekişmede sevgilisini haklı bulmaktadır. Ressamla aralarında geçenleri dayanamayıp annesine ve ablasına anlatacaktır. Ertesi gün kahramanımız yine

Ressamın görüşlerini beğenmeyen ve hafife alan Lida bu lafları zaten çok duymuştur. O, geriliğin ve ölümün çeşitli sosyal çabalar sayesinde en aza indirileceğine inanır. Hastalarla uğraşacak, ihtiyacı olanlara kitap dağıtacak, bölgenin sorunları ile ilgili yüksek sesle konuşacaktır. Belki iyi niyetli bu gayretleriyle tüm insanlığı kurtaramayacaktır ama en azından çevresi için elinden geleni yaparak vicdanını rahatlatacaktır.

N...'nin hayalini kurduğu düzende ise hastalığa neden olacak bir çalışma biçimi olmayacağından bütün enerji boş zamanlardaki güzel sanatlara ve bilime harcanacak, hayatın anlamını hep birlikte araştıran insanların kişiliği ve bünyesi gelişecek, ölüm korkusu da kalmayacaktır. Daha da ileri gider sanatçı, okulu bile öncelikli bir ihtiyaç olarak görmez ve şöyle der: "İnsana önce okuma yazma değil, kişiliğini geliştirecek özgürlük gereklidir."

Volçaninov'lara gider. Lida'nın bir öğrenciye yüksek sesle ders verdiğini işitir. Lida'ya annesinin ve kız kardeşinin nerede olduklarını sorduğunda, onların Penzenskaya'ya gittiklerini, kışın da Avrupa'ya geçeceklerini öğrenir. Geri dönüp dalgın dalgın giderken bir çocuk eline pusula sıkıştırır. Misis, pusulada ablasına ressamla aralarındaki aşkı itiraf ettiğini belirtmektedir. Fakat Lida bu ilişkiye karşı çıkmış, Misis de ablasının sözünü dinleme kararı almıştır. N... aileyi bir daha göremez. Dostu Belokurov'dan duyduğuna göre Lida **"çevresinde birçok köylü toplayarak seçimlerde o zamana kadar bölgeyi sömüren Balagin'i 'devirmiş'"**, Misis ise köye bir daha adım atmamıştır. Öykü, resim yaparken kendisini bir yerlerde birisinin beklediğini düşünen ressamın kendi kendine sorduğu şu soruyla biter: **"Neredesin, Misis?"**

NE YAPMALI?

Çehov bu öyküde hiçbir karakterin yanında yer almadığı gibi onları yargılamak da istemiyordur sanki. Toplumsal çevrenin etkisinde kalmış bu insanları anlıyor olmak, onlar hakkında hükümde bulunmaktan daha işe yarar değil midir? Bizler de okur olarak ne sarsıcı sosyal fikirleri yüzünden aylak ressama ne de çevresine yardım etmekten başka bir şey düşünmeyen otoriter ve hayırsever Lida'ya kızabiliyoruz. Sanayi devrimiyle ortaya çıkan üstyapının çarpık zihniyetini yerden yere vuran ve bu yapıya hizmet etmemek için hiçbir zaman çalışmama kararı alan ressam N... ne kadar haklıysa, bu yapının ezdiği insanlara el uzatan, kutsal bir görev bilinciyle çalışmasını sürdüren Lida da o kadar haklıdır aslında. Zaten çarpışan diyaloglar sonunda kimse ötekine bir üstünlük kuramadığı gibi bildiğinden de şaşmıyor. N... resim yapmaya, Lida'ysa sosyal mücadeleye devam ediyor. Ve öykünün sonunda, tam da Çehov'un istediği şey oluyor. Okur kendi kendine sorular sormaya başlıyor: Sanayi devrimi genel refahı artırırken insanlığın başına yeni sorunlar mı açmıştır? Bu sorunlar sosyal adalet ve eşitliğin sağlanmasıyla çözülebilir mi? İnsanlık dışı çalışma biçiminin son bulması için elbirliğiyle çalışmak gerekmez mi? Her türlü ilerlemenin bedelini neden hep altyapıya dahil olan işçiler, yoksullar, köylüler öder? Modern zamanların yol açtığı hastalıklar önlenebilir mi? Zenginlik samimi bir hayırsever olmaya engel midir? Toplumsal gaye gütmeyen nitelikli sanat uğraşı mı yoksa sosyal çaba mı daha kıymetlidir? Aydın kim için, ne için, nasıl çalışmalı? Gerçekçilik mi, duyguculuk mu? Bireycilik mi, toplumculuk mu? Kim haklı? Lida mı, ressam mı?

A.P. Çehov, L.N. Tolstoy'un evinde.

KAYNAK:

- ÇEHOV, Anton (2012), *Hikâyeler*, [Çev. Ergin ALTAY], Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul.

[1] Cumali Büker, Karaman TOBB Fen Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni

BİR IŞIK

■ MUSTAFA GÖKSOY

Toprağın yüreğinde görkemli dağlar nehirler
Dokunuyor içime yıldızların ışığı
Yapraksız dallarda yoruldu aklım
Umutsuz günlerin geceleri
Kişiliğimin rahatlığını arıyorum
Düğüm düğüm olmuş içimiz
Ötesi korku duvarları
Kaygıdır soluduğumuz

Ama sevginin inançlı sesinde
Dilleniyor yeşiller
Ve sabahın ilk ışığında
Suya yürüyor tohum
Bu güzelim doğada
Öfkelerimizi rüzgârlara işliyorum

Bir ışık uğruna
Toprağın yüreğinde halklar denizi
Irmak ırmak öfkeli umut türküsüdür

GÜZELLİKLERİN TILSIMI

Güzelliklerin tılsımı
Türkülerde buluşur
Unuturum zamanı
Işıkları toplar
Kovarım gözlerimden korkuyu
Ağaçlarda yaprakları okşarım
Yürüyorum ormana telaşsız
Yaşadığımı güzelliklerin tılsımından biliyorum

EYLEM KULLANMADAN
Şiir Yazmak

■ ÖZCAN TEMEL

Dalgaların, mavi dalgaların daha arkasında
En güzel hatıralar ki en eski.
Bütün hayatın nedameti kadar sonsuz
İlk gençliğin rüyaları kadar güzel belki!

Meçhul bir ormanın isimsiz nebatı
Ve meçhul geceler ki sonsuzluk, ruhun karanlığında.
Ayakların sükûnunda istikbal kadar bir ses:
Toprakta asırlarca evvele ait bir elveda!

Kelimeler ki dallarda kuşlar gibi
Kuşlar ki damla damla sessizlik.
Bütün sükûnu ve rüyası
Bütün zamanı hayatın, gençlik!

Hacımların ebedi misafirliğindeki azabı
Ve fezalar ki hacimleri, Allah'ta.
Yeni bir şiir maverası ötesinden,
Yeni bir sarhoşluk, güzellik ve fayda!

Kâinatın sükûn senfonisinde,
Aşkın semalarındaki beyaz bulut!
Her şey Allah kadar mevcut ve hareketsiz
Her şey namevcut!

Fazıl Hüsnü Dağlarca

Türkçe tümce yapısında taşıyıcı öğe yüklemdedir. Sözcükler yükleme bağlanarak anlamlı tümceler oluşturulur. Öyleyse yüklem yani eylem kullanılmadan şiir yazılabilir mi? Şiire ilgi duyanların, şiirle ilgilenenlerin çoğu düşünmeden "Hayır!" der. Ben de düşünmeden "Hayır!" diyenlerin yanında yer alırım. Söylemesi zor ama bu doğru değil! Yüklem kullanmadan da şiir yazılır. Kanıt mı? Fazıl Hüsnü Dağlarca!

Dağlarca'nın 1940 yılında basılan **"Çocuk ve Allah"** adlı şiir kitabında yer alan **"Fiilsiz Dünya"** şiirinin, diğer şiirlerinden farklı bir yanı var. Beş bölümden oluşan şiirde hiç eylem (fiil) kullanılmamış! İlginç olan da bu! Arapça kökenli fiil iş, oluş ve hareket bildiren sözcüklerin adıdır. Bir başka tanımı davranış, edim, iş, eylemdir. Dilbilgisindeki tanımı iş, oluş, durum ve hareketi zamana ve kişiye bağlayarak anlatan sözcüktür. Bu nedenle tümcenin taşıyıcı temel öğesidir. Sözdizimi eyleme yani yükleme bağlıdır.

Fiilsiz yani eylemsiz dünya bir anlamda hareketsiz, durağan dünya anlamındadır. Oysaki dünya son derece hareketli ve devinimlidir. Dağlarca şiirini eylemsizlik üzerine kurgulamış. Dahası eylemsizliği de iki ana direk üzerine oturtmuş. Bunlardan ilki düşsel: Devinimsiz, hareketsiz, durağan dünya! Diğeri Türkçenin tümce yapısına uygun olmayan bir anlatım: Yüklemi olmayan, yükleme bağlanmayan eksiltili, kesik tümce!

Bir an kendinizi durağan, hareketsiz, kımıltısız bir dünyada düşünün. Güneş hep aynı noktada, zaman durmuş, yaprak kıpırdamıyor, hareket yok! Her şey natürmort resimde betimlendiği gibi donmuş! Ölü bir doğa karşısındasınız. Dağlarca'nın şiir başlığı, bunları düşündürüyor, bana. Bu bilinçli bir seçim! Buna uygun sıralanmış eylemsiz dizeler... Neyi arıyor ozan, neyin peşinde, neyi duyurmak istiyor, okuyucuya? Bu da şiiri saran dokumanın içindeki ilmeklerde...

İlk bölümde en eski ama en güzel anılardan söz ediyor, Dağlarca. Bütün hayatın pişmanlıkları kadar sonsuz, ilk gençliğin rüyaları kadar güzel, mavi dalgaların daha da arkasında kalan hatıralar... Dört dizede hiç eylem yok! Mavi, huzura açılan penceredir. İnsana iç rahatlığı, dinginlik, erinç duyuları veren aydınlık, yumuşak simgesel bir tondur. Mavi umuttur, düştür... Ne yazık ki sonsuz pişmanlıklarda, ilk gençlik rüyalarının güzelliğinde, eski anılardadır, mavi! Dünya devindikçe, zaman geçtikçe bu sonsuz güzellikler de yitip gidiyor... Bu yüzden geçmişe, donmuş görüntülere özlem duyuyoruz. Geçmişte bıraktığımız gençliğimizin, güzelliğimizin, mutluluğumuzun, huzurumuzun izlerini arıyoruz mavi dalgaların ötesinde... Oysaki dünya devinimsiz olsaydı geçmişe özlem duymayacak, geçmişi aramayacaktık. Natürmort resim gibi hep duran anı yaşayacaktık.

Ataol Behramoğlu, diğer şairlerden farklı bir yerde konumlandırır Dağlarca'yı. Behramoğlu'na göre **"Türk şiiri içinde kendi başına, debisi yüksek bir ırmak"**tır, Dağlarca. Hiçbir akıma bağlı kalmamış; kendine özgü dille, kendine has kurgularla kendi şiir ırmağını oluşturmuş. Öyle ki eylemsiz şiir yazmayı denemiş ve başarmış bir bilge ozan. Bu bilinçli bir seçim! Zaman ötesinde, oluşum aşamasındaki dünya. Daha ötesi evren...

İkinci bölümde yine özgün düşler... Bilinmeyen orman, adı bilinmeyen bitki, bilinmeyen geceler, ruhun karanlığında sonsuzluk, ayakların sessizliği, gelecek kadar bir ses, toprakta yüzyıllar öncesine ait bir elveda! Bir anlamda ozanın iç dünyasını yansıtıyor, imgeler. Bilinmezlik, somutlaşmamış durumudur, çözümsüzlüktür. Bu durum düşünen insanı tedirgin, rahatsız eder. Bu dizelerde bu tedirginliği, bu rahatsızlığı duyumsatıyor, Dağlarca. Bilinmezlik ve sonsuzluk kavramları üzerine odaklıyor, okuyucuyu. Öncesizlik ve sonrasızlık sarmalında çıkışı **"elveda"** sözcüğünde düğümlüyor. Topraktaki bir başka söylemle dünyadaki yüzyıllar öncesine ait elveda neyi anlatır? Toprağı

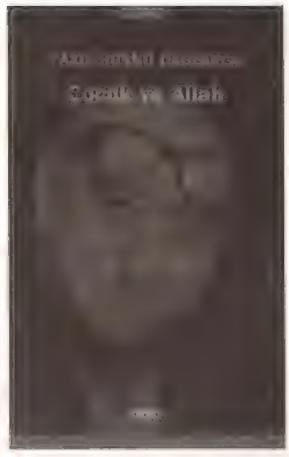

Dağlarca'nın 1940 yılında basılan "Çocuk ve Allah" adlı şiir kitabında yer alan "Fiilsiz Dünya" şiirinin, diğer şiirlerinden farklı bir yanı var. Beş bölümden oluşan şiirde hiç eylem (fiil) kullanılmamış! İlginç olan da bu! Arapça kökenli fiil iş, oluş ve hareket bildiren sözcüklerin adıdır. Bir başka tanımı davranış, edim, iş, eylemdir. Dilbilgisindeki tanımı iş, oluş, durum ve hareketi zamana ve kişiye bağlayarak anlatan sözcüktür.

bırakıp giden kimdir? Bu, dünyayı ve fizik ötesini tasavvuf gözgüsünde sorgulamak mıdır? Bir arayış, bir çıkış, bir kaçış mıdır? Sorular, sorgulamalar...

Üçüncü bölümün ana vurgusu gençlik! Yaşamın bütün sükûnu, rüyası; bütün zamanı gençliğe bağlanmış. Yaşamın en güzel, en hareketli, en delidolu çağıdır, gençlik. Sözcükler dallardaki kuşlara benzetilmiş; kuşlar damla damla sessizliğe. Sakinlik, dinginlik, durgunluk, hareketsizlik anlamlarının yanında erinç, huzur ve rahat anlamları da vardır sükûn sözcüğünün. Bu sözcüğünün çok anlamlılığı ile gençlik arasında çok anlamlı bir bağlantı kurmuş olabilir, Dağlarca. Bu göz ardı edilmemeli.

Bir sonraki bölüm "hacım" ve "hacim" sözcüğü üzerine kurgulanmış. Sınırsız boşluk, uzay anlamındadır, hacım. Bir nesnenin, cismin bütün boyutlarıyla uzayda ya da bir kap içinde kapladığı alan, yer ve yoğunluk anlamında hacim. Ebedi konuk ve azap sözcükleri hacımlara bağlanıyor. Burada geçen sonsuz konukluk ahiret hayatı ile ilgili olsa gerek. Azap, günah işleyenlere ahirette verilecek ceza... Sonsuzluk, sınırsızlık kavramı içinde barındıran hacım, ozanı Tanrı'ya götürür. Görünen evrenin ötesiyle ilgili sonsuzluğun ve sınırsızlığın içini dolduracak yeni bir şiir arayışındadır, Dağlarca. Bu arayışı "yeni bir sarhoşluk, yeni bir güzellik ve yeni bir yarar" söz öbekleriyle dile getiriyor. Yine fizikötesi duygular, düşler, düşünceler...

Son bölümdeki dizeler yine Tanrı'ya bağlanıyor. Evrenin sükûn senfonisinde, aşkın semalarında dolaşan beyaz bulut... Her şey Tanrı kadar mevcut, hareketsiz! Her şey mevcut değil. Bu açıklamalar tasavvuf düşüncesi ile ilintilidir. Tasavvufta tek ve gerçek varlık Tanrı'dır; diğer görülen her şey Tanrı'nın birer yansısı. Tasavvuf düşüncesine göre evrenin oluşumundaki öz, aşk ve sevgidir. Yine tasavvuf öğretişine göre insan hiçlik bilincine erişince Tanrı'nın yüceliği karşısında kendi küçüklüğünün farkına varır; Tanrı'ya hayranlık, aşk, sevgi duyar. Dağlarca'ya göre insan, Tanrı'ya hayranlık, aşk ve sevgiyle bağlanmalıdır.

Ataol Behramoğlu, diğer şairlerden farklı bir yerde konumlandırır Dağlarca'yı. Behramoğlu'na göre "Türk şiiri içinde kendi başına, debisi yüksek bir ırmak"tır, Dağlarca. Hiçbir akıma bağlı kalmamış; kendine özgü dille, kendine has kurgularla kendi şiir ırmağını oluşturmuş. Öyle ki eylemsiz şiir yazmayı denemiş ve başarmış bir bilge ozan.

"Çocuk ve Allah" kitabıyla tanınan Fazıl Hüsnü Dağlarca, şiiri çok iyi bilen, anlayan, anlamlandıran, donanımlı, birikimli, **"Türkçe benim ses bayrağım"** diyen dil sevdalısı bir ozan. Uzun yaşamında şiirden başka bir türle ilgilenmemiş; şiir yazmayı bir tutkuya dönüştürmüş bir bilge sanatçı. Hiçbir akımın etkisinde kalmamış; bireysellikten toplumsallığa; ulusallıktan evrenselliğe uzanan uzun şiir yolculuğunda daima kendini geliştirerek, yenileyerek, yer yer de aşarak kendine özgü dil ve anlatımla daima kendi şiir kozasını ören üretken, verimli bir üstat. Şiirle yatmış, şiirle kalkmış, şiirle gün geçirmiş bir koca...

"Çocuk ve Allah" kitabında, dünyayı ve evreni gözleyen, sorgulayan; oradan fizik ötesi açılımlara yönelen tasavvufi boyutlu şiirlere yer vermiş, Dağlarca. Bu bağlamda yer yer çocukların dünyasına inerek; saf, temiz çocuk gözü ile dünyayı, evreni anlamaya, anlamlandırmaya çalışmış. Kitapta yer alan dünya, evren ve evren ötesi ile yoğrulmuş şiirlerinde somuttan soyuta; bilinenden bilinmeyene, görünenden görünmeyene çocuk saflığı ile yaklaşan; yer yer korku yer yer şaşkınlık yer yer de hayret etme duygularıyla yoğunlaşan, sabırla ilmek ilmek dokunmuş bir akış vardır... İşte bir başka örnek: **"Üfleme bana anneciğim korkuyorum / Dua edip edip, geceleri. / Hastayım ama ne kadar güzel / Gidiyor yüzer gibi, vücudumun bir yeri"**...

Hiçbir şaire öykünmeyen, hiçbir akıma yüz vermeyen farklı bir ozan Dağlarca. Hiç eylem kullanmadan da şiir yazılabileceğini kaleme aldığı **"Fiilsiz Dünya"** şiirinde göstermiştir. Kuşkusuz bu da onun farklı bir özelliği, farklı bir yönüdür.

Avşan Tokuş

■ HÜSEYİN ÖZDEMİR

Tokuş Amca'nın hüzünlü halinde yüreğinin bir parçasını uzaklarda, bir yerlerde bıraktığı belli oluyordu. İnce kuru dudakları acılı bir gülüşün ardından öylesine açılırdı. Yüzünde insanı korkutmayan derin çizgiler vardı. Kalabalık çizgilerin kuşattığı göz çukurlarındaki gözleri hep kendi gibi yalnız bakardı yaşama.

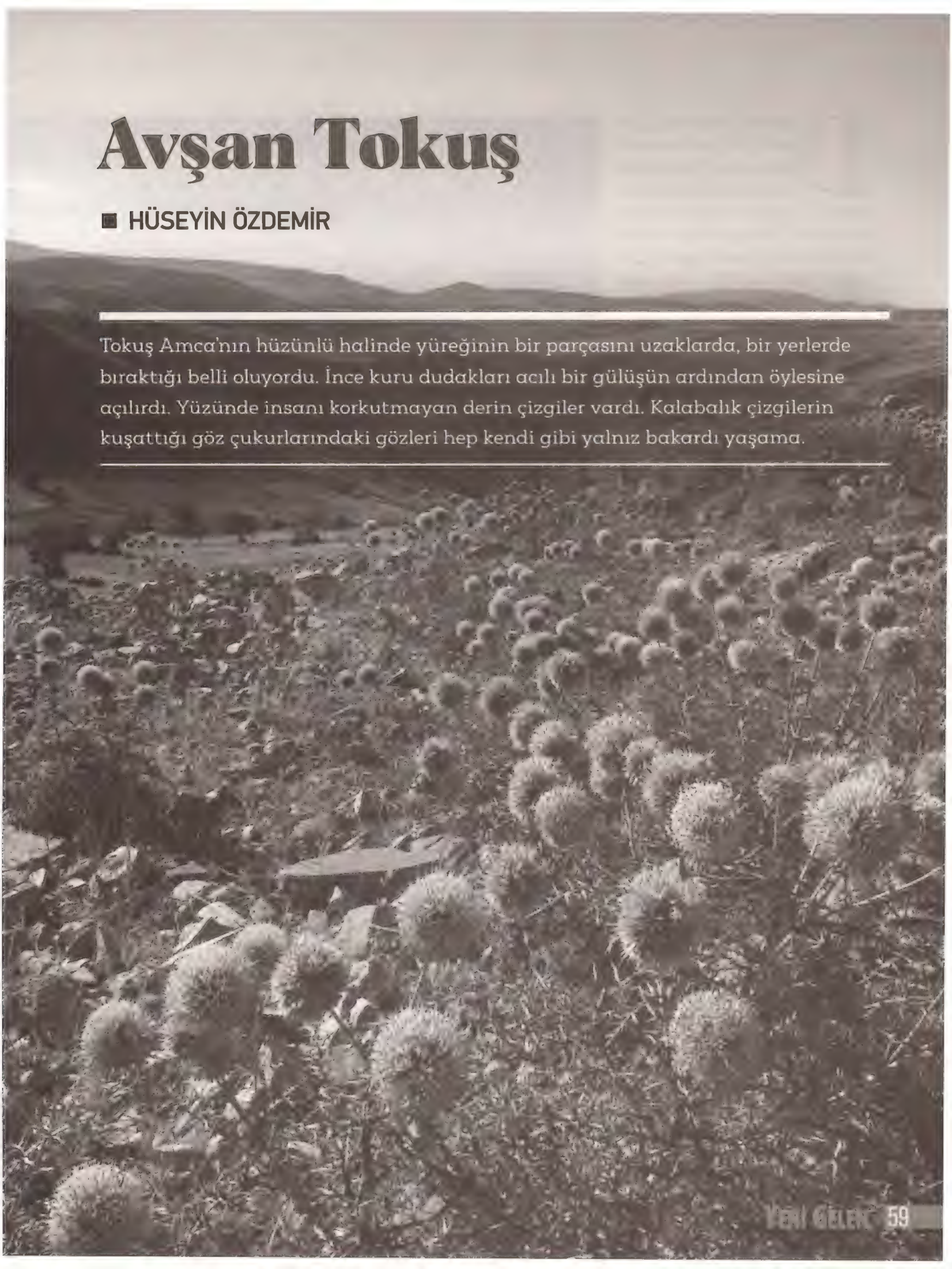

Dıgır'ın* dibinde Çayıgır** akar. Yaz aylarında saman çöpünü bile sürüklemeyecek denli suyu azalan Çayıgır, Mart ve Nisan aylarında kudururdu. Küzmağara'nın, Kırmızı Kale'nin tüm suyunu toplamış gibi akardı. Böyle günlerde Çayıgır, dağlardan, çataklardan ne bulursa söker sürüklerdi. Büyük yağmurlarda adı gibi daha da büyürdü. Kocaman ağaçları, iri taşları önüne alıp getirirdi. Çocukluğumuzda Çayıgır, düşlerimize girecek denli yabanıl ve korkunçtu, biraz da giz dolu.

Bako Amca, Çayıgır'ın üzerinde uçurumun kenarında bir değirmen kurmuştu. Kendi adıyla anılan bir değirmen: AŞİBAKO. Aşibako'nun taşları Çayıgır'ın hırçın sularıyla dönerdi. Bako Amca, Çayıgır'ın sularını değirmene uzakta bir bentte toplamıştı. Bendin suları uzun bir arkla geliyordu değirmene. Sular değirmenin çarkına düşmeden önce Bako Amca'nın her iki başını keserek birbirine ekleyip otuz kırk metre uzunluğunda boru haline getirdiği sac varillerden aşağıya hızla düşerken aldığı güçle çarkı ve çarka bağlı kocaman değirmen taşını döndürüyordu.

Değirmenin küçük bahçesinde Bako Amca'nın ceviz ağaçları, kayısı fidanları, elmaları vardı. Yeşil soğanlar, iri sarı kabaklar ve patatesler... Bir köşesinde de bahçenin, yonca ve fiğ yetiştirirdi Bako Amca. Yonca ve fiğ ile beslenen Hollanda inekleri daha çok süt veriyorlardı. Değirmenin yan ve üst taraflarında göze ilişen öbek öbek yeşillikler de Bako Amca'nın üzüm tevekleriydi.

Kayısıcılığı, bağcılığı, fiğı ve Hollanda ineklerini köye ilk tanıtan Bako Amca'ydı.

Her değirmende yapıldığı gibi Aşiboko'nun da mayasız ve tuzsuz hamurdan yapılan bir ekmeği vardı: **Nanieş**. Katıksızlığın katığıydı Nanieş, tadına doyum olmazdı. Biz çocukları değirmene çeken daha çok Nanieş idi. Nanieş'in bir lokması değirmende çekilen tüm zorlukları alır götürürdü.

Aşibako'yu çekip çeviren **TOKUŞ AMCA**'ydı. Tokuş Amca, çıraklıktan yetişme yörenin en eke değirmencisiydi. Ömrü değirmencilikle geçmişti. Bizim Kürtçede değirmencilik zanaatına "AVŞAN" denir. Tokuş Amca da zanaatıyla anılıyordu: **Avşan Tokuş**.

Tokuş Amca'nın kimi kimsesi yoktu, yalnızdı. Yalnızlığına kimseyi karıştırmaz, sessizliğine kimseyi sokmazdı. Kışı yazı değirmende geçerdi. Bir ineğinden, değirmene her gelen geçene havlayan fakat ısırmayan bir köpeğinden başka hiçbir şeyi yoktu. Tokuş Amca'nın hüzünlü halinde yüreğinin bir parçasını uzaklarda, bir yerlerde bıraktığı belli oluyordu. İnce kuru dudakları acılı bir gülüşün ardından öylesine açılırdı. Yüzünde insanı korkutmayan derin çizgiler vardı. Kalabalık çizgilerin kuşattığı göz çukurlarındaki gözleri hep kendi gibi yalnız bakardı yaşama. Kestane rengi sarkık bıyıklarına benzeyen gür kaşlarının üstündeki geniş anlında üç derin çizgi acılarının kümeleştiği çizgilerdi.

Tokuş Amca kimin nesiydi, nereden gelmişti, bilmiyorum. Söylentiye

göre tehcir sırasında köyümüze sığınan bir Ermeni'ydi. Yaşam öyküsü bilinmezdi. Yalnızlığını ve acılarını değirmene gelip gidenlere takılarak, onlarla şakalaşarak gizlemeye çalışıyordu.

Sonbaharın ilk günleriydi. Bütün bir yaz yeryüzünü yakıp kavuran güneş artık uslanmış, öfkesi dinmişti. Harmanlar savrulmuş, buğdaylar çuvallarda değirmene gitmeyi bekliyordu. Ark ve bentleri onarılmış, taşları dişelenmiş değirmenler buğdayların gelmesini bekliyordu. Nihayet beklentiler bitmiş, değirmenlere çuval çuval buğday yığılıyordu. Aşibako'da da durum öyle idi. Çuval, çuval buğday geliyordu; dolup taşıyordu Aşibako. Buğdayı un eylemek artık sıraya binmişti. Sırayı belirleyen Tokuş Amca'ydı. Tokuş Amca, böyle günlerde hükmetmenin keyfini çıkarırdı.

Çocukluktan çıkmış, delikanlılığa henüz adım attığım yaşlardaydım. Abim değirmen sırasına beni bırakmıştı. Hani, Nanieş'i yemenin arzusu de biz çocuklarda sıra beklemeyi cazip hale getiriyordu.

Yazdan kalma sıcak bir sonbahar akşamıydı. Tokuş Amca değirmenin bahçesinde yaktığı ateşte patates pişiriyordu. Biz, patateslerin pişmesini sabırsızlıkla beklerken biraz ileride bir ateşböceği gecenin karanlığında yanıp sönmeye başladı. Tokuş Amca, küllenmiş ateşin içinden patatesleri çıkarırken çökmüş gövdesiyle aniden ayağa kalktı ve büyük bir öfkeyle ateşböceğini ayaklarıyla ezdi, ezdi. Sonra bize dönüp; "Katil bunlar, katil" dedi. "Katil..." O sırada ateşin güç aydınlattığı yüzünde korkunç bir öfkenin izleri vardı. Tokuş Amca, tekrar otururken ateşin başına dolu gözlerinden birkaç damla yaş döküldü ateşin küllerine.

Tokuş Amca neden ateşböceğini öyle acımasızca ezerek öldürmüştü? Hepimizde hüzünle karışık derin bir merak uyanmıştı. Sonraki günlerde öğrenmiştik Tokuş Amca'nın ateşböceğine olan öfkesini. Aşibako'ya yürüyerek yarım günde gidilen Şerefli çayının üzerinde Kurulu Şerefli Değirmeninde Tokuş Amca, yıllar önce Avşan'lık yaparken bir gece dört yaşındaki oğlu gecenin karanlığında yanıp sönen ateşböceğini yakalamak hevesiyle uçuruma hızla koşar. Koşuş o koşuş. Uçuruma düşen çocuk çılgın sularının akıntısına kapılarak değirmen çarkının azılı dişleri arasında parçalanarak can verir.

***

Bako Amca'nın icadı köydeki motorlu un değirmeni Digır'daki Aşiboko'yu sonsuz bir suskunluğa bırakmıştı. Bir zamanlar cıvıl cıvıl, dolup taşan Aşibako terk edilmişliğinin küskünlüğünü yaşıyordu. Tokuş Amca'da nicedir ortalarda yoktu. Lakin anıları Aşiboko'nun hüzünlü suskunluğunda dolaşıyordu. Aradan kaç yıl geçmişti bilmiyorum. Bir gün Şerefli'de Şerefli Değirmenin yanından geçerken Tokuş Amca'ya benzeyen biri küçülmüş bedeniyle bir çocuk mezarının başında oturmuş, mezarı okşayıp seviyordu. Yanımdakilere:

-Mezarın başındaki Avşan Tokuş Amca değil mi? Dedim.

-Evet, o dediler...

Bako Amca'nın icadı köydeki motorlu un değirmeni Digır'daki Aşiboko'yu sonsuz bir suskunluğa bırakmıştı. Bir zamanlar cıvıl cıvıl, dolup taşan Aşibako terk edilmişliğinin küskünlüğünü yaşıyordu. Tokuş Amca'da nicedir ortalarda yoktu. Lakin anıları Aşiboko'nun hüzünlü suskunluğunda dolaşıyordu.

* Digır: Büyük köy. Alxas aşiretinin dağıldığı köy olarak bilinir.
** Çayıgır: Büyük Çay.

İlhan Başgöz Ustaya
SELAM, SEVGİ VE SAYGI

■ A. KADİR PAKSOY

Bugün "demokrasi" devrimizdeki sadaka devletinin uygulamalarına bakıp, "diktatörlük" devrimizdeki sosyal devletin insana verdiği değerin tanıklıklarını Başgöz ustanın kaleminden okuyunca, nereden nereye geldiğimiz çok açık olarak görülüyor.

Önümde, değerini bilemediğimiz bir ustanın değerbilirliğinin örneği bir kitapçık: *"Atatürk'e ve Türkiye Cumhuriyetine Selam, Sevgi ve Saygı."*[1]

Başgöz ustanın "Hayat hikâyem" dediği *"Gemerek Nire Bloomington Nire"*[2]nin bir özeti.

"Türkiye Cumhuriyetinin bir çeşit sosyal tarihini kısaca özetlerken" diyor Başgöz usta, "o devri 1960 sonrası ile karşılaştırmak için dayanılmaz bir istek duydum. Bu çok öğretici olacaktı. Okuyucu Türkiye Cmhuriyetinin 'diktatörlük devri' ile bugünkü 'demokrasi' devrimizi kolayca karşılaştıracaktı. O vakit, Mustafa Kemal Atatürk devrinin ne büyük, ne parlak bir altın çağ olduğunu kolayca anlayacaktı. Bunu yapmadım veya çok az yaptım. Bu karşılaştırmayı okuyucularıma bıraktım. Onlar dünle bugünü karşılaştırıp doğru yargılara ulaşacaklardır. Bundan eminim."

Atatürk'ü görmüş bugün hayatta olan az sayıdaki insanlardan biri Başgöz usta. Sivas Lisesinde (Sivas Kongresinin yapıldığı binada) okurken (1937) Atatürk Sivas'a geliyor. Onu o sabah Sivas İstasyonunda karşılayanlar arasındadır. Öğleden sonra da hendese (geometri) derslerine giriyor Atatürk, yanında manevi kızı Sabiha Gökçen'le. Atatürk bir öğrenciyi (Dişçinin kızı Saadet) kaldırıp geçen derste ne öğrendiklerini soruyor. Üçgenlerin eşitliği yanıtını alınca iki üçgen çizdiriyor. Öğrenci, ilk üçgenin açılarına alfa, beta, gamma (α, β, γ) harflerini, ikinci üçgenin açılarına da alfa 1, beta 1, gamma 1 harflerini yazınca Atatürk birden ciddileşiyor, "Ne bunlar kızım?" diye soruyor öğrenciye. O da sakin sakin "Alfa, beta, gamma paşam" diyor. Atatürk "Ne-

den Türk alfabesinin harflerini değil de Yunan alfabesinin harflerini kullandığını" sorunca da "Öğretmenimiz böyle gösterdi paşam" yanıtını veriyor öğrenci. Zaten sınıfta olan öğretmenleri (Değnekçi Ömer) Atatürk'ün önüne gelip "Milli Eğitim bakanlığının bize gönderdiği kitapta bu harfler kullanılıyor" diyor. O zaman Atatürk kitabı istiyor, kitabın o sayfasını yırtıp atıyor, tahtadaki alfa, beta, gamma harflerini parmaklarıyla silip yerlerine a, b, c harflerini yazıyor ve öğrencilere dönerek "Çocuklar, Türk alfabesi matematik terimlerini de ifade etmeye yeterlidir" diyor...

İŞÇİYE EV, TEREYAĞI, SİNEMA, DOKTOR SAĞLAYAN ŞEKER FABRİKASI

Başgöz'ün liseden sonra Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesindeki öğrenciliğinden sonraki yaşamından aktardıkları ise dünle bugünü karşılaştırmak açısından çok çarpıcı örneklerle dolu. DTCF'de "devlet baba"nın verdiği bursla altı kişilik bir aileyi geçindirerek okuyor. Bugün devletin üniversite öğrencilerine verdiği komik "kredi" ya da "burs"u düşününce, gerçekten inanılması güç. İnanılması güç ama gerçek olan daha nice tanıklıklar. Örneğin, Turhal Şeker Fabrikasındaki tanıklığı:

"Turhal Şeker Fabrikası'nda 6 ay ahır süpürdüm, inek sağdım. Fabrikada sürekli çalışan her işçinin bir evi, evinde sıcak ve soğuk suyu vardı. İşçi orada kira vermeden otururdu. Fabrikanın büyük bir ziraat çiftliği vardı. Çalışanlara süt, tereyağı, sebze ve meyve yok pahasına bu çiftlikten gelirdi. Fabrikanın bir sağlık ocağı vardı. Rahmetli Ceyhun Atuf Kansu, bu idealist insan, rahatını Ankara'da bırakıp Turhal'a gelmişti. Burada doktordu. Muayene, tedavi ve ilaç çalışanlara ücretsiz idi. Fabrikanın bir spor kulübü, bir sineması vardı, haftada bir film gelirdi. Seyri bedava. Bütün bunlardan başka her işçi, yılda yirmi gün devlet demir yollarında bedava seyahat ederdi. Pasoları vardı. Elbet şeker biraz pahalıya mal oluyordu. Ama, fabrika bir eğitim kurumu idi ve bu düzen devletin bir sosyal politikası idi. O vakit Turhal fabrikasında çalışan işçilere tanınan haklar ve ayrıcalıklar dünyanın hiçbir memleketinde işçiye tanınmamıştır..."

Bugün "demokrasi" devrimizdeki sadaka devletinin uygulamalarına bakıp, "diktatörlük" devrimizdeki sosyal devletin insana verdiği değerin tanıklıklarını Başgöz ustanın kaleminden okuyunca, nereden nereye geldiğimiz çok açık olarak görülüyor.

PERTEV NAİLİ BORATAV'IN ASİSTANI

Genç cumhuriyetin başarısızlıkları, eksiklikleri hiç yok mu? Elbette ki var. Ama Başgöz ustanın dediği gibi "O devrin eksiklikleri, başarısızlıkları, hiç yoktan ve büyük güçlükler içinde Cumhuriyetimizi kurabilmek başarısı yanında çok küçük kalıyor ve o devre ciddi bir gölge düşürmüyor."

İlhan Başgöz'ün 1945'te Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirip Pertev Naili Boratav'ın "Hayatımın ilk övülecek ve güvenecek meyvesi" dediği asistanı oluşu, DTCF'de Halk Edebiyatı Kürsüsünün kapatılıp Tokat Lisesine sürülmesi, Tokat'ta yaşadıkları, Enver Gökçe ile okul arkadaşlığı ve ömür boyu dostluğu, ömür boyu komünistlikle suçlanıp Milli Emniyet tarafından izlenmesi, Yedek Subay Okulunda iken tutuklanıp Sansaryan Hanı'ndaki bir buçuk ay "misafir"liği (1953), bin bir güçlükle önce İngiltere'ye, sonra ABD'ye gidişi, sonunda kendini ulusal ve uluslararası düzeyde kabul ettirişini bir Osmanlı ozanının *"Mesihi gökten insen sana yer yok, / Yürü var gel Arap'tan ya Acem'den"* dediği gibi, "bugün de ya Amerika'dan ya da Avrupa'dan" diyerek acı gerçeğin altını çizmesi...

İlhan Başgöz, ambulans uçakla ABD'den Türkiye'ye gelince, "Memleketime dönmenin sevincini Enver Gökçe'nin dizesiyle anlatacağım. 'Senin emekçin olaydım, şen olası türküsü dost kokusu, dost selamı Türkiye'" dedi.

Kısaca, 20. Yüzyılın başından 21. Yüzyılın ilk çeyreğine Türkiye Cumhuriyetinin yüz yıllık tarihi özetleyin denseydi, bundan daha özlüsü, daha kapsamlısı olmazdı.

***

Ve duyduk ki (5 Ocak 2021), yarım yüzyıl önce Devlet Baba tarafından Enver Gökçe ile birlikte hücreye atılan İlhan Başgöz Usta, yine Devlet Baba tarafından ambulans uçakla yurduna getirilmiş!

Hoş geldin usta.

Vaktiyle sana yaşattığımız acılar için bizi bağışla.

Selam, sevgi ve saygıyla.

---

[1] Ürün Yayınları, 75 s., Nisan 2019.

[2] Türkiye İş Bankası Yayınları, 2. Basım,476 s., Mart 2018.

KİM VAR İMİŞ BİZ BURADA YOĞ İKEN[1]

■ RECEP BABAYİĞİT

Dayak yemenin de işkence görmenin de bu topraklarda bir tür övünç meselesi haline geldiği, bir miladı olduğu bilinir nedense. En çok sözü edilen ve tarihe geçen dayak olayı, 1965 seçimlerinden sonra meclise giren 15 TİP (Türkiye İşçi Partisi) milletvekilinden birisi olan Çetin ALTAN'ın Meclis'te yediği dayaktır. Oysa Meclis'te ilk dayağı yiyen TİP Yozgat milletvekili Yusuf Ziya BAHADINLI'dır, öldüresiye dövülür.

"Anam beni severken öpücüğe boğar, bakar bakar 'köşek gözlüm yavrum benim, köşek gözlüm' derdi.

"Anamım bana neden 'köşek gözlüm' dediğini bilirdim. Köşek; deve yavrusuydu, yeni doğduğunda gözlerine bakmaya doyum olmazdı: Işıklı bir karalığı vardı, insanlara bir şeyler söyler gibiydi; derin, berrak ve hüzünlüydü."[2]

.../...

Çok öncelerden yapmamız gereken bir ziyareti ancak bugün yapabiliyoruz.

Ziyaret ettiğimiz kişi ülkenin aydınlık yüzlü bir insanı, yaşayan bir hazine ***Yusuf Ziya BAHADINLI.***

İlkokul yıllarımda Pazarören Köy Enstitüsü'nden okul arkadaşı olan Çorum'daki öğretmenlerimizden adını, ortaokul yıllarımdan kitaplarını bildiğim ve "acaba şu BAHADIN da neresi," diye hep merak ettiğim, lise yıllarımda siyasi mücadelesini öğrendiğim Yusuf ZİYA BAHADINLI,

Yusuf Ziya BAHADINLI

Ayakta soldan: Hasan-Zerrin-Kazım / Oturan soldan: Recep-Köşek Gözlü Bahadınlı-Ümran

Ayakta soldan: Yıldız-Hasan-Recep-Zerrin-Ümran-Köşek Gözlü Bahadınlı

annesinin ona seslendiği gibi "köşek gözlü" Ziya Bey açıyor kapsını bize.

Doksan üç yaşında beden ve akıl olarak dimdik ayakta duran Ziya Bey asansörsüz bir binanın beşinci katından binanın dış kapısına inerek kapıyı açıyor ve bizimle birlikte o kadar merdiveni çıkarak bizi Sarayburnu manzaralı evine buyur ediyor.

Tanışmalar, tedirgin kısa sohbetlerden sonra sımsıcak bir aydınlık insan çıkıyor ortaya.

Kendini anlatmayı sevmiyor.

"Bize anlatmak istediğiniz bir anınız var mı?" diye soruyoruz.

"Hepsi kitabımda, ben ne isem oyum," diyor.

TİP sürecinden konuya girelim diyoruz, "Ben ne isem oyum," diyor.

Ne meclisin içinde yediği ölesiye dayaktan ne de Çorum'da bin kişinin linç girişiminden söz ederken yüzünde ve o köşek gözünde en ufak bir kırgınlık, dargınlık, kin ve nefret seziliyor.

.../...

Karacaoğlan'ın bir güzel şiiri vardır, çağlar ötesinden gelir ve yaşanana ve yaşanmakta olan her günümüze damgasını vurur: ***Kim var imiş biz burada yoğ iken***

.../...

Bu toprakların aydını, sanatçısı, şairi, yazarı, film yapımcısı, sosyalist siyasetçileri (diğer siyasetler bu yazının konusu değil), akademisyenleri komplekse varan bir güven ile belki, belki de Karacaoğlan'ın o evrensel sözünü hiç bilmediklerinden veya o söze aldırış etmediklerinden, bu ülkede hatta bazen de bu dünyada, bazı şeyleri ve hatta bazen de birçok şeyi ilk defa kendilerinin yazdığını, kendilerinin yaptığını, kendilerinin söylediğini, kendilerinin başlattığını, söyler veya iddia ederler.

.../...

(...)

buna benzer bir şeyler söylemiştim

milat yok

demiştim, milat yer almayacak hayatımızda.[3]

(...)

.../...

Yukarıda saydığımız "bu toprakların" insanları yaptıkları işlerin miladını kendileri ile başlatırlar hep, nedense. Her şey onlarla başlamıştır sanki.

Dayak yemenin de işkence görmenin de bu topraklarda bir tür övünç meselesi haline geldiği, bir miladı olduğu bilinir nedense.

En çok sözü edilen ve tarihe geçen dayak olayı, 1965 seçimlerinden sonra meclise giren 15 TİP (Türkiye İşçi Partisi) milletvekilinden birisi olan Çetin ALTAN'ın Meclis'te yediği dayaktır.

Oysa Meclis'te ilk dayağı yiyen TİP Yozgat milletvekili Yusuf Ziya BAHADINLI'dır, öldüresiye dövülür.

"Nereden, nasıl çıkıp geldiğini anlamadığım biri de beni tekmelemeye başlamıştı. Tanımıştım; nasıl tanımazdım, yine çevresine toprak saçıyordu! Bir gün önce annesiyle babasını görmüştüm. Meclis'e Milletvekili oğullarını görmeye gelmiş olmalılardı, Ankara'nın bir köyündendiler. Giyinişleri, duruşları, davranışları, bilinen köylü ezikliğini sergiliyordu.

Kavga bittiğinde gözüm ona takıldı:

'Bunlar vuruyor, kendi açılarından belki de haklı olabilirler! Peki, sen neden tekmeledin' dediğimde: 'Neden vurmayacakmışım' dedi, 'Ben milletvekili değil miyim?'"[4]

Bu dayak bile Çetin ALTAN adına yazılır, Yozgat'ın Sorgun ilçesinin Ba-

Erdal ÖZ, Can Yayınlarının kurucusu ve sahibiydi. Artık hayatta değil. Can Yayınları ile Yusuf Ziya BAHADINLI'nın evi aynı sokakta ve apartman kapıları birbirine sadece ve sadece 10 metre uzaklıktadır. Erdal ÖZ'ün kim var imiş biz burada yoğ iken, dediğini hiç duyan var mı?

hadın Köyü'nden çıkan TİP milletvekili Yusuf Ziya BAHADINLI sadece gülümser bu olaya, sorduğumuzda.

.../...

68 Kuşağının genç devrimci önderleri kendilerinden önceki kuşaktan, sosyalist olmayan, devrimci olmayan, ama "ihtilalci" olan Süvari Binbaşı Fethi GÜRCAN'ın hayatını bilselerdi Ünye ve Nurhaklar ve Kızıldere nasıl olurdu?

78 Kuşağı devrimcileri 68 Kuşağı devrimcilerinin hayatlarını anlatan ve en fazla, ne yazık ki, 1000 adet tek baskı yapan ve çoğu ancak 300 adet satan kitapların kaç kişi tarafından okunduğunu biliyorlar mı?

Her iki kuşak da "kendilerinden önce birilerinin buralarda olduğunu" bilmiyor mu acaba?

Köy Enstitülü öğretmen yazarlarımızdan hep Fakir BAYKURT, hep Mahmut MAKAL, hep Talip APAYDIN bilinir, hatırlanır.

Yusuf Ziya BAHADINLI da var idi ve hâlâ var bu hayatta; şimdinin hikâyecileri hikâye yazmayı neden ödül alma şartlı refleksine bağlarlar, hiç mi bir şey anlatmaz BAHADINLI?

.../...

-Ziya Bey, biliyorsunuz Alper TAŞ bu yerel seçimlerde CHP Beyoğlu Belediye Başkan adayıydı.

-Evet

-Seçim kampanyası sırasında size hiç uğradı mı?

-Hayır

Alper TAŞ'ın yaşayan en yaşlı sosyalist milletvekili olan Yusuf Ziya BAHADINLI ile en azından seçim kampanyası sırasında neden görüşmediğini anlamak zor.

CHP ve Alper TAŞ'ın kendilerinden önce, seçimlerden önce de, "kim var imiş biz burada yoğ iken" demeleri halinde karşılarına belki de ilk çıkacak kitap Yusuf Ziya BAHADINLI'nın bir seçim sürecinin nasıl yönetilmesi gerektiğini anlatan ve çok çok gerilere giden ***"GÜLLÜCEYİ SEL ALDI"***5 kitabı oldurdu

.../...

Ziya Bey bizim saat 11.00'de geleceğimizi düşünerek, kalkıp çay yapmış.

En gencimizin kim olduğunu sorarak, saat 11.00'den beri kaynayan çay servisini onun yapmasını istiyor.

İmzalatmak için kitaplarını getirmiştik yanımızda.

Bize çalışma odasında paketler içinde olan, raflarda duran kitaplarından almamızı söylüyor.

Hepimiz üçer beşer alıyoruz kitaplarından. Hepimize, hatta orada bulunmayan yakınlarımızın adına da hiç yorulmadan imzalıyor kitapları Yusuf Ziya BAHADINLI o yüzünden hiç eksik olmayan gülümsemesi ile.

Belki de en çok bizim Laz Kazım ULUTAŞ duygulanıyor, ***GÜLLÜCELİ KÂZIM***6 kitabını imzalattıktan sonra.

Ümran KALAFAT eksik olmasın, Ziya Bey'in eski bir siyah beyaz portre fotoğrafını bulup bastırmış ve saydam bir cam çerçeve içine yerleştirmiş.

Fotoğrafın arkasına bir karton koymuş.

Fotoğrafı Yusuf Ziya BAHADINLI'ya hediye ediyoruz.

Çok duygulanıyor.

Fotoğrafın arkasındaki kartona hepimiz adımızı yazarak imzalıyoruz, "Beyoğlu buluşması 05 Nisan 2019" notunu düşerek.

Meclis'e HDP çatısı altında girerek TİP'e geçen iki milletvekilinin, Barış ATAY ve Erkan BAŞ'ın, TİP'e geçmelerinden önce veya sonra yaşayan en eski TİP'li ve vekil olan Yusuf Ziya BAHADINLI'yı ziyaret edip etmediklerini sormaya dilimiz varmıyor.

Kalkıyoruz, veda vakti.

"Yine gelin, hep gelin," diyor Ziya Bey.

Ama yine de son bir soru sormadan alamıyor Hasan SAYIL kendini.

Biraz da mahcup soruyor Hasan SAYIL:

"Erdal ÖZ hiç ziyaretinize geldi mi?"

Yanıt kısa ve net: Hayır.

.../...

Erdal ÖZ, Denizlerin arkadaşıdır.

Dilim varmıyor, ama GÜLÜNÜN SOLDUĞU AKŞAM kitabı neden yazıldı?

Erdal ÖZ, Can Yayınlarının kurucusu ve sahibiydi.

Artık hayatta değil.

Can Yayınları ile Yusuf Ziya BAHADINLI'nın evi aynı sokakta ve apartman kapıları birbirine sadece ve sadece 10 metre uzaklıktadır.

Erdal ÖZ'ün kim var imiş biz burada yoğ iken, dediğini hiç duyan var mı?

.../...

Çorumlu olduğumu söylüyorum.

O köşek gözlerinde tatlı bir kıvılcım çakıyor.

"İlk gördüğüm Çorumluyu dövecektim, kendime söz vermiştim," diyor. Kafatasında oluşan çukurluğu bize gösteriyor ve bunu Çorumluların yaptığını söylüyor.

"Arkadaşlar tutsun beni, doyasıya dövün, boynum kıldan incedir," diyorum.

(...)

O ise bilerek, düşünerek yapıyordu: yüzlerce kişi peşimizdeydi, vuruyordu, sövüyordu, taşlıyordu...

"Birlikte yürüyelim ağabey!"

Atılan taşlara, sövgüye, vurmaya ve belki de olası ölüme birlikte yürümek istiyordu.[7]

(...)

Çorum'da 1000 kişinin linç girişimi karşısında yine bir başka Çorumlu giriyor Yusuf Ziya BAHADINLI'nın koluna birlikte yürümek için.

Bu topraklarda BİRLİKTE YÜRÜYENLER de vardı kimseler buralarda yoğ iken.

Birlikte yürüyeceğiniz, belki de olası ölüme birlikte yürüyeceğiniz, sevdanız olsun.

Aşk illaki.

Karac'oğlan der ki, bakın geline
Ömrümün yarısı gitti talana
Sual eylen bizden evvel gelene
Kim var imiş, biz burada yoğ iken

Çorumlu olduğumu söylüyorum. O köşek gözlerinde tatlı bir kıvılcım çakıyor. "İlk gördüğüm Çorumluyu dövecektim, kendime söz vermiştim," diyor. Kafatasında oluşan çukurluğu bize gösteriyor ve bunu Çorumluların yaptığını söylüyor. "Arkadaşlar tutsun beni, doyasıya dövün, boynum kıldan incedir," diyorum.

[1] Karacaoğlan'a ait olduğu söylense de Ahmet Şükrü Esen'in Anadolu Âşıkları-1 Karacaoğlan , Hazırlayan: Prof. Dr. İsmail Görkem, İş Bankası Yayınları külliyatında 264 şiir arasında bu şiiri bulamadım. Cemal KAFADAR aynı isimle bir kitap yazmıştır.
Kim Var İmiş Biz Burada Yoğ İken, Cemal Kafadar, Metis Yayınları

[2] Ben Kim İsem Oyum, Yusuf Ziya Bahadınlı, Cinius Yayınları

[3] Erbain Kırk Yılın Şiirleri, İsmet Özel, Tiyo Yayıncılık

[4] Meclisin İçinde Vurdular Bizi, Yusuf Ziya Bahadınlı, Asya Şafak Yayınevi

[5] Güllüceyi Sel Aldı, Yusuf Ziya Bahadınlı, Yeni Dünya Yayınları

[6] Güllüceli Kâzım, Yusuf Ziya Bahadınlı, Morbenek Yayınevi

[7] Yusuf Ziya Bahadınlı, Ben Kim İsem Oyum

GİDERKEN GELECEĞE BIRAKTIKLARIYLA

Tanju Cılızoğlu

ASIM ÖZTÜRK

Fotoğraf: Kadir İncesu

12 Mart döneminin yaşanmışlıklarını kendi tanıklığından anlattığı kitabının yeni baskısına önsözü, sunum gibi ilk sayfasına yazdığı yazıyı, "Biz giderken gelenlerin işkencesiz bir dünyaya gözlerini açmaları dileğiyle..." diye bitiriyordu Tanju Cılızoğlu.

29 Ekim 1935 tarihinde Sivas'ta babasının memurluğu nedeniyle doğduğu günden başlayarak yaşamına ışık tuttuğu, dolayısıyla içinde yaşadığı topluma ışık tuttuğu yazılarının hemen hemen tümünde toplumsal bilincinin yansımalarını görürüz. İstanbul'da başlayan eğitiminin ve giderek kentin kültürel dokusunun da katkılarıyla lise yıllarında yazına ve edebiyata düşkünlüğü belirginleşmeye başlamıştır. Lise yıllarında çıkardığı edebiyat ağırlıklı bir dergide Yılmaz Güney'in bir öyküsünü yayınlamasından ötürü yargılanıp ceza almıştır. Tanju Cılızoğlu, o yılların sanat ve sanatçı ortamını önemsemiş, sanatçılarla tanışmak, onların birikimlerinden beslenmek, o birikimlerin tadına varıp kendini geliştirmek düşüncesinde olmuştur. Yazmayı ve gazeteciliği yaşamında öne almıştır. Bu çevrelere girerek içinde bulunduğu düşünsel ve toplumsal çelişkilere anlam vermeye başlamış, sorguladıkça öğrenmenin ne denli önemli olduğunu görmüştür.

1950'lerde başlayan çok partili toplumsal sürecin daha on yılını doldurmadan, kendi yapısındaki feodal kirlilikleri temizlemeden toplumu nasıl bir yıkım içine sürüklediğini tanıklıklarıyla görmüştür. Yaşamın da dayatmalarıyla çalışmak, evine ekmek götürmek öncelenince sevdiği, içinde bulunmaktan sevinç duyduğu, kendisini her yönüyle ifade ettiği gazeteciliği seçmiştir.

1950 ile 1960 yılları aralığı çok partililikten giderek tek partili olmanın dayatmalarına dönüşmüş; giderek toplumun yıkıma, ayrıştırılıp düşmanlaştırılmaya doğru sürüklendiği bir dönem olmuştur. Tanju Cılızoğlu bu sıcak, çelişkilerle dolu, Cumhuriyetin oluşturmaya çalıştığı bütün yapısal birikimlerin yıkılma sürecine girdiği dönemin getirdiklerini bire bir yaşayıp görmenin yanı sıra okuyup araştırarak bilimsel anlamda bilinçlendiği bir öğrencisi de olmuştur. Yaşayarak, içinde olarak öğrendiklerini giderek uygulamak için, bu anlamda kendisine düşen bir yazar, bir aydın olma sorumluluğunu üstlenmeyi bilmiştir.

GAZETECİLİK OKULUNDAN AYDIN TAVRINA

O yılların gazeteleri ve gazetecileri yazarlarla, edebiyatçılarla neredeyse iç içeydi. Her gazetenin önemsenen birer sanat sayfası vardı. Bu sayfaları yaşayan edebiyatçılar (şair, öykücü, romancı) hazırlar ya da yönetirlerdi. Bu anlamda gazeteler düşünce ve sanat değeri yüksel olan neredeyse bir okul gibiydi. Bu alanda çalışan gazetecileri yetiştiren örgün eğitim kurumları yoktu. Bunun için bu işe yatkın ve işine özen duyan, eli kalem tutanların usta çırak sistemi içinde yetişip, belirli beceriye sahip olanların öne çıktığı bu olumlu süreçten sonra seçilmeleri söz konusuydu.

Toplumsal yenileşme süreçlerinin konuşulduğu, bunun ötesinde yazılıp çizildiği gazeteler hiç kuşkusuz toplumcu karşı koyuşlarını yazınsal olarak örgütleyen, bunun yaygınlaşmasını isteyen kurumlardı. Tanju Cılızoğlu gazeteciliğe, babasını erken yitirdiği günden başlayarak öncelikle evine, ailesine ekmek götürme gerekliliğiyle başlamış olsa da, o günlerin çağdaşlığı, ilericiliği, devrimciliği gereği yeni düşünsel yapılanmaların da içine girmiştir. Örgütlenmenin, partilileşmenin önemini kavrayarak kendini ilerici, devrimci yapılar içinde konumlandırmıştır. O örgütlerde bir gazeteci, bir aydın olarak görev almaktan çekinmemiştir.

Tanju Cılızoğlu'nun daha gençlik yıllarında kazanmış olduğu bu bilgi ve bilinç birikimi ölünceye dek sürmüş, o hep emekten ve çağdaşlıktan, devrimden yana tutumunu korumuştur. Bu bilincin ve sürecin gereği olan neyse, koşullar ne olursa olsun onu ye-

Lise yıllarında çıkardığı edebiyat ağırlıklı bir dergide Yılmaz Güney'in bir öyküsünü yayınlamasından ötürü yargılanıp ceza almıştır. Tanju Cılızoğlu, o yılların sanat ve sanatçı ortamını önemsemiş, sanatçılarla tanışmak, onların birikimlerinden beslenmek, o birikimlerin tadına varıp kendini geliştirmek düşüncesinde olmuştur.

rine getirmekten hiç geri durmamıştır.

Bu açıdan Tanju Cılızoğlu gazeteciliğinin yanı sıra düşünsel birikimlerinin yaşama geçmesi konusunda diğer arkadaşlarından birçok açıdan ayrışmaktadır. Ülkenin 1960'larda sürüklendiği tarihsel sürecin bir ucundan tanığı olarak, yaşadıklarını toplumsal bir bilinçle ele alıp "12 Mart'ın BALYOZ'u" adıyla kitaplaştırmıştır. Hiç kuşkusuz bu alanda çok yazılıp çizildi ama onun çalışması sosyoloji biliminin iyi değerlendirilmesi gereken kitaplardan birisidir ve önemlidir.

Bir gazeteci olarak odağına, Cumhuriyetin Kurucu (CHP) partisinin bu yaşanan süreçlerde nasıl değişimler geçirdiğini, bu değişimlere olumlu ya da olumsuz olarak ürettiği yanıtların ne anlam taşıdığını almıştır. Yaptığı söyleşiler, oluşturduğu haberler bugün dönüp okunması, buradan yeni veriler ve sonuçlar çıkarılması gereken belgelerdir. Her gün yaşadığımız bu karmaşanın izin verdiği ölçüde deneyimlemek ve sonuç üretmek adına Tanju Cılızoğlu'nun kitapları başlı başına büyük bir birikimdir.

SANAT DERGİCİLİĞİNİ İŞ EDİNMEK

Siyasi ve politik gazeteciliğinin derinlerinde yatan duygu ve yaklaşım, daha lise yıllarında başlayan edebiyat ve sanat tutkusunu da yedeğine alıp onu hiç yalnız bırakmamıştır. Kendisinin deyişiyle, işsiz kaldığı zamanlarda iş aramak yerine bir edebiyat ve sanat dergisi çıkarmayı yeğlemiştir. Çıkardığı Tiyatro ve Edebiyat 81 dergileri, kendisine iş alanları yaratmasının altında yatan o dürtünün ne olduğunu gösteriyor.

Tanju Cılızoğlu'nun çıkardığı Tiyatro ve Edebiyat 81 dergileri, kendisine iş alanları yaratmasının altında yatan o dürtünün ne olduğunu gösteriyor. Bizim tanışmamız da tam bu sürece denk geliyor. Ben ve birkaç arkadaşım toplumcu birikimimizin bize öğrettiklerinden yola çıkarak dergi çıkarıyor, birçok yetersizliklerden ötürü yarı yolda kalıyorduk.

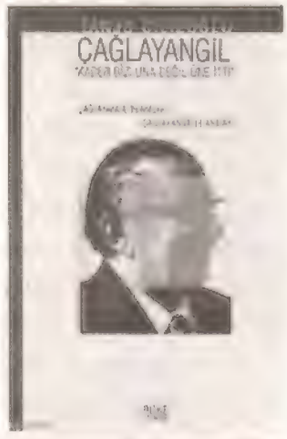

Bizim tanışmamız da tam bu sürece denk geliyor. Ben ve birkaç arkadaşım toplumcu birikimimizin bize öğrettiklerinden yola çıkarak dergi çıkarıyor, birçok yetersizliklerden ötürü yarı yolda kalıyorduk. Düşüp yeniden ayağa katlığımızda yeniden dergi çıkarmanın yollarını arıyorduk. 1970'li yılların sonlarına doğru değişik işlerde çalışarak ayakta durduğumuz günlerden sonra 12 Eylül'ün büyük baskısı ve dayatmasıyla benim gibi birçok arkadaş da işten atılmıştı.

İşsiz kalmıştık ama yazın dergilerinde toplumsal duruşumuzdan ödün vermeden ürünlerimizi yayınlamayı sürdürüyorduk.

İşte o süreçler içinde tanıdığım Tanju Cılızoğlu yine işsiz kalmıştı ve "EDEBİYAT 81" dergisini çıkarmaya başlamıştı. Ben de şiirlerimi bu dergiye gönderdim ve hemen basıldı. Tanju Cılızoğlu, bir de mektup yazmıştı. İzmir'de partiden çok yakın dostu, Kemeraltı'nda o günlerde aydınların, yazarların tek uğrak yeri olan AYDIN KİTAPEVİ'nin sahibi Aydın Öztürk'e geleceğini ve orada buluşmamızı öneriyordu mektubunda. O günlerin yazışmaları mektupla yapılıyor, gidip gelen beyaz sayfalara sıcacık sözcükler sığdırılıyordu. Bir hafta sonu, her hafta sonu gittiğim AYDIN KİTAPEVİ'ne gidip Tanju Cılızoğlu'yla yüz yüze tanıştım. Bu sıcak tanışmayla başlayan dostluğumuz, ağabey kardeş arasında, onu 23 Ocak 2021 tarihinde yitirdiğimiz güne dek sürdü. Her İzmir'e geldiğinde beni arardı, Kemeraltı'nda beğendiği yerler vardı, oralarda oturur, yazın, sanat, siyaset üzerine derin konuşmalara dalardık. Yaşının seksenin üstünde olmasına karşın her yere yürüyerek giderdik.

İZMİR'DE DÖNEM DERGİSİNE KATKI

Bu buluşmalardan birinde, daha EDEBİYAT 81 dergisi çıkarken İzmir'de bir yazın dergisi çıkarmamızı önerdi, gerekli yardımlarda bulunacağını, destek vereceğini belirtti. Biz de birkaç arkadaş bir araya gelerek Nuray Hançer'in sahipliğinde DÖNEM Dergisini çıkardık. Bunda Tanju Cılızoğlu'nun emeği ve payı büyüktür.

Tanju Cılızoğlu Türkiye'nin içinden geçtiği toplumsal değişime gerçek gazeteciliğin geniş açısından bakarak tanıdığı sağcı devlet adamlarıyla yaptığı söyleşilerle de başka bir tanıklık oluşturmuştur. Son yıllarına dek bu bakışını hiç değiştirmeden gerek yönetimde olan, gerekse aynı sağ çizginin izini süren eski siyasilerle kurduğu ilişkilerle, onlarla yaptığı söyleşilerle toplumsal olayların sağ kesimden nasıl göründüğünün belgelenmesini sağlamıştır. Böylesine geniş bir bakış açısının oluşturduğu siyasi ve toplumsal saptamalarla doludur söyleşileri.

Bir araya geldiğimizde bunları da konuşurduk, izlenimlerine yeni öğrendiklerini de katarak aktarırdı.

Uzun telefon görüşmeleri yapardık. Benim İzmir'de sürdürdüğüm edebiyat etkinliklerini (her ay, yitirdiğimiz, unutturulmaya çalışılan bir toplumcu yazarımızı tüm yönleriyle anlattığım ve konuştuğum) yakından bilirdi. Salgından önce beni KOCAELİ'ye yine MÜBADELE üzerine bir dernekte konuşmaya çağırdı. Ne yazık ki bunu salgının araya girmesi nedeniyle gerçekleştiremedik.

Fotoğraf: Kadir İncesu

Bu buluşmalardan birinde, daha EDEBİYAT 81 dergisi çıkarken İzmir'de bir yazın dergisi çıkarmamızı önerdi, gerekli yardımlarda bulunacağını, destek vereceğini belirtti. Biz de birkaç arkadaş bir araya gelerek Nuray Hançer'in sahipliğinde DÖNEM Dergisini çıkardık. Bunda Tanju Cılızoğlu'nun emeği ve payı büyüktür.

Bize bıraktığı yazılı metinler, yaşadığı dönemler içinde toplumcu duruşunu ve hiçbir zaman yitirmediği umudunu, güzel yaşama tutkusunu örnekler. Bana kattıkları, bana öğrettikleriyle ona en derin duygularla sevgilerimi gönderiyorum.

Sevgili Tanju Ağabey, dokunduğun, dokunmaya çalıştığın tüm güzelliklerle anılacak olan yaşamından çıkardığımız, edindiğimiz tüm olumluluklarla yaşamaya, yeniden güzellikler üretmeye devam ediyoruz.

25.02.2021/Şiirevi-Güvendik-Urla

NARTEKS ELİMİZDEN DÜŞMESİN!

Dört Hümanist İçin Bir Anıt Tasarısı

■ HAKKI AVAN

Şadan Gökovalı, aydınlanmanın mavi yolcularından Halikarnas Balıkçısı, Sabahattin Eyuboğlu, Azra Erhat'ın yolunu izledi. **"Mavi Yolculuk"un son temsilcisi olarak 31 Ocak 2021'de aramızdan ayrıldı.**

Şadan Gökovalı, aydınlanmanın mavi yolcularından Halikarnas Balıkçısı, Sabahattin Eyuboğlu, Azra Erhat'ın yolunu izledi. "Mavi Yolculuk"un son temsilcisi olarak 31 Ocak 2021'de aramızdan ayrıldı.

Gökovalı'yı çok önceden tanıyordum. Bir sonbahar günü, yolu Manisa'ya düşmüş. Manisa Belediye Başkanı M. Ertuğrul Dayıoğlu'nu ziyarete gelmiş. Başkanın odasında görüştük, sohbet ettik. Gözleri ışıltılı, şen şakrak, gülüyor, konuşuyor. *"Bayılırım şu söze,"* diyor: *"İzmir'in nesi var? Manisa'nın İzmir'i var..."* Gülüşüyoruz.

O arada, tarihi Manisa'nın çok şeye sahip olduğunu dile getiriyor. Belediyenin minibüsüyle Sipilos (Manisa) dağına çıkıyoruz birlikte. Yol üstünde Niobe doğal anıtına uğrayıp Mevlevihane'ye varıyoruz. Çevreyi alıcı gözle inceliyor, sorular yöneltiyor bana. Minibüs dağ yolunu tırmanıyor. 1987 yılının sonbaharı vuruyor dağa.

Seyirtepe'ye yaklaşınca, aracın şoförü, *"Buradan Manisa'yı seyretmek ister misiniz?"* diye soruyor. İniyoruz minibüsten, aşağılara bakıyoruz. Seyirtepe'den bakınca evler birbirine yakın gözüküyor. Gediz ovası altımızda dağılıp uzaklaşıyor. İzmir-İstanbul yolu belirgin biçimde uzanıyor. Ve Gediz ırmağı ovanın ortasında yeşil bir kemeri andırıyor.

Şadan Gökovalı efsanevi dağın görkemli duruşunu, bitki örtüsünü, dar vadileri pek sevdi. Atalanı'na yaklaşırken bir şiir okudu:

Dağlar kanatlıydı eskiden.
Canları çektiğinde, vurup kanatlarını
kalkar, dilediği yere konarlardı.
Dağların böyle durup durup kalkıp
konmaları,
zor geliyordu Yerana'ya;
Toprağın toprak canını acıtıyordu.
Sonunda Tanrı acıdı da toprağa,
Dağların kanatlarını kesti.
Dağların kesilen kanatları bulut oldu.
Bundandır bulutların dağlara dağlara
koşması...

Bu şiiri hiç unutmadım. Üç yıl sonra, Gökovalı'nın Mythologia (Söylencebilim) ve Anadolu Söylenceleri adlı kitabının sunusunda okudum. Şiirin bitiminde, ayraç içinde ve büyük harflerle, *"Bir Kuzey Kafkas Oyununun Açıklaması"* sözü yazılı.

PROMETHEUS'UN ÇİÇEĞİ

Atalanı'na vardık. 23 kilometre yol burada bitiyor. Güzel yaban çiçeklerinin içindeyiz. Eskiden burası yörüklerin yaylak yeriymiş. Manisa Tarzanı da uğrarmış Atalanı'na. Yörük çocuklarına akide şekeri, kızlara boncuk getirir dağıtırmış. Ormanın içinden onca yolu yürüyerek.

Şehre dönüyoruz. Minibüsümüz dağı dolana dolana iniyor. Şadan Gökovalı'nın bir şey dikkatini çekti. *"Duralım burada,"* dedi. Durduk. Yolun hemen kıyısında, dalları incecik, uçları saman sarısı püskül biçimli, otsu bitkiyi göstererek, *"Narteks çiceği"* dedi. Prometheus; gökyüzüne, güneşe çıkarak ateşi Narteks'in içine saklayarak yeryüzüne indirdi. Prometheus'un ölümlülere armağanıdır ateş...

Şadan Gökovalı'yı daha sonra Salihli Belediyesi'nin gerçekleştirdiği "Şiir İkindileri" etkinliğini yönettiği bir günde gördüm, selamlaştık. Belediyenin sanat ve kültür danışmanıydı.

Zaman hep önde. İzmir Kitap Fuarı'nda karşılaşıyoruz Gökovalı'yla. Hani, güzel bir sohbetteyken bir durumdan dolayı sohbete ara verilir ya, Sipilos dağındaki sohbete kaldığı yerden başlayacağımız duygusuna kapıldım o an. Arkeoloji ve Sanat Yayınları standında bir gün arayla kitap imzaladık.

İnsancıllığı, sanat ve kültürle yoğrulmuşluğu ve yol göstericiliğiyle kendini sevdirmiş bir hocaydı. Ege'nin tüm yazarları, şairleri, öğretmenleri tanıyor onu. Konuşmak isteyenler, fotoğraf çektirenler, selam getirenler ne kadar çoktu. Onlarla içten diyaloğuna tanık oldum.

2020 yılının 5 Eylül'ünde Şadan Gökovalı'dan bir ileti düştü telefonumun ekranına: *"Manisa'yı ve Tarzan'ı ilkin Hakkı Avan'dan dinlemiş, banda alarak TRT'de yayınlamıştım."*

Unutmamış demek. Anımsatmasından, bunu bana yollamasından kıvanç duydum. Sağlıklar dileyerek selamladım.

BODRUM'DAN HABER GELMEDİ

6 Kasım'da *"Saygıdeğer Gökovalı Hocam,"* diye başlayan bir ileti yazdım. Manisa dağına birlikte çıkışımızı anımsattım. Prometheus'un ateşi içinde sakladığı mitolojik bitkiyi de... Ve içimde filizlenen düşüncemi şöyle dile getirdim: *"Mavi yolculukların son temsilcisi olarak seni tanır, seni bilirim. Aslında bu konuya yabancı olmayan herkes bilir. Mavi yolculuğun, Anadolu sevdalılarının Ege'nin bir kıyısında (kent merkezine) heykellerinin dikilmesini ne çok istiyorum, anlatamam! Saygılarımla."*

Şu karşılığı gönderiyor: *"Bunu Bodrum Belediye Başkanı Ahmet Aras'a iletelim; sıcak bakacağına eminim. Narteks elimizden düşmesin! Merhaba."*

Gökovalı'ya şunları ilettim: *"Sevgili Hocam, anladım. Bu söylemi bir sanat projesi olarak, değerlendirip ortaya çıkarmak gerekir. Ahmet Aras başkanımız projeye sahip çıktığında usta yontucular sanırım kolları sıvar. Belediyenin bütçesini sarsmaması için özdeksel kaynak bile kolayca bulunur. Aydınlanmacı güzel insanları aynı yerde görmek kenti onurlandıracaktır. Cumhuriyet Dönemi uygarlığını taçlandırmış oluruz. En derin saygılarımla."*

Şadan Gökovalı'nın iletime verdiği yanıtı ise aynen şöyle: *"Bodrum Belediye Başkanı Ahmet Aras tel: (.....) Hemen ara, benim uygun gördüğümü söyle. İlk aşamada Halikarnas Balıkçısı, Azra Erhat, Sabahattin Eyuboğlu... Şadan Gökovalı."*

Benim iletimde şu bilgi yer aldı: *"Sayın Şadan Gökovalı, Görüştüğümüz üzere, Bodrum Belediye Başkanı'nı telefonla aradım, telefona N... adında başkanın asistanı olduğunu söyleyen bir bayan çıktı. N... Hanım konunun ne olduğunu sordu: Kısaca anlattım. Başkanım müsait olunca size döneriz dedi. Bekliyorum. Başkanla görüşebilecek miyim? Gelişme olursa size bilgi veririm. Esenlikler diliyorum. 9 Kasım 2020, Çeşme'den selamlar."*

Telefonda görüştük. *"Bodrum'dan bir haber gelmedi,"* dedim. Konuşması zor anlaşılıyordu; sözcükler ağzında sanki boğuluyordu. *"Muğla Belediye Başkanı'na anlatırız,"* dedi.

Öyle kaldı.

Bodrum Belediye Başkanı'na görüşme isteğimin iletilip iletilmediğini bilemem. Ahmet Aras telefona çıksaydı düşlediğim Mavi Yolculuk Anıtı'nı şöyle betimleyecektim: *"Yelkenli, eski zaman teknesi. Limana yanaşmış durumda. Ayakta üç kişi.* Önde Halikarnas Balıkçısı, halatı uzatıyor. Karada, kolları sıvalı genç Şadan Gökovalı halatı tutmak üzere. Azra Erhat'ın *elinde deniz yıldızı var, gülümsüyor. Boynundaki eşarp hafifçe dalganıyor. Sabahattin Eyuboğlu koltuğundaki kitabı sıkıca tutuyor; limana bakıyor."*

Dört aydınlanmacı hümanist için bir anıt tasarısı işte!

Seyirtepe'den bakınca evler birbirine yakın gözüküyor. Gediz ovası altımızda dağılıp uzaklaşıyor. İzmir-İstanbul yolu belirgin biçimde uzanıyor. Ve Gediz ırmağı ovanın ortasında yeşil bir kemeri andırıyor. Şadan Gökovalı efsanevi dağın görkemli duruşunu, bitki örtüsünü, dar vadileri pek sevdi.

TEK BAŞINA BİR OKUL:

Muzaffer İlhan Erdost

■ ALİ EKBER ATAŞ

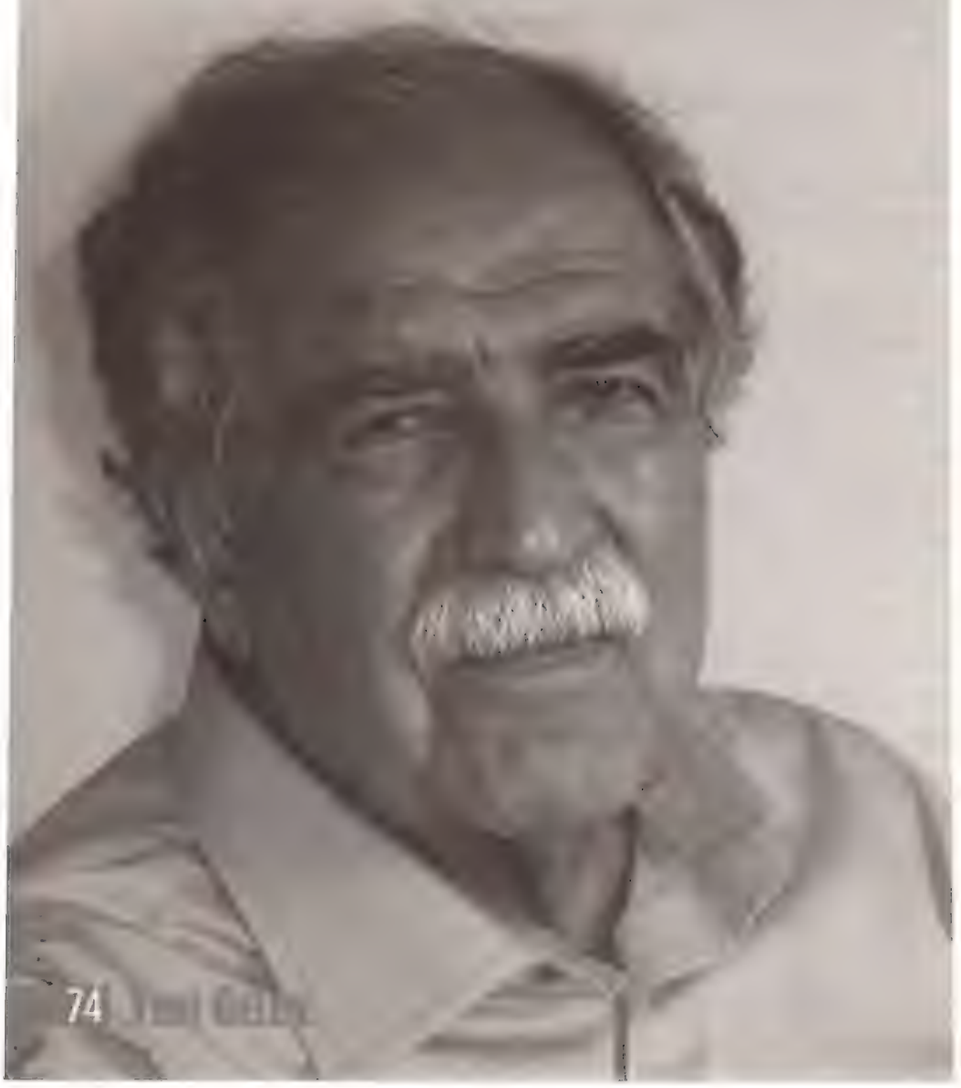

Türkler, emperyalizmi Çanakkale'de yendiler. Lenin Ekim Devrimi'yle emperyalizme ikinci büyük yenilgisini yaşattı, Çanakkale Zaferinin ardından. Mustafa Kemal Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı başarıyla sonuçlandırdı. **Yeni bir uygarlık, Sosyalist Rusya, uygar yeni bir ulus, uygarlık ailesinin yeni bir üyesi Türkiye emperyalizme karşı kazanılan bu zaferlerden doğdu.**

Göz açıp kapayıncaya kadar geçip gitti koskoca bir yıl. Aya vursan, güne vursan, saatlere, dakikalara, saniyelere, saliselere... Ne kadar çoğaltsak da, değişen bir şey yok. Geride koca bir boşluk, o boşluta gezinip duran anılar.

Özlüyoruz, anıyoruz, yapıtlarını okuyarak ve okutarak da yaşatıyoruz.

Saygı ve sevgiyle anarak Muzaffer Ağabeyimi.

***

Merak ederim şu soruların yanıtlarını hep:

Bir insanı anlatmak onun ne kadarını bilmektir acaba?

Ya da anlatamadıklarımızın ne kadarıdır Muzaffer Ağabey?

Bu soruların yanıtlarını yaşadığımız sürece yazıp konuşarak, anlatarak verebileceğiz sanırım. Onu anlayabilmek ve anlatabilmek için 89 yıl boyunca bir "matahani"[1] olarak, yaşama ömür katan hayatının tarihsel dönemeçlerine bakmak yeterli olacak sanırım:

20. yüzyılın bir insanıdır ve 21. yüzyıla demir atıp da öyle...

Türkler, emperyalizmi Çanakkale'de yendiler. Lenin Ekim Devrimi'yle emper-

yalizme ikinci büyük yenilgisini yaşattı, Çanakkale Zaferinin ardından. Mustafa Kemal Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı başarıyla sonuçlandırdı. Yeni bir uygarlık, Sosyalist Rusya, uygar yeni bir ulus, uygarlık ailesinin yeni bir üyesi Türkiye emperyalizme karşı kazanılan bu zaferlerden doğdu.

***

Bu gelişmeler, Muzaffer İlhan Erdost'un yaşamını da belirledi. Türk devriminin düşünce tarihi içinden baktığımızda, şöyle bir gelişme seyrini izleyen gerçekle yüzleştirir bizi:

Lenin ve Mustafa Kemal, insanlığa, insanca yaşanabilir bir başka dünyanın var olduğunu gösterdiler. Lenin'in Sosyalist Devrimi'nin başarısı nasıl Mustafa Kemal'in Çanakkale Zaferi'nin bir sonucuysa, Mustafa Kemal'in de devrim Türkiye'si, Lenin'in ve onun devriminin bir sonucudur. Çünkü tarihsel olaylar bir zincirin halkaları gibi birbirine bağlı ve birbirini izler. Biri olmadan diğeri gerçekleşmez. Kimi zaman da, diyalektik koşullara aykırı bir seyir izler. Olgunlaşan koşullara bağlı olarak da, gerçek ivmesini yeniden yakalar. Tarihsel gelişmenin bu diyalektiğini, Muzaffer İlhan Erdost'un yaşamında da görebiliriz.

***

Osmanlı'nın küllerinden yeni bir uygarlık kültürü yaratan 1923 Aydınlanma Devrimi, en büyük atılımını, eğitim ve kültür alanında gerçekleştirmiştir. Millet Mektepleri, Halkevleri, Köy Öğretmen Okulları ve Köy Enstitüleri...

Köy Enstitüleri, Hasan Âli Yücel'in Bakanlığı döneminde İsmail Hakkı Tonguç'un büyük çabalarıyla kurulur. 21 bölgede kurulan bu enstitülerden 17 bin öğetmen yedi yılda yetirşitirilir. Kemalist devrimin yeniliklerini, eğitim alanında Tonguç köyden ve halktan başlatırken, Hasan Ali Yücel'in Dünya Klasikleri'ni Türkçeye kazandırması, kültür ve eğitim alanlarında yeni bir uygarlık yaratma girişimidir. Yarım kalan bu çeviri işini, Vedat Günyol, 1962 yılında Çan Yayınlarını kurarak, yakın dostu Sabahattin Eyüboğlu ile devam ettirir. 62 yapıtı dilimi-

Yarım kalan bu çeviri işini, Vedat Günyol, 1962 yılında Çan Yayınlarını kurarak, yakın dostu Sabahattin Eyüboğlu ile devam ettirir. 62 yapıtı dilimize kazandırırlar. Çağdaş kültür ve toplumsal düşünce alanındaki büyük boşluğu ise, Marksist klasikleri Türkçeye kazandıran İlhan ve Muzaffer Erdost kardeşler doldurdular.

Marksist öğretinin klasiklerini dilimize kazandırarak, düşünce tarihimizde tanınıp bilinmesini ve gündemimize girmesini Erdost kardeşler sağlamıştır. Muzaffer İlhan Erdost'un Sol Yayınları'nın, sosyalist düşüncenin yaygınlaşmasında, 1960'ların ufkunu büyüten toplumsal hareketlerin gelişmesinde büyük katkısı vardır.

ze kazandırırlar. Çağdaş kültür ve toplumsal düşünce alanındaki büyük boşluğu ise, Marksist klasikleri Türkçeye kazandıran İlhan ve Muzaffer Erdost kardeşler doldurdular.

Hasan Âli'nin başlattığı işi Vedat Günyol, Sabahattin Eyüboğlu ikilisi sürdürür. Onların ardından, ikinci bir uygarlık sıçaraması, yayıncılık alanında Marksist klasiklerin Türkçeye kazandırılmasıyla yaşanır. Bugünün Türkiye'sinde, belli bir nicel birikimde kalmış olsa da, nitel birikimiyle yarattığı etki, Marksist düşüncenin Türk solunda kökleşip gövdeleşmesini sağladı. Bu gelişmeyi İlhan Erdost ve Muzaffer İlhan Erdost'un bu çabasına borçluyuz.

Vahap Erdoğdu Ağabeyimin şu saptaması, 1940 Kuşağı ve 1968 Kuşağının yapmak istediğinin ta kendisiydi:

"Türk aydını Kemalizmin açtığı yoldan geçerek, sosyalizme ulaşmıştır. Bu tarihsel süreci yadsıyarak, dışarıdan ödünç alınan, liberalizm-anarşizm karışığı, iğreti kavramlarla düzenin pisliklerini örtüleme işlevi üstlenenleri, bu sürecin dışında tutmak gerekiyor. Erdost da, kuşağının pek çok sosyalisti gibi, kemalizmin açtığı yoldan ilerleyerek sosyalizme ulaşıyor."[2]

Kapitalist sistemin sömürü düzenine, soyguncu talanına karşı, emekten, barıştan (ki oğluna ad vermiştir 'Barışda' diye), insan hakları (ki Türkiye İnsan Hakları Kurumu TİHAK'ın başkanı) ve özgürlüklerden yana yaşamı boyunca herkese örnek olacak, 89 yıllık mücadele tarihi bırakmıştır geride. Bütün yaşamı yapıp ettikleriyle, bir yandan insanca bir dünyanın kurulmasının mümkün olacağının mücadelesini vermiş, öte taraftan üretimleriyle de bunun, kaçınılmaz görevimiz olduğunu göstermiştir bize...

***

Yöntem olarak dili kullananlar, ya bunu bilimsel yollarla ya da sanatı konuşturarak yapar. Muzaffer İlhan Erdost, bu iki yolu da yetkinlikle kullanmıştır. Nasıl ki, Köy Enstitülü yıllarda Hasan Ali Yücel'in dünya klasiklerini dilimize kazandırması aydınlanma devrimimizin kültür boyutunu genişlettiyse, Marksist öğretinin klasiklerini dilimize kazandırarak, düşünce tarihimizde tanınıp bilinmesini ve gündemimize girmesini de Erdost kardeşler sağlamıştır. Muzaffer İlhan Erdost'un Sol Yayınları'nın, sosyalist düşüncenin yaygınlaşmasında, 1960'ların ufkunu büyüten toplumsal hareketlerin gelişmesinde büyük katkısı vardır. Diyebiliriz ki, toplumcu yazın ve düşün dünyamızda bu iki kardeşin yayıncılık çalışması marksist kültürü bu topraklara ekmiştir.

Bunun tam karşılığı şu olsa gerek:

Tek başına bir okul!..

Ki yüreğimdeki akıldır Muzaffer Ağabey...

[1] Matahani: Afrika dilinde ölümden çalan kişi demektir. *Sınırların Ötesi* belgeselinden.

[2] Vahap Erdoğdu. "Muzafferdi O, Büyüdü Muzaffer İlhan oldu." (Ölümün ardından yazdığı yazıda).

MADDEYE DEVİNİM YAKIŞIR*

■ VASIF TURHAN KAYACIK

Bilemediğimiz
Henüz olgunlaşmamış
Çelişkiler birikiyor olmalı
Kuytularda, koyaklarda...

Mülksüzleşen köylülerin
Yorgun gözbebeklerinde
Vardiya çıkışı bıkkın işçilerin
Seğiren kaslarında
Alacakaranlığında semt pazarlarının
Çürük sebzeleri toplayan
Kent yoksullarının utangaç bakışlarında
Birikiyor olmalı çelişkiler...

Sarı suratlarında sendikacıların
İşçileri satmanın sonsuz ağırlığı
Yalanı tükenmiş siyasetçinin kıvranışları
Kitlelerdeki derin sessizlik
Dışımızdaki dünya
Kazınıyor olmalı beynimize...

Evriliyorsa düşünceler belleğimizde
Bizim olur meydanlar, yine günün birinde
Maddeye devinim
Emeğe iktidar yakışır nihayetinde...

**Oktay Taftalı'nın makalesi*

SADELEŞTİRME

Bir bölü iki
En yalını, en yamanı çelişkilerin
Paydada emekle sermaye
Payımıza emek düştü bizim...

Sarhoşuz zenginliğiyle
Toplumsal ilişkilerin
Oysa üreten emek
Tepesinde kenegillerden sermaye
Elinde sopasıyla devlet...

Ninniler söylüyor bize
Köşelerinde kalem oynatan
Bin türlü entellektüel geveze
Ekranlarda göz süzüyor
Her soydan boyalı zenne...

Ayrıntılar anaforu
Bir bölü iki, emekle sermaye
En yamanı çelişkilerin
Bize sadeleştirme gerek
İktidarımız için...

Halkın Arzuhalcisi

■ B. SADIK ALBAYRAK

İnce Memed, işlerin en civcivli zamanında, köylüleri, kahramanı kendileri olan bir destanı tartışmaya sürüklemişti. Yediden yetmişe herkes İnce Memed'le yatıp İnce Memed'le kalkıyorduk. **Yetmişlerin ortalarıydı. Türkiye halkının toplumsal bilincinde sola açılan bir dönüşüm vardı. Rüzgârı köylere kadar ulaşan umut ve arayış yıllarındaydık. İnce Memed bu rüzgârın en sarsıcı kaynaklarından biri olmuştu.**

Adını ilk kez dokuz on yaşlarında bir çocukken duymuştum. Doğuya açılan uzak bir İç Anadolu köyünün yaz sıcağında, öğlen saatlerinde radyonun başına toplanıyorduk. Bu günlerde boşa harcayacak beş dakikaları bile olmayan köylüler, tarlada orakla ekin biçmeyi bırakıyor, dağdaki çayırın kurumasına aldırmıyor, günün o saatlerinde radyonun başına koşuyorlardı. Yaşar Kemal'in İnce Memed romanından uyarlanan radyo tiyatrosunu dinlemek için. Günlerce dağa çıkan İnce Memed'i, Hatçe'yi hapisten kaçırışını, Hürü Ana'yı ve Asım Çavuş'u konuşuyorduk. Yaşar Kemal'in, bir olay karşısında eskiçağ tragedyalarındaki korolar gibi konuşturduğu köylülere benziyorduk. İnce Memed, işlerin en civcivli zamanında, köylüleri, kahramanı kendileri olan bir destanı tartışmaya sürüklemişti. Yediden yetmişe herkes İnce Memed'le yatıp İnce Memed'le kalkıyorduk.

Yetmişlerin ortalarıydı. Türkiye halkının toplumsal bilincinde sola açılan bir dönüşüm vardı. Rüzgârı köylere kadar ulaşan umut ve arayış yıllarındaydık. İnce Memed bu rüzgârın en sarsıcı kaynaklarından biri olmuştu.

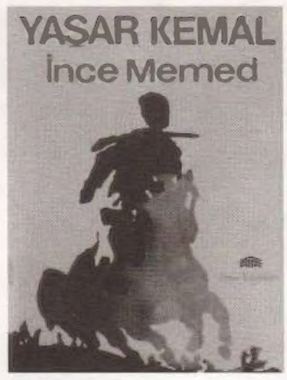

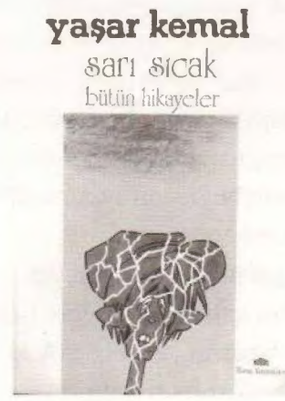

ÇARŞI DÜZENİNİN CİNAYETLERİ

Benim de ilk okuduğum Yaşar Kemal kitabı İnce Memed oldu. Eğitime devam edebilmek için İstanbul'a gelmiştim, Edirnekapı surlarına komşu, Tekfur Sarayı'nın önünden geçen sokaktan inilen bir çukurda inşa edilmiş Alpaslan Ortaokulunda öğrenciydim. Bu uzun sokağın bir ucunda da Edirnekapı Halk Kütüphanesi vardı. Şanslıydım, eğitimimi okuldan çok bu kütüphanede sürdürmeye başlamıştım. "Üç Kemaller"in, Orhan Kemal, Kemal Tahir ve Yaşar Kemal'in ilk okuduğum kitaplarını buradan ödünç aldım.

Yaşar Kemal'in gazete yazılarından oluşan Baldaki Tuz'u, Demirciler Çarşısı Cinayeti ve Yusufçuk Yusuf'u bir solukta okumuştum. Uzun uzun yağan yağmurlarla ve Yaşar Kemal'den kalan en önemli sözlerden biriyle başlayan bu iki kitaplık Akçasazın Ağaları dizisi, Çukurova'daki feodal yapının çözülüşünü, kapitalist toprak mülkiyetinin yerleşmesinin kanlı kavgalarını romanlaştırıyordu. Romanda, Taner Timur'un anakronik bularak eleştirdiği ironik bölümler vardır; yetmişlerin ırkçı milliyetçi hezeyanları alaycı bir dille itibarsızlaştırılır.

Yaşar Kemal'den halka malolmuş en güzel sözlerden biridir: "O iyi insanlar o güzel atlara bindiler gittiler." Türkçenin Toroslarca coşkulu renk renk, çağıl çağıl bu büyük yazarı da onların arkasından gitti.

EVDALE ZEYNİKİ'NİN DESTAN SÖYLEDİĞİ EVİN ÇOCUĞU

Doğuşu, halkın dilini, türküsünü, destanını derleyerek, özümseyerek olmuştu. Çocukluğu Karacaoğlan'ı yaratan halk kültürünün ve dilinin, coşkun bir doğanın bağrında, Çukurova'da geçti. Annesinden Kürt dengbejlerinin destanlarını dinleyerek büyüdü. Anılarında, o doğmadan önce, Rus işgalinden kaçmak zorunda kaldıkları Van Ernis'teki evlerinde, efsane destancı Evdale Zeyniki'nin destan söylediğini sık sık tekrarlar. Ailenin soyluluğunun en önemli ölçütü budur; Yaşar Kemal, Evdale Zeyniki'nin konuk olduğu ve destanlarını dinlettiği bir evin çocuğudur. Bunun etkisiyle olabilir, daha sekiz yaşında o da halk âşıklığına özenmiş ve ağıtlar söylemeye başlamıştır. Okuma yazma öğrenme çabasının, bu şiirlerini unutmamak, yazıya geçirme gereksinmesinden doğduğunu belirtir.

Halk yaratıcılığıyla, destanlar, türküler, ağıtlar içinde yoğruldu. Halk gerçeğini anlamak ve anlatmak için bir şansı daha oldu. 1950'lerin başında Cumhuriyet gazetesine girdi, yollara düştü, "Bu Diyar Baştanbaşa" dolaştı. Türkiye gerçeğini özümsedi. Röportajcılığın müthiş örneklerini verdi. O iyi insanların zamanında büyük yazarlar, gerçeği anlamak ve anlatmak için gazetelerde röportaj yazıyorlardı. Ne yazık, edebi röportaj türü de onlarla birlikte gitti.

Yazarların aydın olduğu çağda Aziz Nesin, Yaşar Kemal, Melih Cevdet bir toplantıda.

GERÇEKÇİLİĞİN "MECBUR İNSANI"

Yaşar Kemal, edebi röportajlarında halkın yoksulluğunu, çaresizliğini, acılarını, sevinçlerini ve bunları dile getiriş biçimini özümsedi. Sarı Sıcak'ta, Çukurova'nın acımasız koşulları içinde yaşamak için mücadele eden insanları yazdı. Onun kahramanları, "mecbur insanlar"dı. Gerçekçi yazarlar, toplumsal ve tarihsel koşulların biçimlendirdiği, direnmeye ve başkaldırmaya zorunlu kıldığı bu "mecbur insanlar"ın yazarlardır. Yaşar Kemal'in en ünlü "mecbur insan"ı, ağalara başkaldırmaya zorunlu İnce Memed'di. Onun gibi başkaldırıp dağa çıkamayan örgütsüz ve bilinçsiz köylüler, 1970'lerde İnce Memed günlük aralıklarla radyo oyunu olduğunda, tarlalarındaki işlerini bırakıp radyoların başına koşacak kadar özgür insanlar olmuşlardı.

Yoksulluğun "Yer Demir Gök Bakır" olduğu Toroslar'daki bir dağ köyünde, Taşbaşoğlu da, kendilerine bu kalpsiz dünyada bir sığınak arayan köylülerce evliya katına çıkartılmaya zorunluydu. Ortadirek'in ana kişisi Ali'nin oğlu Hasan'ın alevlerde gördüğü düşlercesine kısa ömürlü bir düştü bu; karların eriyip baharın gürlediği zaman, aynı köylüler, Çukurova'da gündeliğin ve ekmeğin güvencesine kavuştuklarında, Taşbaşoğlu'nu değil evliya, insan yerine bile koymayacaklardı.

Yaşar Kemal, bu halkın bağrında yeşeren "Ölmez Otu"nu bulup günışığına çıkarmak için romanlar yazdı. Hürü Ana'da, Meryemce'de, en çok da bu halkın çileli ve direşken kadınlarında vardı bu ölmez otunun kılcal kökleri.

EL KOYARAK BİRİKİM DÖNEMİNİN YAZARI

Yaşar Kemal, Türkiye'de ilkel birikim ya da daha açık deyişle, el koyarak sermaye birikimi döneminin romanını yazdı. İnce Memed'de ve Akçasazın Ağaları'nda geniş Çukurova toprakların yağmalanmasını, pay pay edilmesini anlattı. Dört kitaplık Bir Ada Hikâyesi roman dizisinde, emperyalizmin paylaşım savaşları için öldürülen, yerinden edilen, dünyada sığınacak bir yer bırakılmayan yirminci yüzyıl insanının trajedisini yazdı. Kimsecik kitap dizisinde çocukluğundan yola çıkarak, çocukların büyük dünyasına görkemli bir pencere açtı.

Geç gelmiş bir destancıydı.

Halkın içinden çıkmış ve halkı yazan bir yazardı. Ezilen, yoksul insanı, köylüyü roman kahramanı yaptı. Gençliğinde birçok işte çalışmıştı. Traktör sürücülüğünü denedi. Adliyenin önünde arzuhalcilik etti.

Bir gün bir köylü gelmiş arzuhal yazdırmaya. Köylünün derdini bir iyice dinledikten sonra güzelce yazmış dilekçeyi. "Oku bakalım", demiş köylü, "ne yazdın?" Yaşar Kemal, yazdıklarını okumuş. Dinledikçe, kendisiyle ilgili yazılanlar karşısında köylünün ağzı açık kalmış. Sonunda, "Ağam", demiş, "ölmüşük de habarımız yok."

Yaşar Kemal, bu halkın edebi arzuhalcisi oldu. Onun gerçekliğini, yoksulluğunu ve ezilişini güzel bir dille, bütün çıplaklığıyla yazdı. Ölmüşlüğümüzü önümüze koydu ve yeniden doğmamız gerektiğini gösterdi.

O iyi insanlar o güzel atlara bindiler gittiler. Yaşar Kemal'in eseri, daha iyi insanların, daha güzel atlara binip geri dönmesi gerektiğini anlatır. Kötülüğün kaynağını kurutmuş, yaratmanın, paylaşmanın, sevmenin, barışın sevincine kavuşmuş bir insanlık özleminin yazarıdır.

Toprağa verdiğimiz gün onu, "zulme karşı hepimiz İnce Memed'iz" haykırışıyla uğurlayan binlerce insan, bu özlemin halkın bağrında yerleştiğini ve gelişmeye devam ettiğini gösteriyor. Bu özlem, yaşama bütünüyle egemen olduğunda Yaşar Kemal'i daha iyi okuyup, daha iyi anlayacağız.

ELEŞTİRİ ANLAMAK VE DEĞİŞTİRMEK İÇİNDİR!
B. SADIK ALBAYRAK 30 YILDIR ELEŞTİRİ YAPIYOR...

KİR TEORİSİ
Yalçın Küçük, B. Sadık Albayrak, Taylan Kara'nın üç kuşağı bir araya getiren ortak kitabı.
Kir Teorisi, darlık içinde insan imalathanesi Tekeliyet düzeninin kültürel yapısını anlamayı ve anlatmayı deniyor.

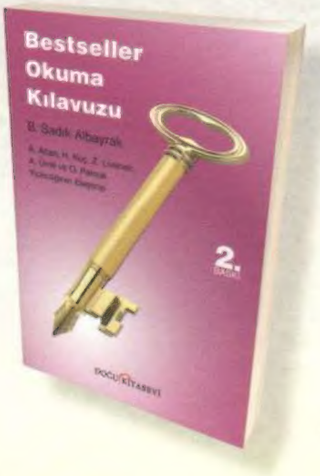

BESTSELLER OKUMA KILAVUZU
Edebiyatımızda hasar tespit çalışmaları... Vaazlar nasıl edebiyat oluyor (Ahmet Altan)? Ölüm yazıcılarını ödüllendirenler (Hamdi Koç)... TV dizilerine benzeyen romanlar (Zülfü Livaneli)... Devrimcilere karalama "Elveda"lar (Ahmet Ümit)...

DÜŞKIRANLAR
Tekelci burjuva kültürü üzerine incelemeler. İnsanın düşlerini bile ele geçiren kültürel hegemonyanın somut örnekler üzerinden eleştirisi. Tekellerin ortaçağında hortlayan skolastik ve mistisizm... Bankaların yayıncısı olduğu edebiyat... Sinemanın ışığında silinenler...

CİNAYET OLAN EDEBİYAT
Toplumsallığın çöküntüye uğratıldığı bir sömürü çağında edebiyat, insancıl değerlere nasıl yabancılaştı ve karşıtına dönüştü. 90'lardan günümüze kapitalist güdümlü edebiyatın şeceresi...

OKUMA YAZMANIN IZDIRAPLARI
Anlamak ve anlatmak istemeyen bir insanlık ve toplum gerçeğine karşı okur yazar olmanın acı ve sevinçleri... Karınlardan ibaret bir insanlık gerçeğine karşı bir "umut ve öfke atlası"...

FIRTINA İKLİMİNDE
Fırtına ikliminde devrim gündemdedir. Gezi'nin heyecanıyla yazılmış deneme ve eleştiriler; isyanın fotoğraflarını bugüne taşıyor. "Şeriat mühendisliği"ne karşı sanatın yaratıcılığı...

KOPUŞ SAHNELERİ
Brecht'in "Bir gün gelecek zaman bizim olacak bizim" dizeleriyle başlayan kitap, sermayenin sinema, edebiyat ve sanatından külliyen kopmak zorundayız diyerek bitiyor.

DOĞU KİTABEVİ • (0212) 527 29 26 • www.dogukitabevi.com

Bütün İnternet Kitap Satış Sitelerinde

HEİDE DEYİŞLERİ

■ HAYRETTİN ÖKÇESİZ

Bir kelebek günü ömrümüz
Bir gündüz geceyi deme

Gündüzün görünürsün
Geceleyin görürsün

Gerçeği hecelediğin
Kanat kanat

Kanar güller ya mehtapta
Gümüş sular dökünürsün

Yaşarsın ölmezsin
Büyür gider sesin

***

Öğretmen out
İmam cin

***

Taşa can veren
Umut
Canı taş kestiren
Korku
Seni sevdiren
Kim

***

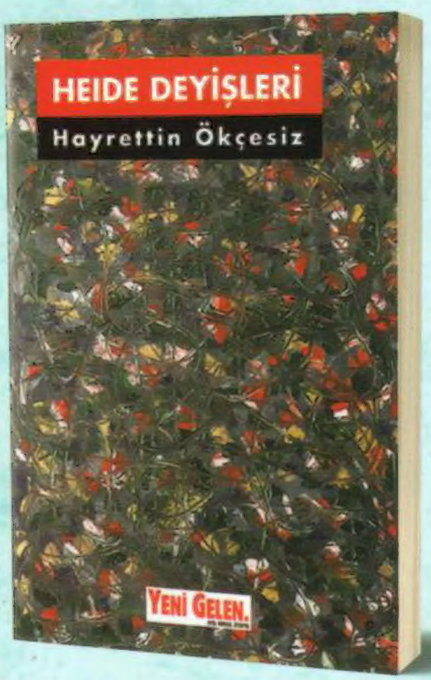

Kötü şiirle savaş diye bir haçlı seferi başlatmışlar edebiyat şövalyeleri... Dergiler kurup, kapısına kötü şiir giremez diye tabela asıyorlarmış. Bir kötü şiir yazarı olarak ben de donanıp bir dergi çıkarmayayım mı?

***

Ayyaş
Tiryaki
Mecnun
Meczup
Deli divane
Pervane
Değilsen birazcık
Şu viranede
Yaşıyorum deme zinhar

***

İnsan hibrit bir icat
Umut bitince
Anılarla gider

***

Ne kadınlar sevdim
İyi ki evlenmedim
Yoksa onları
Hâlâ sevemezdim

***

Şiir dert yanma yeri değildir. Yanma yeridir.

***

Devlet bir kuklalar dükkânıdır.

***

Dalları incelten rüzgâr
Ağaçları savuran kasırga
Kalbimi kıran zaman
Söyleyin bir hasret nasıl diner

***

Koyunlar
İlk hedefiniz tanzim satışlardır
İleri

Yurttaşlar
İlk hedefiniz ankara'dır
İleri

***

Önce sana koşarım
Kalanı çoğaltmaya

Çiyleri toplarım
Çığları kucaklarım

Duyarım çığlığını
İnce ezgilerden

Dizelerden geçerim
Bir özlem bir umut

Diz çökerim
Karşında aşkla

***

Nerede bir zenginlik görsem çalıntı olduğunu bilirim. Çalınmış yaşamlar, çalınmış gülüşler, çalınmış düğünler, çalınmış bedenler, çalınmış ruhlar... Kimin elindeyse, kamuya geri vererek bu sevince katılabilir.

***

Gemi berbat
Rota yanlış

Ben bunu bilen
Bir çarkçıyım

Bir isyan çıkarmalıyım
Unutmamalıyım

***

Ben güzeli severim
Güzel benimle konuşursa

***

Örgüt, anarşist, eylem... Bu sözcükler 12 Eylül'ün karanlığında kurt gibi uğuldardı. Kimse ağzına alamazdı. Üniversitede biz bile derslerimizde kullanamazdık. Şimdi korku aynı korku, sözcükler değişti yalnızca.